

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ «ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ
ΑΓΩΝΑ» ΚΑΙ ΟΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ, 1914-1921

ΤΣΑΤΣΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

A.M. 1113M055

Επιβλέπων καθηγητής: δρ. Λάμπρος Μπαλτσιώτης
(εντεταλμένος διδασκαλίας)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σελ. 1
Ιστορική Επισκόπηση.....	» 3
Βασικοί όροι και επεξήγησή τους.....	» 5
A΄ ΜΕΡΟΣ	» 7
Η Οργάνωση του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» μέσα από τα <i>Αρχεία Χειμάρρας, Γεωργίου Δούμα και Μιχαήλ Φουρίδη</i>	» 7
I) Η δράση του Σπύρου Σπυρομήλιου στην περιοχή της Χειμάρρας.....	» 8
II) Η δράση του Γεωργίου Δούμα.....	» 13
III) Η δράση του Μιχαήλ Φουρίδη.....	» 16
IV) Η στάση του πληθυσμού και του στρατού.....	» 17
Συμπεράσματα.....	» 19
B΄ ΜΕΡΟΣ	» 20
Ο «Βορειοηπειρωτικός Αγώνας» και ο τύπος της εποχής.....	» 20
I) Η στάση του τύπου απέναντι στον «Βορειοηπειρωτικό Αγώνα».....	» 22
II) Η στάση του τύπου απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση ως προς τη διαχείριση του «Βορειοηπειρωτικού» ζητήματος.....	» 34
III) Η στάση του τύπου απέναντι στην υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κερκύρας και απέναντι στις Μεγάλες Δυνάμεις.....	» 39
Συμπεράσματα.....	» 42
Γ΄ ΜΕΡΟΣ	» 43
Η ελληνική εξωτερική πολιτική για το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα.....	» 43
I) Η ελληνική εξωτερική πολιτική από την έναρξη του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.....	» 44
II) Η ελληνική εξωτερική πολιτική και το «Βορειοηπειρωτικό» από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914) έως το Συνέδριο της Ειρήνης (1918-1921).....	» 48
III) Το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων στο Συνέδριο της Ειρήνης και η ελληνική εξωτερική πολιτική.....	» 52
IV) Η περίπτωση της Κορυτσάς από το 1914 έως το 1921.....	» 61

V) Ο Αλβανικός λόγος για το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα.....	» 67
Συμπεράσματα.....	» 70
Επίλογος.....	» 71
Βιβλιογραφία.....	» 72

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της πορείας του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» από το 1914 έως το 1919-1921. Επιλέγεται η συγκεκριμένη περίοδος, καθώς τότε προκύπτει ανοιχτή σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ του ελληνικού κράτους και εκείνων των Αλβανών που τότε διεκδικούσαν για πρώτη φορά τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου αλβανικού κράτους. Στην Ελλάδα, οι νίκες των Βαλκανικών πολέμων ενίσχυσαν τον ελληνικό εθνικισμό, αφού η Μεγάλη Ιδέα φάνταζε πλέον εφικτός στόχος. Το ελληνικό κράτος θεωρούσε ότι η εθνική του ολοκλήρωση μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με επέκταση των συνόρων του σε «αλύτρωτες περιοχές», μια εκ των οποίων ήταν η «Βόρεια Ήπειρος». Ωστόσο, οι επιδιώξεις αυτές έρχονταν σε αντίθεση με το νεοσύστατο τότε αλβανικό κράτος και τις διεκδικήσεις που αυτό προέβαλλε για τη δική του εθνική ολοκλήρωση.

Αυτό που θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε είναι πώς οργανώθηκε ο αγώνας των «Βορειοηπειρωτών», τι μορφή έλαβε, πού στόχευε, ποιους προσπαθούσε να επηρεάσει και αν τα μέσα πίεσης που χρησιμοποίησε ήταν αποτελεσματικά για την επίτευξη των στόχων του.

Η εργασία περιλαμβάνει τρία μέρη. Το πρώτο θα εστιάσει στην περίοδο από τον Ιανουάριο έως τον Οκτώβριο του 1914, μήνα έναρξης του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Σε αυτό θα δούμε την ένοπλη οργάνωση του αγώνα των «Βορειοηπειρωτών» ως αποφασιστικό –ίσως και το μόνο ουσιαστικό– μέσο πίεσης και προς την Ελλάδα αλλά και προς τις Μ. Δυνάμεις. Παράλληλα, θα εξεταστεί και το κατά πόσο οι «Βορειοηπειρώτες» συνιστούσαν μια ενιαία ομάδα με κοινούς στόχους και βούληση και εάν αυτοί έδρασαν συλλογικά καθόλη τη διάρκεια του αγώνα, όπως μας παρουσιάζεται από μέρος της ελληνικής βιβλιογραφίας.

Χρήσιμα για την εκπόνηση της εργασίας θα είναι η μελέτη ορισμένων αρχειακών πηγών, όπως το *Αρχείο Χειμάρρας*, στο οποίο εμπεριέχεται το *Αρχείο Σπύρου Σπυρομήλιου*, το *Αρχείο Μιχαήλ Φουρίδη*, αλλά και το *Αρχείο Γεωργίου Δούμα*. Η ανάγνωση και ανάλυση αυτών των αρχείων είναι ιδιαίτερα σημαντική, πρώτον διότι μας παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για την γενικότερη κατάσταση στη νότια Αλβανία την ταραγμένη εκείνη περίοδο και για την εξέλιξη του αγώνα, και δεύτερον διότι τα προαναφερθέντα πρόσωπα μετέχουν ενεργά στον αγώνα και πολλές φορές, όπως θα δούμε, επηρεάζουν με τη στάση τους τις εξελίξεις.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας θα ασχοληθούμε με τον *Τύπο* της εποχής και πώς αυτός εξέλαβε τον «Βορειοηπειρωτικό Αγώνα». Επίσης, θα δούμε τη στάση διαφόρων εφημερίδων, βενιζελικών και αντιβενιζελικών, απέναντι στους χειρισμούς της ελληνικής κυβέρνησης για αυτό το εθνικό ζήτημα. Για την εξαγωγή, όσο το δυνατόν, ασφαλέστερων συμπερασμάτων σχετικά με τη στάση του *Τύπου*, θα χρησιμοποιηθεί ένας ευρύς αριθμός εφημερίδων καθημερινής κυκλοφορίας.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας μας θα στηριχτεί, αφενός στην μελέτη των *Αρχείων του Υπουργείου Εξωτερικών* της Ελλάδας για την υπό εξέταση περίοδο και αφετέρου σε εκτενή βιβλιογραφία, ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση, που υπάρχει για το εν λόγω ζήτημα. Τα αρχεία του Υπ. Εξ. συνιστούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών, καθώς μέσα από τη μελέτη τους θα διαπιστωθεί η επίσημη εξωτερική πολιτική της Ελλάδας απέναντι α) στο κίνημα αυτονομίας των «βορειοηπειρωτών» και β) στο «Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα» εν γένει.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οργανωμένη κίνηση των «Βορειοηπειρωτών» μετά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ουσιαστικά παύει να υφίσταται, και αυτό γιατί η Ελλάδα θα αναλάβει επίσημα το χειρισμό του ζητήματος αυτού, όταν οι τελικές αποφάσεις για το «Βορειοηπειρωτικό» λαμβάνονται είτε σε επίπεδο διεθνών συνδιασκέψεων είτε με διακρατικές συμφωνίες. Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι ο όρος «Βορειοηπειρωτικός Αγώνας», αναφέρεται, κατά τη γνώμη μας, στο μικρό διάστημα Ιανουαρίου - Μαΐου 1914. Οι εξελίξεις στην

Ευρώπη και στην Ελλάδα θα επαναποθετήσουν το εν λόγω ζήτημα σε νέα διάσταση, μιας και οδήγησαν το ελληνικό κράτος να ακολουθήσει μια πολιτική η οποία χάριν της υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας έθεσε τη «Βόρεια Ήπειρο» ως τρίτη προτεραιότητα μετά τη Μ. Ασία και τη Θράκη.

Ιστορική Επισκόπηση

Στις 28 Νοεμβρίου 1912, διαρκούντος του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, ο Ισμαήλ Κεμάλ ανακηρύσσει την ανεξαρτησία της Αλβανίας. Μετά το τέλος του πολέμου, υπογράφεται στο Λονδίνο η ομώνυμη συνθήκη και το θέμα της χάραξης των Αλβανικών συνόρων ανατίθεται στις Μ. Δυνάμεις. Η Ελλάδα συνυπογράφει τη Συνθήκη θεωρώντας πως, με την υπαναχώρησή της στο θέμα των συνόρων στην Ήπειρο, θα εξασφάλιζε την αναγνώριση της κυριαρχίας της στα νησιά του Αιγαίου.¹ Έτσι, στις 29/7/1913 η Αλβανία αναγνωρίστηκε από τις Μ. Δυνάμεις ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Βάσει του πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας (17/12/1913), η περιοχή της λεγόμενης «Βορείου Ηπείρου» επιδικάστηκε στην Αλβανία. Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να ξεκινήσει την εκκένωση της περιοχής από τα στρατεύματά της, τα οποία βρισκόνταν στην Ήπειρο εξαιτίας του πολέμου.

Η πλειονότητα του χριστιανικού πληθυσμού (ελληνόφωνοι, ορθόδοξοι αλβανόφωνοι, βλαχόφωνοι) αντέδρασε άμεσα με την υπαγωγή της στο Αλβανικό κράτος. Οι διαμαρτυρίες τους απευθύνονταν και προς τις Μ. Δυνάμεις και προς την Ελλάδα. Βασική μορφή ένοπλης αντίδρασης ήταν η δημιουργία των «Ιερών λόχων», με μοναδικό σκοπό την ένωση με τη Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση, όμως, είχε δεσμευθεί να μην αντιδράσει, ούτε να ενθαρρύνει οποιαδήποτε μορφή αντίδρασης στη «Βόρειο Ήπειρο». Ωστόσο, πριν αποχωρήσει ο ελληνικός στρατός, η Επιτροπή Εθνικής Αμύνης Αργυροκάστρου συγκαλεί Πανεπειρωτικό Συνέδριο για τις 30 Ιανουαρίου 1914, όπου αποφάσισε ότι θα αποδεχόταν τοπική αυτονομία ή, αν αυτή ήταν αδύνατη, θα ζητούσε διεθνή κατοχή. Έπειτα από νέα συνέλευση ανακηρύχθηκε η αυτονομία της περιοχής με έδρα το Αργυρόκαστρο.²

Ακολούθησαν συγκρούσεις Αλβανών και ηπειρωτικών δυνάμεων. Βλέποντας τη δυσκολία κατάληψης των επαναστατημένων εδαφών, η αλβανική κυβέρνηση άλλαξε στάση απέναντι στους εξεγερθέντες και προέβη σε παραχωρήσεις για τον τερματισμό της σύγκρουσης. Την ίδια εκτίμηση είχαν και οι αντιπρόσωποι των Μ. Δυνάμεων (Διεθνής Επιτροπή Ελέγχου) και η Ιταλία. Ακολούθησαν διαπραγματεύσεις μεταξύ Αλβανών και Αυτονομιστών, που οδήγησαν στο πρωτόκολλο της Κερκύρας (Μάιος 1914). Βάσει αυτού, η «Βόρειος Ήπειρος» εξασφάλισε αυτονομία. Η κυβέρνηση της «Αυτόνομης Ηπείρου» καθυστέρησε την επικύρωση -παρά τις πιέσεις που δεχόταν από την Ελλάδα ότι μη επικύρωση θα δυσχέραινε τη διαπραγματευτική της θέση- απαιτώντας την έγκριση και την εγγύηση της συμφωνίας από τις Μ. Δυνάμεις.

---

¹ Βλ. Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου. Από τις αρχές της οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2003, σελ. 658.

² Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σελ. 38. Επίσης βλ. Γενικό Επιτελείο Στρατού/ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Βορειοηπειρωτικός Αγώνας*, Αθήνα 1997, σελ. 136.

Τελικά, η συμφωνία επικυρώθηκε, αλλά δεν εφαρμόστηκε λόγω της έναρξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο η Ελλάδα ανακατέλαβε ολόκληρη τη «Β. Ήπειρο» με το πρόσχημα της προστασίας του ελληνικού στοιχείου της περιοχής. Ωστόσο, δύο χρόνια μετά, οι εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα –διχασμός, κυβέρνηση Θεσσαλονίκης- ενισχύουν τις καχυποψίες της Αντάντ και ειδικά της Ιταλίας, που ζητά την εκκένωση της «Β. Ηπείρου». Έτσι, όλη η περιοχή, εκτός της Κορυτσάς, καταλήφθηκε τον Αύγουστο του 1916 από τους Ιταλούς.

Το τέλος του πολέμου βρήκε την Ελλάδα στην πλευρά των νικητών και έτσι μπορούσε να προχωρήσει σε νέες διεκδικήσεις. Ο Βενιζέλος, βασιζόμενος στην πεποίθηση περί ελληνικής συνείδησης της πλειονότητας του πληθυσμού της «Βορείου Ηπείρου» διεκδίκησε στη Συνδιάσκεψη της Ειρήνης την προσάρτησή της και ζήτησε την πραγματοποίηση δημοψηφίσματος από διεθνή επιτροπή. Προσπαθώντας να μεταπείσει τους Ιταλούς, που ήταν οι μόνοι που διαφώνησαν, επιδίωξε διαπραγματεύσεις, οι οποίες κατέληξαν στη συμφωνία Τιττόνι-Βενιζέλου, στις 29/7/1919. Η συμφωνία προέβλεπε την υποστήριξη των ελληνικών διεκδικήσεων στη «Β. Ήπειρο» και τη Θράκη από την Ιταλία, ενώ η Ελλάδα θα υποστήριζε τους Ιταλούς στην προσάρτηση της Αυλώνας. Οι Μ. Δυνάμεις δέχτηκαν τη συμφωνία αυτή ως βάση για τον προσδιορισμό των ελληνοαλβανικών συνόρων.

Οι Αλβανοί, βλέποντας πως με την παραπάνω συμφωνία έχαναν διεκδικούμενα εδάφη, αποφάσισαν ν' αγωνιστούν για την εκδίωξη του Ιταλικού στρατού, την εξασφάλιση της τάξης και την οργάνωση του κράτους τους. Ύστερα από διαπραγματεύσεις με τους Ιταλούς κατέληξαν στη σύναψη συμφωνίας στις 2/8/1920, βάσει της οποίας οι Ιταλοί θα παρέδιδαν στην Αλβανία και την Αυλώνα. Κατόπιν, η Ιταλία, έχοντας στο πλευρό της την Αγγλία και τη Γαλλία, κατήγγειλε τη συμφωνία Τιττόνι-Βενιζέλου και εξέφρασε την υποστήριξή της για τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Αλβανίας.

Η τελική απόφαση για τη «Β. Ήπειρο» λαμβάνεται στις 9/11/1921, ημέρα κατά την οποία η πρεσβευτική διάσκεψη όρισε τα ελληνοαλβανικά σύνορα σύμφωνα με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας και παραχωρούσε την περιοχή στην Αλβανία. Μη έχοντας άλλη επιλογή, η Ελλάδα αποδέχθηκε τη λύση αυτή. Το κεφάλαιο της «Βορείου Ηπείρου» κλείνει οριστικά στις 30/7/1926, όταν υπογράφεται στο Παρίσι η οριστική οροθετική πράξη από τις Μ. Δυνάμεις και την Ελλάδα.³

---

³Σχετικά με τα παραπάνω για πιο αναλυτικά βλ. *Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και Ελληνοαλβανικές σχέσεις, Έγγραφο από το Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών*, (επιμ.) Β. Κόντης, τόμ. Ι, Κοινοφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα 1995, σσ. 11-30 και τόμ. ΙΙ, σσ. 11-20. Επίσης βλ. *The Greek minority in Albania: A documentary record (1921-1993)*, (επιμ.) Β. Kondis & E. Manda, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994 σσ. 15-25.

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί η Κορυτσά. Η περιοχή κατέχει ιδιαίτερη θέση στην ελληνική ιστοριογραφία, καθώς ο χριστιανικός πληθυσμός της εθεωρείτο αμιγώς ελληνικός και αποτελούσε κατεξοχήν μέρος των ελληνικών διεκδικήσεων. Ωστόσο, και για τους Αλβανούς ήταν σημαντική, καθώς από εκεί προέρχονταν σημαντικοί Αλβανοί εθνικιστές. Οι Έλληνες την κατέλαβαν στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο, όμως δύο χρόνια αργότερα η απομάκρυνση του ελληνικού στρατού θα ξεκινούσε από εκεί. Έτσι, η πόλη παραδόθηκε το Μάρτιο του 1914 στην αλβανική χωροφυλακή.

Η Κορυτσά, έντονα φιλοβενιζελική, απασχολούσε το Βενιζέλο που προετοιμαζόταν για την άμυνά της από τους Αλβανούς ατάκτους και από τους Ιταλούς. Οι Γάλλοι, όμως, για λόγους στρατιωτικούς απαίτησαν την παράδοση της περιοχής σε αυτούς. Χωρίς άλλη λύση και έχοντας ανάγκη τη στήριξή τους, ο Βενιζέλος συμφώνησε στην παράδοση της πόλης το Νοέμβριο του 1916. Μετά από ένα μήνα οι Γάλλοι, για να αποφύγουν συγκρούσεις με τους Αλβανούς ατάκτους, ανακήρυξαν την «Αλβανική Δημοκρατία της Κορυτσάς».

Μετά το τέλος του Πολέμου συζητείτο η αντικατάσταση των γαλλικών στρατευμάτων στην Κορυτσά από τα ελληνικά, κάτι που έβρισκε αντίθετους τους Ιταλούς, καθώς προέβλεπαν εντάσεις. Στο Συνέδριο του Σαν Ρέμο (Απρίλιος 1920) αποφασίστηκε η κατάληψη της περιοχής από τα ελληνικά στρατεύματα, όμως αυτή δεν έγινε, γιατί προτεραιότητα της πολιτικής του Βενιζέλου αποτελούσε η Μ. Ασία και η Θράκη. Μετά την απόφαση να μην καταληφθεί η Κορυτσά, υπογράφεται το πρωτόκολλο της Καπεστίτσας (Μάιος 1920), βάσει του οποίου η Ελλάδα δεχόταν να μην καταλάβει την Κορυτσά και οι Αλβανοί αναλάμβαναν υποχρεώσεις απέναντι στο ντόπιο ελληνορθόδοξο στοιχείο.

Βασικοί όροι και επεξήγησή τους

Πριν προχωρήσουμε στο κυρίως μέρος της εργασίας μας, θεωρούμε χρήσιμο να διευκρινίσουμε κάποιους όρους που θα μας απασχολήσουν παρακάτω, προκειμένου να καταστήσουμε σαφέστερο το υπό εξέταση ζήτημα.

Κατ' αρχάς, ο όρος *Βόρειος Ήπειρος* αποτελεί προϊόν πολιτικής, στρατιωτικής και διπλωματικής συγκυρίας. Δημιουργήθηκε μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων και την αποτυχία προσάρτησης ολόκληρης της Ηπείρου εκ μέρους της Ελλάδας.⁴ Ο όρος δεν είναι γεωφυσικός, αλλά αλυτρωτικός, αφού δήλωνε την επιδίωξη του τότε ελληνικού κράτους να ενσωματώσει την εν λόγω περιοχή στην επικράτειά του. Αν και στον όρο *Βόρειος Ήπειρος* το ελληνικό κράτος δεν ενέτασσε πάντα τις ίδιες περιοχές, αλλά αύξανε ή μείωνε τα εδάφη που την αποτελούσαν ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες, υπήρχαν ορισμένες περιοχές που ήταν πάγιες ελληνικές διεκδικήσεις, όπως η Χειμάρρα, το Αργυρόκαστρο, οι Άγιοι Σαράντα και η Κορυτσά.⁵

Ως έρεισμα για τις παραπάνω διεκδικήσεις το ελληνικό κράτος χρησιμοποιούσε την υπαρξη χριστιανών ορθοδόξων στην περιοχή. Έτσι, η Ελλάδα εφάρμοζε προνεωτερικές πρακτικές εξίσωσης των ορθοδόξων της περιοχή με Έλληνες. Συνεπώς, οι χριστιανοί που κατοικούσαν στη *Βόρειο Ήπειρο*, οι λεγόμενοι *Βορειοηπειρώτες*, ανεξαρτήτως γλώσσας, προσδιορίστηκαν ως Έλληνες ή ως εν δυνάμει Έλληνες, καθώς θεωρήθηκε ότι και οι μη ελληνόφωνοι θα μπορούσαν να ενταχθούν ομαλά στην ελληνική κοινωνία.

Όσον αφορά στον όρο *Βορειοηπειρωτικός Αγώνας*, αυτός δηλώνει την προσπάθεια των «Βορειοηπειρωτών» να οργανώσουν την αντίστασή τους στις διεθνείς αποφάσεις, με σκοπό αρχικά την ένταξή τους στο ελληνικό κράτος και κατόπιν την εξασφάλιση ενός καθεστώτος αυτονομίας. Η πίεση που προσπάθησαν να ασκήσουν κατευθυνόταν προς δύο πλευρές, το ελληνικό κράτος, απ' το οποίο ήλπιζαν μια ευνοϊκότερη στάση, και προς τις Μ. Δυνάμεις.

---

⁴Βλ. Λεωνίδα Καλλιβρετάκης, « Η ελληνική κοινότητα της Αλβανίας από τη σκοπιά της ιστορικής γεωγραφίας και δημογραφίας», στο *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, επιμ. Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολακόπουλος, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995, σελ. 25.

⁵Για πιο αναλυτικά, βλ. ο. π. , σελ. 29.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Η Οργάνωση του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» μέσα από τα *Αρχεία Χειμάρρας, Γεωργίου Δούμα και Μιχαήλ Φουρίδη.*

Όπως είναι γνωστό, η περιοχή της Ηπείρου – συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής που ονομάστηκε «Βόρειος Ήπειρος» από το ελληνικό κράτος για πολιτικούς και ιδεολογικούς λόγους – είχε καταληφθεί από τον ελληνικό στρατό κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού πολέμου. Η ελληνική κυβέρνηση εγκαθίδρυσε, μετά την κατάληψη της περιοχής, τη Γενική Διοίκηση Ηπείρου. Παράλληλα, αμυντικές προπαρασκευές στο χώρο της Ηπείρου γίνονταν ήδη από τον τερματισμό του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, με την ίδρυση, ανά περιφέρεια, Επιτροπών Εθνικής Άμυνας, των οποίων τα καθήκοντα ήταν πολλαπλά. Μάλιστα, πρόσωπα που θα μας απασχολήσουν σε αυτό το κεφάλαιο, όπως αυτό του Γεωργίου Δούμα είχαν ορισθεί από τότε ως *πληρεξούσιοι* των Ηπειρωτών, προκειμένου να επιτευχθεί αμεσότερη και καλύτερη συνεργασία με την κυβέρνηση και το στρατό.⁶

---

⁶ Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, 2011, σελ. 36.

Ι) Η δράση του Σπύρου Σπυρομήλιου στην περιοχή της Χειμάρρας

Πριν ασχοληθούμε με την επίσημη έναρξη του «Βορειοηπειρωτικού αγώνα» (Φεβρουάριος 1914), θα θέλαμε να αναδείξουμε την ήδη υπάρχουσα σχέση μεταξύ του ελληνικού κράτους και του Σπύρου Σπυρομήλιου, στρατιωτικού διοικητή Χειμάρρας. Η περιοχή αυτή είχε απελευθερωθεί ήδη από το Νοέμβριο του 1912 και έκτοτε ο Σπυρομήλιος βρισκόταν σε τακτική επικοινωνία με τον ελληνικό στρατό και την κυβέρνηση. Τον παραπάνω ισχυρισμό αποδεικνύουν έγγραφα στο *Αρχείο Χειμάρρας*, και πιο συγκεκριμένα μια έκθεση του Σπυρομήλιου προς το Υπουργικό Συμβούλιο τον Ιανουάριο του 1913 σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή. Σε αυτή την έκθεση περιγράφει συνοπτικά την κατάσταση στη Χειμάρρα και τέλος ζητάει από την ελληνική κυβέρνηση την περαιτέρω ενίσχυση για την επίτευξη του εθνικού σκοπού των Ελλήνων.⁷

Με άλλο τηλεγράφημα⁸, ζητάει την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης για προέλαση στην Αυλώνα. Να υπενθυμίσουμε εδώ, ότι παρά το γεγονός πως ο πληθυσμός της Αυλώνας ήταν αμιγώς αλβανόφωνος, το ελληνικό κράτος τον είχε εντάξει στις τότε επίσημες διεκδικήσεις του, ίσως επειδή πιθανή κατάληψη της περιοχής θα ευνοούσε στρατιωτικά την Ελλάδα, αλλά και λόγω της ύπαρξης χριστιανικού πληθυσμού στην περιοχή.

Με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, η ελληνική κυβέρνηση υποχρεωνόταν να αποσύρει το στρατό της από την περιοχή, γεγονός που δυσαρέστησε το ντόπιο ελληνικό στοιχείο, που από ό,τι φαίνεται δεν θα τηρούσε πειθήνια στάση. Ενδείξεις για αυτό υπήρχαν και προγενέστερα, όταν μετά τη υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου και την επικύρωσή της από την Ελλάδα, ο Σπυρομήλιος, με επιστολή προς το τμήμα Στρατιάς Ηπείρου ζήτησε περαιτέρω ενίσχυση με πυρομαχικά, κίνηση που, αν μη τι άλλο, έδειχνε τις προθέσεις του σχετικά με το ζήτημα.

Από τις αρχές του 1914, οι Ηπειρώτες αντιλήφθηκαν ότι η στήριξη του ελληνικού κράτους επρόκειτο να σταματήσει και έπρεπε να λάβουν οι ίδιοι πρωτοβουλίες για την έναρξη του «αγώνα». Αναφορικά με τη περιοχή της Χειμάρρας, πίσω από κάθε κίνηση, πολιτική ή στρατιωτική, βρισκόταν ο Σπυρομήλιος. Ήδη, από τον Ιανουάριο του 1914, και ενώ η περιοχή ήταν υπό τον έλεγχό του, είχε εξαγγείλει διάγγελμα προς τα χωριά της Χειμάρρας, καλώντας τους κατοίκους τους να μη δράσουν με ιδιοτελή κίνητρα, αφού κάτι τέτοιο θα έβλαπτε την πατρίδα. Τους παρότρυνε να πράξουν το πατριωτικό τους καθήκον, καθώς επίσης να συγκεντρωθούν υπό το πρόσωπό του, κίνηση που, όπως θεωρεί, θα συνέτιζε του «ολίγους ταραξίας».

⁷Βλ. *Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 6, Ιαν. – Μαρ. 1913, Μέρος Γ', Κεφ. Δ', αρ. εγγ. 1098, 7/1/1913, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, Αθήνα, 1981.*

⁸Βλ. ό. π. αρ. εγγ. 2012, χαρακτηριστικά λέει «Δύναμαι να προελάσω Αυλώναν; Δύναμαι επιτεθώ κατά γειτόνων;»

Παράλληλα με τη τόνωση του ηθικού των Χειμαρριωτών, ο Σπυρομήλιος είχε αποστείλει επείγον τηλεγράφημα⁹ στον Στρατηγό Αναστάσιο Παπούλα, μέσω του οποίου ζητούσε στρατιωτική ενίσχυση με λόχους, αφού είχαν παρατηρηθεί εχθρικές κινήσεις στα γύρω χωριά. Με νέο τηλεγράφημα, εξαιρετικώς επείγον, προς όλες τις πολεμικές επιτροπές των χωριών της επαρχίας, διατάσσει να τεθούν σε επιφυλακή, αφού όπως εκτιμούσε, επίκειτο επίθεση από Αλβανούς ατάκτους. Όλοι οι Χειμαρριώτες, σύμφωνα με το Σπυρομήλιο, είχαν χρέος να συνδράμουν το στρατό και τις κατά τόπους πολεμικές επιτροπές και όφειλαν να τεθούν υπό τις διαταγές των αξιωματικών. Ο στρατηγός Παπούλας, σε απάντησή του στο Σπυρομήλιο, υποστηρίζει ότι επιπλέον ενίσχυση καθίσταται περιττή, μιας και ο υπάρχων στρατός αλλά και η θέση του είναι αρκετή όχι μόνο για να αμυνθεί, αλλά και για να αντεπιτεθεί.¹⁰

Ο Σπυρομήλιος ήταν επίσης αποκλειστικός υπεύθυνος για τη σίτιση των Χειμαρριωτών. Τον παραπάνω ισχυρισμό επιβεβαιώνουν και διάφορα τηλεγραφήματα, όπως αυτό που είχε ανταλλάξει με τον αναπλ. Γενικό Διοικητή Άγγελο Φορέστη, ο οποίος τον κατεύθυνε σχετικά με τον τρόπο προμήθειας τροφίμων¹¹.

Το ελληνικό κράτος είχε δηλώσει ρητά πως δεν θα στήριζε καμία μορφή αντίδρασης των Ηπειρωτών και θα ακολουθούσε πιστά τις διεθνείς του υποχρεώσεις. Στην πράξη, ωστόσο, κινήθηκε αρχικά προς μια ανεπίσημη και μυστική στήριξη του «αγώνα». Ένα μήνα πριν την έναρξη του αυτονομιστικού κινήματος, υπήρξε αποστολή τηλεγραφήματος από την Πρέβεζα που ανέφερε την αποστολή, μέσω ατμοπλοίου, πολεμικού υλικού που θα κατέφθανε στο λιμάνι των Αγίων Σαράντα.¹²

Από την άλλη, βέβαια, το επίσημο ελληνικό κράτος με σχετικές οδηγίες στη Γενική Διοίκηση Ηπείρου καθιστούσε σαφές ότι έπρεπε να αναβληθεί η σύγκληση Πανηπειρωτικού Συνεδρίου μέχρι νεοτέρων οδηγιών.¹³ Το πόσο σημαντική καθίστατο, για το ελληνικό κράτος, η αναβολή σύγκλησης Πανηπειρωτικού Συνεδρίου, φαίνεται σε σχετικό τηλεγράφημα από την Διοίκηση Ιωαννίνων προς το Σπυρομήλιο, αλλά και στους άμεσα εμπλεκόμενους στην υπόλοιπη «Βόρεια Ήπειρο». Σε αυτό τονίζεται ότι οποιαδήποτε σύγκληση συνεδρίου συνιστά απολύτως άστοχη ενέργεια τη δεδομένη στιγμή και θα πρέπει οι αρμόδιοι να κινηθούν με κάθε τρόπο για τη ματαίωσή του, ακόμη και για τη λήψη αυστηρών μέτρων για όσους δεν συμμορφώνονται.¹⁴

⁹Βλ. *Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 7, Ιαν. – Μαρ. 1914, αρ. εγγ. 19, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, Αθήνα, 1981.*

¹⁰Βλ. *ό. π., αρ. εγγ. 13.*

¹¹Βλ. *ό. π. ημ. 7/1/1914, αριθμός τηλεγραφήματος δυσδιάκριτος.*

¹²Βλ. *Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 7, Ιαν – Μαρ. 1914, αρ. εγγ. 60, 14/1/1914, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία, Αθήνα, 1981.*

¹³Βλ. *ό. π., αρ. εγγ. 68, 18/1/1914.*

¹⁴Βλ. *ό. π., αρ. εγγ. 75, 20/1/1914.*

Παρά τις πιέσεις που ασκήθηκαν στους Ηπειρώτες, αυτοί αποφάσισαν να συγκαλέσουν το συνέδριο στα τέλη του Ιανουαρίου. Την πρωτοβουλία αυτή υποδέχτηκε θετικά ο Σπυρομήλιος, ο οποίος με επιστολές προς όλους τους προέδρους των επιτροπών τους κάλεσε να προετοιμαστούν και να φροντίσουν για τις όποιες ελλείψεις είχαν.¹⁵ Την ίδια στιγμή, ο Σπυρομήλιος προχωρούσε στην στρατιωτική οργάνωση των χωριών της Χειμάρρας, ζητώντας από τους πολεμικούς επιτρόπους των χωριών τη διαίρεση των κατοίκων σε δεκαρχίες και την περαιτέρω εκπαίδευσή τους.¹⁶

Σε αυτό το σημείο να πούμε ότι η συνέλευση που είχε συγκληθεί είχε δώσει ήδη το έναυσμα και για τον ένοπλο αγώνα, αλλά και γενικότερα τον τρόπο που αυτός θα σχεδιαζόταν. Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής θεωρήθηκε απαραίτητη η ύπαρξη στρατιωτικού σώματος της τάξης των 10-12.0000 ανδρών. Επίσης, τα χρήματα για τη κάλυψη των εξόδων επρόκειτο να συγκεντρωθούν μέσω εισφορών των κοινοτήτων της Ηπείρου, κληροδοτήματα, δωρεές, καταθέσεις ευεργετών και απόδημων Ηπειρωτών.¹⁷

Πριν την επίσημη ανακήρυξη της «Αυτονομίας της Βορείου Ηπείρου» (17/2/1914), ο Σπυρομήλιος κήρυξε, εξ ονόματος του Πανηπειρωτικού Συνεδρίου, την ένωση της Χειμάρρας με την υπόλοιπη «Αυτόνομη Ήπειρο», καλώντας τους συμπατριώτες του να τεθούν υπό αυτήν. Αυτό όμως το οποίο η ελληνική βιβλιογραφία δεν αναφέρει είναι ότι στην ίδια διακήρυξη, ο Σπυρομήλιος απευθύνεται με τελεσιγραφικό, θα λέγαμε, ύφος στους μουσουλμάνους της περιοχής, λέγοντάς τους ότι όσοι δεν αποδέχονταν την αυτονομία, θα έπρεπε να αποχωρήσουν εντός τεσσάρων ημερών.¹⁸

Η διακήρυξη προβλέπει, επίσης, την κατάργηση των ελληνικών αρχών και το διορισμό νέων, υπόλογων στην «Αυτόνομη Ήπειρο». Ακόμη, δόθηκε η δυνατότητα στους Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες να αποφασίσουν για το τι θα έπρατταν και τέλος, ο Σπυρομήλιος κάλεσε όλους τους κατοίκους να πειθαρχήσουν στο πρόσωπό του. Παράλληλα με τη διακήρυξη, ο Σπυρομήλιος, με επιστολή του προς το Δούλη, του γνωστοποιούσε πως η «Αυτόνομος Ήπειρος» περιλαμβάνει τα εδάφη εκείνα που επιδικάζονταν στην Αλβανία, βάσει του πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας.¹⁹

Επιπλέον, ο αρχηγός της Χειμάρρας επιχείρησε να ασκήσει μεγαλύτερη πίεση στην ελληνική κυβέρνηση, αφού με επιστολή του προς τον ελληνικό Τύπο, υπογράμμιζε

---

¹⁵Βλ. ο, π. , αρ. εγγ. 78, 22/1/1914.

¹⁶Βλ. ό, π. , αρ. εγγ. 82, 23/1/1914.

¹⁷Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: *1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου*, σειρά Ε Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, 2011, σελ. 38, καθώς και Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου. Από τις αρχές της οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2003, σελ. 666-667.

¹⁸Βλ. *Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 7, Ιαν. – Μαρ. 1914, 10/2/1914*, η Διακήρυξη του Σπυρομήλιου εμπεριέχεται στο αρχείο, *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος*, Αθήνα, 1981.

¹⁹Βλ. *Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 7, Ιαν. – Μαρ. 1914, αρ. εγγ. 153, 10/2/1914*, *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, Αθήνα, 1981*.

την ελληνικότητα της περιοχής, ζητώντας από όλους τους Έλληνες να συνδράμουν στον «ιερό», όπως τον ονόμαζε, αγώνα των Ηπειρωτών.²⁰

Στις παραπάνω κινήσεις του Σπυρομήλιου το ελληνικό κράτος αντέδρασε αμέσως και με τηλεγράφημα του στρατηγού Παπούλα προς τον αντισυνταγματάρχη Δούλη, κλήθηκε ο δεύτερος να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και, εν ανάγκη, να προέβαινε σε σύλληψη του Σπυρομήλιου, με αποφυγή, ωστόσο, ρήξης του στρατού με τους κατοίκους της περιοχής.²¹ Σε άλλο τηλεγράφημα, προς την 9^η Μεραρχία Αργυροκάστρου, ο Παπούλας προειδοποιεί πως οποιαδήποτε κήρυξη αυτονομίας θα συνιστούσε ενέργεια κατά του ελληνικού κράτους και προέκρινε την καταστολή ενός τέτοιου κινήματος, έστω και διά της βίας.²²

Η κινητοποίηση των Ηπειρωτών και η πρόθεσή τους να προχωρήσουν σε ένοπλη εξέγερση προκάλεσε και την έντονη αντίδραση του τότε πρωθυπουργού της Ελλάδας, Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος με σχετικό τηλεγράφημά του προς τις πόλεις των Αγ. Σαράντα και του Δελβίνου κάλεσε τους αρμόδιους να λειτουργήσουν υπό τις διαταγές του ελληνικού στρατού και να μη δεχτούν οποιαδήποτε εντολή από τις επαναστατικές δυνάμεις.²³

Παρά την κατηγορηματική αντίθεση της ελληνικής κυβέρνησης, η Πανηπειρωτική Συνέλευση ανακήρυξε στις 17/2/1914 την «Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου» και διόρισε προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον Γεώργιο Ζωγράφο. Λίγες μέρες αργότερα, η «κυβέρνηση της Αυτονομίας» θα κηρύξει γενική επιστράτευση, η οποία θα ξεκινούσε τη στιγμή της εκκένωσης των εδαφών από τον ελληνικό στρατό.

Αυτό που, ως επί το πλείστον, απασχολούσε πλέον τους Ηπειρώτες Αυτονομιστές ήταν η οργάνωση του στρατού της «κυβέρνησης», αφού, όπως διαφαινόταν, η ένοπλη σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Για αυτό το λόγο, ο Δημήτριος Δούλης ετέθη επικεφαλής του ενόπλου αγώνα. Επίσης, κάθε επαρχία της «Βορείου Ηπείρου» είχε στρατιωτικούς διοικητές. Οι ελλείψεις των ηπειρωτικών δυνάμεων σε πολεμικό υλικό ήταν έντονες, και έτσι αυτό που προείχε ήταν η κάλυψη αυτών των αναγκών. Στην περίπτωση της Χειμάρρας, ο Σπυρομήλιος, ήδη από τα τέλη Φεβρουαρίου ζητούσε από τον Υπουργό Στρατιωτικών της «Αυτονομίας Πολιτείας» οικονομική και πολεμική ενίσχυση.²⁴ Ο Δ. Δούλης, απάντησε στον Σπυρομήλιο, ενημερώνοντάς τον ότι θα του αποσταλούν το συντομότερο χρήματα και πολεμικό υλικό.²⁵

Χρήσιμο είναι να πούμε ότι τα συνεχόμενα αιτήματα του Σπυρομήλιου για περαιτέρω στήριξη του αγώνα στην περιοχή είχαν προκαλέσει τη δυσαρέσκεια της «κυβέρνησης» Ζωγράφου και με επιστολή του τελευταίου στο Σπυρομήλιο

---

²⁰Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 154, 10/2/1914.

²¹Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 147, 10/2/1914.

²²Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 159, 14/2/1914.

²³Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 162, 16/2/1914.

²⁴Βλ. Αρχείο Χειμάρρας, Φακ. 7, Ιαν. – Μαρ. 1914, αρ. εγγ. 1909, 23/2/1914, *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος*, Αθήνα, 1981.

²⁵Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 238, 1/3/1914.

διευκρινίζεται ότι το κόστος της συνεχιζόμενης άμυνας της περιοχής δεν επιτρέπει στην «κυβέρνηση» να αποστέλλει συνεχώς νέα ποσά χρημάτων. Επίσης, τονίζεται στον διοικητή Χειμάρρας πως η περιοχή βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση, αφού δεν της ζητήθηκε, όπως στις άλλες περιοχές, οικονομική εισφορά από τα έσοδά της. Κλείνοντας, ο Ζωγράφος κατέστησε σαφές στο Σπυρομήλιο ότι η κυβέρνηση δεν πρόκειται να επιβαρυνθεί μονομερώς για τις δαπάνες της Χειμάρρας συμβουλευόντάς τον να προβεί σε καλύτερη διαχείριση των οικονομικών της περιοχής.²⁶

Μετά την επιστολή αυτή, βλέπουμε την προσπάθεια του Σπυρομήλιου να συλλέξει χρήματα για τις ανάγκες του «αγώνα». Με σχετικό τηλεγράφημά του προς τους πολεμικούς επιτρόπους των χωριών έδωσε εντολή για την επιβολή φορολογικών εισπράξεων με στόχο την στήριξη του εθνικού σκοπού.²⁷

Ωστόσο, όπως διαπιστώνουμε μέσα από την επικοινωνία Ζωγράφου – Σπυρομήλιου, ο πρώτος, αν και απέρριπτε μέσα από συνεχή τηλεγραφήματα την ενίσχυση της περιοχής, τελικά αποφάσισε να αποστείλει, στα τέλη Μαρτίου, πολεμικό υλικό.²⁸ Η περαιτέρω πίεση που άσκησε ο Σπυρομήλιος στην «κυβέρνηση της Αυτονομίας», είχε ως αποτέλεσμα να του γνωστοποιηθεί μέσα από επιστολή του Ζωγράφου ότι θα λάμβανε δέκα πέντε χιλιάδες δραχμές για τις ανάγκες του «αγώνα».²⁹

---

²⁶Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ.* 242, 2/3/1914.

²⁷Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ.* 182, 9/3/1914,

²⁸Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ.* 268, 23/3/1914.

²⁹Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ.* 409, 15/4/1914.

II) Η δράση του Γεωργίου Δούμα

Μια άλλη προσωπικότητα που ενεπλάκη στις διεργασίες για την ένοπλη οργάνωση του «αγώνα» ήταν ο Γ. Δούμας. Στο αρχείο του έχουμε εντοπίσει μεγάλο αριθμό επιστολών προς ιδιώτες, οι οποίοι είχαν συνδράμει τους «Βορειοηπειρώτες» πολύ πριν την επίσημη έναρξη του ένοπλου αυτονομιστικού κινήματος. Όπως προαναφέραμε, ο Δούμας είχε διατελέσει πληρεξούσιος των Ηπειρωτών στην Αθήνα με στόχο την αποτελεσματικότερη συνεργασία με το ελληνικό κράτος. Όταν η Ελλάδα απέσυρε την στήριξή της από τους Ηπειρώτες, τότε, συνεχίστηκε από τον Δούμα η προσπάθεια για εξεύρεση βοήθειας, χρηματικής ή υλικής. Ενδεικτικό παράδειγμα για την ήδη υπάρχουσα δράση του Γ. Δούμα πριν την ανακήρυξη της «Αυτονομίας της Ηπείρου» είναι μια σειρά επιστολών που είχε ανταλλάξει, ευχαριστώντας κάθε φορά είτε τους διάφορους συλλόγους, είτε διάφορους ιδιώτες για τη χρηματική στήριξη που προσέφεραν.³⁰

Πριν αναφερθούμε στη δράση του Δούμα κατά τη διάρκεια του «αγώνα», πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι ο ρόλος του ήταν ιδιαιτέρως κομβικός, αφού στην Αθήνα, όπου βρισκόταν, ανέλαβε εξ ολοκλήρου την ευθύνη να συγκεντρώσει χρήματα, καθώς επίσης ήταν υπεύθυνος για την αποστολή πολεμικού υλικού, αλλά και για τη στρατολόγηση. Εκτός από τα παραπάνω, ο Δούμας ήταν αρμόδιος για την επικοινωνία με άλλες επαρχιακές πόλεις της Ελλάδας, αφού, όπως θα δούμε, αρκετές πόλεις ενίσχυσαν τους «Βορειοηπειρώτες». Τέλος, ο Δούμας βρισκόταν σε τακτική επικοινωνία με τον Ζωγράφο, όπου ο τελευταίος τον ενημέρωνε για την εξέλιξη, αλλά και για τις ανάγκες του «αγώνα» κάθε φορά.

Όλα όσα υποστηρίζονται πιο πάνω αποδεικνύονται μέσα από τη μελέτη του αρχείου, το οποίο μας παρέχει πολύ χρήσιμες πληροφορίες. Συγκεκριμένα, μαθαίνουμε από την επικοινωνία Δούμα – Ζωγράφου για τη ύπαρξη ονομαστικού καταλόγου στρατιωτικού σώματος που επρόκειτο να μεταβεί στη «Βόρεια Ήπειρο» για τη στήριξη του «αγώνα».³¹ Στα τέλη Μαρτίου, έχουμε νέα επιστολή του Δούμα στο Ζωγράφο, με την οποία τον ενημερώνει με ονομαστική κατάσταση για σώματα ενόπλων που θα μεταβούν στη περιοχή.³²

Παράλληλα με την ανάληψη της στρατολόγησης, ο Δούμας είχε στείλει αρκετές επιστολές σε πόλεις της Ελλάδας. Χαρακτηριστικό των περισσότερων ήταν η ομοιότητα αναφορικά με τα αιτήματα. Ειδικότερα, οι επιστολές είχαν σταλεί σε πόλεις όπως ο Βόλος, η Καρδίτσα, η Λαμία, τα Τρίκαλα και η Αμφιλοχία. Αυτό που, ως επί το πλείστον, ζητούσε ο Δούμας ήταν πρώτον, η συλλογή πολεμικού υλικού και

³⁰Βλ. *Αρχείο Γεωργίου Δούμα, αρ. εγγ. 136, 137, Φεβρουάριος 1914, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία, Αθήνα.*

³¹Βλ. ο. π., *αρ. εγγ. 150, 152, Μάρτιος 1914.*

³²Βλ. ο. π., *αρ. εγγ. 157, 159, Μάρτιος 1914.*

δεύτερον, η διενέργεια εράνων στις πόλεις αυτές προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα.³³ Αυτό που προκαλεί εντύπωση ωστόσο, είναι το εύρος του δικτύου στήριξης που κατάφερε να δημιουργήσει ο Δούμας, έτσι ώστε να είναι σε θέση να πετύχει την ενίσχυση του «αγώνα» ακόμη και όταν το επίσημο κράτος τον είχε καταδικάσει.

Μέσα στο Μάιο έλαβαν χώρα οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στους αυτονομιστές και στη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου. Οι δύο πλευρές κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία, γνωστή ως το πρωτόκολλο της Κερκύρας, η οποία παραχωρούσε καθεστώς αυτονομίας στη περιοχή. Ωστόσο, ο ένοπλος αγώνας των Χειμαρριωτών συνεχίστηκε, αφού τα επιμέρους αιτήματα που αυτοί είχαν υποβάλλει δεν ικανοποιήθηκαν³⁴.

Ο ρόλος του Γ. Δούμα ήταν και πάλι σημαντικός, καθώς συνέχισε να ενεργεί υπέρ της στήριξης του «αγώνα». Μάλιστα, σε νέα επικοινωνία που είχε με το Ζωγράφο, του γνωστοποίησε ότι το επόμενο διάστημα θα μετέβαιναν στην περιοχή περισσότερα στρατιωτικά στελέχη για την περαιτέρω στήριξη του «αγώνα».³⁵ Ακόμη, ο Δούμας επικοινωνήσε και με το Σπυρομήλιο και κατόπιν συνεννόησης, ο πρώτος του εγγυήθηκε την αποστολή μικρής στρατιωτικής ενίσχυσης.³⁶

Η στήριξη με ανθρώπινο δυναμικό φαίνεται ότι συνεχιζόταν καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1914. Μπορεί να είχε επιτευχθεί συμφωνία, ωστόσο οι εξελίξεις στη βόρεια Αλβανία με την εξέγερση εναντίον του πρίγκιπα Βίντ, είχαν θορυβήσει τους «Βορειοηπειρώτες», αφού πιθανή αποπομπή του πρίγκιπα δεν ευνοούσε την τήρηση των συμφωνηθέντων. Τα παραπάνω ίσως να εξηγούν την επιλογή του Ζωγράφου για συνέχιση του ανεφοδιασμού των αυτονομιστών. Έτσι, μέσα από τη συχνή επικοινωνία Δούμα – Ζωγράφου βλέπουμε τη σταθερή στήριξη και με στρατιωτικά σώματα αλλά και με πολεμικό υλικό. Συγκεκριμένα, μέσα από διάφορα τηλεγραφήματα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1914, πληροφορούμαστε για τη συνεχή αποστολή στρατιωτικών σωμάτων.³⁷

Αναφορικά με τη αποστολή πολεμικού υλικού, αυτή γινόταν με τη συνδρομή της Επιμελητείας Ιωαννίνων και του προέδρου της Ιωάννη Παρμενίδη. Υπάρχουν σχετικά τηλεγραφήματα στο αρχείο του Δούμα που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Επίσης, για το διάστημα που ο Δούμας βρισκόταν στη Αθήνα διαπιστώνουμε, μέσα από την ύπαρξη στο αρχείο του σχετικών αποδείξεων, ότι προέβαινε συχνά στην

---

³³Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ. 166, 167, 168, 169, Μάρτιος 1914.*

³⁴Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: *1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου*, σειρά Ε Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, 2011, σελ. 62-63.

³⁵Βλ. *Αρχείο Γεωργίου Δούμα, αρ. εγγ. 307, Ιούνιος 1914, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία*, Αθήνα.

³⁶Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ. 315, Ιούνιος 1914.*

³⁷Βλ. ο. π. , *αρ. εγγ. 316, 324, Ιούλιος 1914 και αρ. εγγ. 326, Αύγουστος 1914.*

αγορά πολεμικού υλικού, το οποίο αναλάμβανε με δικά του έξοδα να μεταφέρει στους «Βορειοηπειρώτες».³⁸

Εκτός από όλα τα παραπάνω, το αρχείο του Δούμα είναι πλούσιο σε αποδείξεις λήψης χρημάτων ή πολεμικού υλικού από άτομα που είχαν εμπλακεί στον «αγώνα». Οι αποδείξεις αυτές υπογράφονταν ονομαστικά, οπότε είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποιοι και πότε λάμβαναν χρήματα. Για παράδειγμα, στο αρχείο υπάρχουν αποδείξεις με τις υπογραφές Ζωγράφου, Σπυρομήλιου και Δούλη, οι οποίοι λάμβαναν είτε χρήματα είτε πολεμικό υλικό. Να πούμε εδώ ότι αυτές οι αποδείξεις κάλυπταν χρονικά την περίοδο πριν και μετά την έναρξη του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα», δηλαδή τουλάχιστον από τον Ιανουάριο του 1914. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι η περίπτωση του Ζωγράφου, ο οποίος λίγες μόλις μέρες πριν την ανακήρυξη της Αυτονομίας είχε λάβει το ποσό των 120.000 δραχμών με την αιτιολογία για τις ανάγκες του «αγώνα». Στην περίπτωση της Χειμάρρας, ο Δούμας διατήρησε την επικοινωνία με το Σπυρομήλιο, αφού αναλόγως τις ανάγκες στέλνονταν είτε χρήματα είτε στρωτιωτικά σώματα.

Ενδεικτικό της οργάνωσης του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» ήταν, όπως πληροφορούμαστε από το αρχείο Δούμα, η ύπαρξη Ταμείου Κεντρικής Ηπειρωτικής Αμύνης, από το οποίο καθ' όλη τη διάρκεια του «αγώνα» τα στελέχη του χρηματοδοτούνταν. Η δράση του Δούμα φαίνεται να σταματάει τον Οκτώβριο του 1914. Μετά το πέρας του καλοκαιριού η στήριξη των «βορειοηπειρωτών» άρχισε να μειώνεται. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη, αρχικά, ελάχιστων επιστολών μεταξύ Δούμα και αυτονομιστών και εν συνεχεία από την πλήρη απόσυρση του πρώτου. Μάλιστα, σε μια επιστολή το Σεπτέμβριο του 1914, ο Δούμας αναφέρει ότι υπάρχουν δυσκολίες για τη αποστολή είτε χρημάτων είτε πολεμικού-στρωτιωτικού υλικού.³⁹ Τη δυσκολία της κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει ο «αγώνας» έρχεται να επιβεβαιώσει και ο Παρμενίδης μέσα από επιστολή στον Δούμα, στα τέλη Σεπτεμβρίου.⁴⁰ Ωστόσο, η τελευταία αποστολή χρημάτων εκ μέρους του Δούμα έγινε τον Οκτώβριο, όταν απέστειλε στον Παρμενίδη το ποσό των 145.000 δραχμών.⁴¹

---

³⁸Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 327, 334, *Αύγουστος 1914* και αρ. εγγ. 353, *Σεπτέμβριος 1914*.

³⁹Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 3624, *Σεπτέμβριος 1914*.

⁴⁰Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 26214, *Σεπτέμβριος 1914*.

⁴¹Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 524, *Οκτώβριος 1914*.

III) Η δράση του Μιχαήλ Φουρίδη

Αν και το αρχείο *Μιχαήλ Φουρίδη* μας παρέχει τις λιγότερες πληροφορίες αναφορικά με τον «αγώνα», ο Μ. Φουρίδης ήταν ένας εκ των πρωταγωνιστών του κινήματος, σε στρατιωτικό κυρίως επίπεδο, και έδρασε στην περιοχή της Χειμάρρας ως διοικητής ενός ανεξάρτητου ευζωνικού τάγματος επιλέκτων. Πρακτικά, ήταν υπό τις διαταγές του διοικητή Χειμάρρας, ωστόσο είχε αναπτύξει επικοινωνία και με στελέχη του ελληνικού στρατού, όπως ο υποστράτηγος Παπούλας, αλλά και με μέλη της μετέπειτα «Προσωρινής Κυβέρνησης Ζωγράφου», όπως ο Δούλης. Ο Φουρίδης διετέλεσε διοικητής από την έναρξη του κινήματος ως τον Οκτώβριο του 1914, όταν και παρέδωσε το επίλεκτο σώμα του.

Μέσα στο αρχείο του υπάρχουν αρκετές επιστολές, όμως ελάχιστες από αυτές σχετίζονται με ζητήματα οργανωτικής φύσεως, ίσως λόγω και της θέσης την οποία ο Φουρίδης κατείχε. Τα καθήκοντά του ήταν να διατηρεί την πειθαρχία στο σώμα στο οποίο προΐστατο και να ακολουθεί τις διαταγές των ανωτέρων του.

Από τις λίγες πληροφορίες που μας παρέχει το αρχείο, έχει σημασία να αναφερθούμε στη διάσταση απόψεων μεταξύ του Φουρίδη και στελεχών της «Αυτονόμου Ηπείρου» σε σχέση με στρατιωτικές επιχειρήσεις, στις οποίες ο πρώτος επιθυμούσε να προβεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι μια επιστολή το Σεπτέμβριο του 1914, στην οποία ο Δούλης, ως υπουργός στρατιωτικών της «Αυτονόμου» απαγορεύει στον Φουρίδη περεταίρω προέλαση και προσχώρηση εδαφών.⁴² Για το ίδιο ζήτημα, ο Φουρίδης φαίνεται να είχε αναπτύξει επικοινωνία και με στελέχη του ελληνικού στρατού, όπως ο υποστράτηγος Παπούλας, ο οποίος μέσα από σχετική επιστολή του απαγόρευε ρητά να προχωρήσει σε προέλαση και τόνιζε ότι για κάτι τέτοιο όφειλε να περιμένει δική του διαταγή.⁴³ Ακριβώς την ίδια εντολή έλαβε ο Φουρίδης και από τον Αλέξανδρο Καραπάνο, μέλος της «κυβέρνησης» Ζωγράφου, ο οποίος σε τηλεγράφημά του, τονίζει ότι τυχόν προέλαση δεν συνίσταται, συμβουλεύοντας το Φουρίδη να διατηρήσει τη πειθαρχία των αντρών του « επί αγαθού της μεγάλης πατρίδος και της Ηπείρου».⁴⁴

Τέλος, σύμφωνα με το αρχείο, μια δεύτερη προσπάθεια του Φουρίδη για οικονομική ενίσχυση του στρατιωτικού του σώματος ήταν μάλλον αποτυχημένη, αφού ο Παναγιώτης Δαγκλής, υψηλά ιστάμενο στρατιωτικό στέλεχος της «Αυτονόμου», απάντησε αρνητικά στο εν λόγω αίτημα του Φουρίδη.⁴⁵

---

⁴²Βλ. *Αρχείο Μιχαήλ Φουρίδη*, αρ. εγγ. 188, Σεπτέμβριος 1914, *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία*, Αθήνα.

⁴³Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 187, Σεπτέμβριος 1914.

⁴⁴Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 189, Σεπτέμβριος 1914.

⁴⁵Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 15, Οκτώβριος 1914.

IV) Η στάση του πληθυσμού και του στρατού

Με την έναρξη του αυτονομιστικού κινήματος υπήρξε μεγάλη συμμετοχή των κατοίκων από τα γύρω χωριά, ειδικότερα όταν κηρύχθηκε γενική επιστράτευση. Κατά το πρώτο διάστημα, παρόλο που υπήρχαν δυσκολίες σε στρατιωτικό και οργανωτικό επίπεδο, οι κάτοικοι, ακόμα και από αλβανόφωνα χωριά, έβλεπαν θετικά την προσφορά τους στην εθνική προσπάθεια. Όσο όμως συνεχίζονταν οι συγκρούσεις, οι δυσκολίες γίνονταν εντονότερες καθώς διαφαινόταν ότι η μη στήριξη εκ μέρους της Ελλάδας καταδίκασε τον αγώνα. Αυτό, όπως είναι φυσικό, επηρέασε το ντόπιο στοιχείο.

Έτσι, παρά τις προσπάθειες μέρους των «Βορειοηπειρωτών» για καλύτερη και αποτελεσματικότερη οργάνωση του «αγώνα», μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η «εθνική» προσπάθεια ετίθετο σε αμφισβήτηση από τους ίδιους τους κατοίκους, τουλάχιστον στη Χειμάρα, όπου σύμφωνα με το αρχείο της, υπάρχουν χωριά, όπως η Νίβιτσα και ο Άγιος Βασίλειος, των οποίων οι κάτοικοι δεν έδρασαν με βάση το «πατριωτικό» τους καθήκον, ή τουλάχιστον όπως η ελληνική πλευρά περίμενε να δράσουν, αλλά επέλεξαν να κινηθούν με ιδιοτελή κίνητρα. Η συνοχή και η εθνική ομοψυχία που υποστηρίζεται ευρέως στην ελληνική βιβλιογραφία ότι επέδειξε το ντόπιο στοιχείο, δεν φαίνεται να ισχύει για τα παραπάνω χωριά, αφού αρκετοί από τους κατοίκους τους είχαν συστρατευθεί με άτακτες αλβανικές ομάδες. Τα παραπάνω είχαν γνωστοποιηθεί στο Σπυρομήλιο δια τηλεγραφήματος, ξεκαθαριζοντάς του ακόμη ότι, πρώτον, οι κάτοικοι αυτών των χωριών δεν θα προσέφεραν καμία υπηρεσία άνευ πληρωμής και δεύτερον, ότι η κατάσταση εκεί ήταν έκρυθμη μεταξύ των αντικρουόμενων μερών.⁴⁶

Επίσης, φαίνεται, μέσα από τη μελέτη του *αρχείου Χειμάρας*, να υπήρχε έντονη δυσαρέσκεια μέρους του πληθυσμού αναφορικά με τη συμμετοχή του στον ένοπλο αγώνα. Για παράδειγμα, μια επιστολή του Σπυρομήλιου προς την επιτροπή του χωριού Κούτσι αναδεικνύει τον παραπάνω ισχυρισμό, με τον τελευταίο να επιχειρεί να συσπειρώσει τους κατοίκους, ώστε να πολεμήσουν υπέρ της πατρίδας τους, όπως θεωρεί, της Ελλάδας.⁴⁷ Να διευκρινίσουμε εδώ, ότι στο παραπάνω χωριό δεν υπήρχε ελληνόφωνος πληθυσμός, ωστόσο, ο Σπυρομήλιος ακολουθούσε τακτικές εξίσωσης ορθοδόξων με Έλληνες. Μέσα από άλλη επιστολή αναδεικνύονται εκ νέου τα προβλήματα που υπήρχαν στην περιοχή. Ο Σπυρομήλιος ζητούσε από τις αρχές των χωριών να παταχθεί κάθε αταξία και οι υπαίτιοι να απελαθούν και να χαρακτηριστούν προδότες της πατρίδας.⁴⁸

Καθίσταται, νομίζουμε, σαφές ότι ο Σπυρομήλιος είχε χάσει τον έλεγχο, αφού και ο ντόπιος πληθυσμός δεν έδειχνε διάθεση να υπακούσει στις εκκλήσεις του για

⁴⁶Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 278, 24/3/1914.

⁴⁷Βλ. *Αρχείο Χειμάρας*, Φακ. 8, Απρ. – Ιουν. 1914, αρ. εγγ. 342, 7/4/1914, *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος*, Αθήνα, 1981.

⁴⁸Βλ. ο. π., αρ. εγγ. 359 ν, 9/4/1914.

ομαλότητα και ειρήνευση. Ο «ευγένης αγώνας των βορειοηπειρωτών» για την πατρίδα τους είχε μάλλον αλλάξει μορφή, αφού σχεδόν σε καθημερινή βάση παρατηρούνταν βιαιοπραγίες και λεηλασίες μουσουλμανικών χωριών από χριστιανούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω είναι μια επιστολή του Σπυρομήλιου, με τη οποία κάνει έκκληση στους κατοίκους του χωριού Κηπαρό να σταματήσουν τις βιαιοπραγίες εναντίον του χωριού Μπόρσι, που κατοικούνταν από μουσουλμάνους.⁴⁹

Η προσπάθεια του Σπυρομήλιου για αντιμετώπιση των παραπάνω ήταν μάλλον χαλαρή, μιας και το μόνο που έκανε ήταν να αποστείλει ένα τηλεγράφημα προς την επαρχία Δελβίνου, με το οποίο της ζητούσε τη σύσταση αστυνομικού σταθμού στο χωριό Αγ. Βασίλειος, προκειμένου να προστατευθούν τα μουσουλμανικά χωριά.⁵⁰

Σχετικά με το στρατό της «Αυτονομίας Ηπείρου» που έδρασε στην εν λόγω περιοχή, αυτός αποτελείτο από κατοίκους που επιστρατεύτηκαν αλλά και από εθελοντές που προέρχονταν από τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Αρχικά, στο στρατό υπήρχε πειθαρχία, οργάνωση και υποστήριξη του αγώνα, στη πορεία όμως, εξαιτίας των οικονομικών δυσκολιών, αυτό άλλαξε. Οι λεηλασίες και οι βιαιοπραγίες κατά μουσουλμανικών χωριών έγιναν ανεξέλεγκτες, ενώ παρατηρήθηκαν και πολλά φαινόμενα λιποταξίας.

Αποδείξεις του παραπάνω ισχυρισμού βρίσκουμε σε μια επιστολή μεταξύ Φουρίδη και Δούλη, όπου ο πρώτος τον ενημερώνει για την κατάσταση των στρατιωτών του, εκφράζοντας τα παράπονά τους για τη μισθοδοσία και την τροφοδοσία, ζητώντας στο τέλος αύξηση και των δύο.⁵¹ Η πληροφορία αυτή είναι, νομίζουμε, χρήσιμη, αφού έρχεται να επιβεβαιώσει την ύπαρξη δυσανεκτικότητας στο εσωτερικό μέρους των ενόπλων αυτονομιακών δυνάμεων, λόγω των δυσκολιών του «αγώνα».

---

⁴⁹Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 361 ν, 9/4/1914.

⁵⁰Βλ. ο. π. , αρ. εγγ. 411ν, 16/4/1914.

⁵¹Βλ. *Αρχείο Μιχαήλ Φουρίδη, αρ. εγγ. 43, Ιούλιος 1914, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία, Αθήνα.*

Συμπεράσματα

Από τη μελέτη των παραπάνω αρχείων διαπιστώνουμε ότι και τα τρία πρόσωπα είχαν ενεργή συμμετοχή στην οργάνωση του αγώνα των «Βορειοηπειρωτών», ο καθένας ωστόσο από διαφορετική θέση. Ο Σ. Σπυρομήλιος, ως στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής Χειμάρρας, είχε τον πρώτο και τελευταίο λόγο σε οργανωτικά, πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα στην περιοχή. Ηγήθηκε της οργάνωσης του αγώνα και βρισκόταν σε διαρκή επικοινωνία με το ελληνικό κράτος αλλά και με την μετέπειτα «κυβέρνηση» Ζωγράφου.

Ο δε Γ. Δούμας είχε πολύ σημαντική δράση στον τότε ελλαδικό χώρο, αφού είχε αναλάβει να συγκεντρώσει ότι ήταν απαραίτητο για την ενίσχυση του αγώνα. Κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα δίκτυο επικοινωνίας με ανθρώπους σε διάφορα μέρη της χώρας, οι οποίοι προθυμοποιήθηκαν να συνδράμουν τους «Βορειοηπειρώτες», με αποτέλεσμα να συγκεντρώσει ικανοποιητικά χρηματικά ποσά, αλλά και να εξασφαλίσει την συμμετοχή περισσότερων στρατιωτικών σωμάτων. Τέλος, ο Μ. Φουρίδης είχε κυρίως στρατιωτική θέση και η δράση του περιοριζόταν στην διατήρηση της πειθαρχίας στο σώμα του οποίου ηγείτο.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρούμε την ύπαρξη ενός «τριγώνου» επικοινωνίας ανάμεσα σε Σπυρομήλιο – Δούμα – Ζωγάφο, όπου ο καθένας επικοινωνεί απευθείας με τους άλλους δύο. Ουσιαστικά, αυτό που απασχολεί και τους τρεις είναι η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων για την επιτυχή έκβαση του αγώνα.

Πιο συγκεκριμένα, ο Σπυρομήλιος ζητούσε συνεχώς και από τους δύο είτε οικονομική είτε στρατιωτική ενίσχυση, ενώ ο Ζωγάφος ως πρόεδρος της «Αυτονόμου Ηπείρου» ζητούσε από τη μια ενισχύσεις από τον Δούμα και από την άλλη προσπαθούσε να ανταποκριθεί στα διαρκή αιτήματα του Σπυρομήλιου. Ο Δούμας από τη πλευρά του, τις περισσότερες φορές ικανοποιούσε τα αιτήματα και των δύο. Τέλος, συμπεραίνουμε ότι ο Σπυρομήλιος είχε αναγάγει σε κέντρο του αγώνα τη Χειμάρρα και για αυτό ζητούσε από το Ζωγάφο περαιτέρω ενισχύσεις. Ωστόσο, ο Ζωγάφος του επισημαίνει την ευνοϊκή μεταχείριση που ήδη είχε η Χειμάρρα συμβουλευοντάς τον να διαχειριστεί καλύτερα τα οικονομικά του.

Τέλος, αναφορικά με τη στάση του ντόπιου στοιχείου και του στρατού στη περιοχή, αυτοί αρχικά υποδέχτηκαν θετικά τον αγώνα και έδειξαν προθυμία να συμμετασχούν. Στη πορεία όμως, και ενώ οι δυσκολίες γίνονταν ολοένα και πιο εμφανείς, υπήρξε δεδηλωμένη αμφισβήτηση του σκοπού του αγώνα, η οποία έφτασε σε κάποιες περιπτώσεις και στο σημείο συστράτευσης με αλβανικά σώματα.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Ο «Βορειοηπειρωτικός Αγώνας» και ο τύπος της εποχής

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να δούμε τη στάση του Τύπου απέναντι στον αγώνα των «Βορειοηπειρωτών» κατά τη διάρκεια που αυτός έλαβε χώρα. Πιο συγκεκριμένα, έχουμε επιλέξει ορισμένες εφημερίδες που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε την γενικότερη τοποθέτηση του Τύπου αφενός στον «Βορειοηπειρωτικό αγώνα» και αφετέρου στη στάση που αυτός επέδειξε απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση για το χειρισμό του ζητήματος. Επίσης, μέσα από τη μελέτη των εφημερίδων αυτών θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε πώς αντιμετώπισε ο Τύπος ζητήματα όπως η υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κέρκυρας και ποια ήταν η στάση του απέναντι στις Μ. Δυνάμεις αναφορικά με τη πολιτική που άσκησαν στο εν λόγω ζήτημα.

Πριν προχωρήσουμε στο κυρίως θέμα θα θέλαμε να αναφερθούμε εν συντομία στις εφημερίδες που εξετάσαμε. Αναφορικά με τη *Ακρόπολη*, αυτή άρχισε να εκδίδεται στην Αθήνα από το 1883 μέχρι το 1920 όταν διέκοψε την κυκλοφορία της, την οποία συνέχισε από το 1929 μέχρι το 1944. Ένα χρόνο μετά επαναλειτούργησε μέχρι το 1989 και από το 1998 εκδίδεται κανονικά. Πρώτος διευθυντής της *Ακροπόλεως* ήταν ο Βλάσης Γαβριηλίδης. Αρχικά η ταύτιση της εφημερίδας με κάποιο πολιτικό κόμμα δεν ήταν σταθερή, ωστόσο αντιμετώπισε θετικά τον Ελ. Βενιζέλο μη παραλείποντας να ασκεί κριτική και σε αυτόν αλλά και στους συνεργάτες του, εκφράζοντας αμφιβολίες για το αν η πολιτική του εξυπηρετούσε τα «εθνικά συμφέροντα».⁵²

Η εφημερίδα *Εμπρός* ξεκίνησε να εκδίδεται στην Αθήνα από το 1896 έως το 1930 και από το 1945 μέχρι το 1969. Ιδρυτής και διευθυντής της υπήρξε ο Δημήτριος Οικ. Καλαποθάκης. Το *Εμπρός* αποτελούσε μια από τις μεγαλύτερες πολιτικές εφημερίδες το 19^ο και 20^ο αιώνα. Το 1897 είχε ταχθεί υπέρ του πολέμου και γενικότερα η εφημερίδα υπήρξε ένθερμος κήρυκας των «εθνικών δικαίων» σε μια εποχή πατριωτικής έξαρσης. Τέλος, το *Εμπρός* υιοθέτησε σαφή αντιβενιζελική πολιτική κατά τη περίοδο του Διχασμού.⁵³

Η *Ηπειρος* άρχισε να εκδίδεται στα Ιωάννινα από το 1909 μέχρι το 1940 με διακοπές και επανεκδόθηκε στην Αθήνα από το 1960 μέχρι το 1972. Ιδιοκτήτες ήταν οι Ι. Κωτούλας και Δ. Κούτσικος. Διευθυντής της εφημερίδας διετέλεσε ο Γεώργιος Χατζής, ο οποίος είχε υπηρετήσει ως γραμματέας του Χρηστάκη Ζωγράφου, προέδρου της «Προσωρινής Κυβερνήσεως». Για σύντομο διάστημα, το 1914 η εφημερίδα εκδιδόταν με τίτλο *Ηπειρος του Αργυροκάστρου*. Η αρθρογραφία της

⁵²Βλ. *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου. 1784-1974*, Δρούλια Λουκία-Κουτσοπανάγου Γιούλα (επιμ.), ΕΙΕ, Αθήνα 2008, τομ. 1, σελ. 158-159.

⁵³Βλ. ο. π., τομ. 2, σελ. 179-180.

εστίαζε κυρίως στην πολιτική εθνικών διεκδικήσεων και μετά την ενσωμάτωση της Ηπείρου στο ελληνικό κράτος ήταν έντονα φιλοβασιλική και αντιβενιζελική.⁵⁴

Η *Νέα Ελλάς* ξεκίνησε την έκδοσή της στην Αθήνα από το 1913 μέχρι το 1920. Επανακυκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 1921 για διακόψει την έκδοσή της τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Ιδιοκτήτης ήταν ο Θαλής Κουτούπης και διευθυντής διετέλεσε ο Γ.Α. Βεντήρης. Η εφημερίδα εμφανίστηκε αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους και φιλοδοξούσε να υπηρετήσει τη συγκρότηση του γεωγραφικά επεκτεινόμενου ελληνικού κράτους. Μέσα από τη μαχητική αρθρογραφία του ιδιοκτήτη της η *Νέα Ελλάς* υποστήριζε έντονα τον Ε. Βενιζέλο ασκώντας κριτική στο θεσμό του Στέμματος. Τέλος, για μερικούς μήνες ο Θ. Κουτούπης είχε μεταφέρει την εφημερίδα στη Θεσσαλονίκη, έδρα της Προσωρινής Κυβέρνησης Βενιζέλου.⁵⁵

Κλείνοντας, το *Σκριπ* ξεκίνησε να κυκλοφορεί από το 1895 μέχρι το 1918 και από το 1920 μέχρι το 1930. Ίδρύθηκε από τον Ευάγγελο Κουσουλάκο και προήλθε από την ομώνυμη σατιρική εφημερίδα. Συντάκτης της διετέλεσε ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Το *Σκριπ* τάχθηκε κατά του παλλαικοκομματισμού και υπήρξε μια από τις πιο φανατικές αντιβενιζελικές εφημερίδες ήδη πριν από την έναρξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, όταν άσκησε έντονη κριτική στον αρχηγό των Φιλελευθέρων στο ηπειρωτικό και στο νησιωτικό ζήτημα. Πρέσβευε φιλομοναρχικές απόψεις και η γερμανοφιλία της είχε καταβολές πριν το Διχασμό.⁵⁶

---

⁵⁴Βλ. ο. π. , τομ. 2 , σελ. 364-365.

⁵⁵Βλ. ο. π. , τόμ. 3, σελ. 245-246.

⁵⁶Βλ. ο. π. , τομ. 4 , σελ. 106-107.

Ι) Η στάση του Τύπου απέναντι στο «Βορειοηπειρωτικό αγώνα»

Η ενασχόληση του Τύπου με το «Βορειοηπειρωτικό» είχε ξεκινήσει νωρίτερα από την επίσημη έναρξη του αγώνα τον Φεβρουάριο του 1914. Έτσι, η πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να εκκενώσει την περιοχή προκειμένου να εξασφαλίσει την κυριαρχία της στα νησιά του Αιγαίου προκάλεσε το ενδιαφέρον του Τύπου. Συγκεκριμένα, το *Σκριπ* με δημοσίευμα του τον Ιανουάριο του 1914 αναφέρεται στη συνάντηση Επιτροπής Ηπειρωτών με τον έλληνα υπουργό εσωτερικών, όπου ο τελευταίος τους διευκρινίζει ότι για λόγους εθνικού συμφέροντος η περιοχή της Ηπείρου θα πρέπει να εκκενωθεί και πως οι Ηπειρώτες όφειλαν να συμμορφωθούν με τις ελληνικές οδηγίες. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται στο άρθρο ότι ο υπουργός κ. Στρεϊτ τόνισε στην Επιτροπή τα ακόλουθα:

«Η Κυβέρνησις εν τω γενικώ συμφέροντι ενόμισε ότι είχε καθήκον να θυσιάση το μερικόν συμφέρον εις την απόφασίν της δε ταύτην οφείλεται να υπακούσητε. Η Κυβέρνησις έλαβε μέριμναν όπως εξασφαλίση τους κατοίκους της Ηπείρου από πάσης βιαιοπραγίας, εκδικήσεως και αρπαγής εκ μέρους των Αλβανών, αλλ' όπως ενισχύσετε τας προσπαθείας της έχετε καθήκον να υποκύψητε εις τας αποφάσεις αυτής».

Σύμφωνα με το άρθρο, η Επιτροπή απέρριψε την απόφαση και προχώρησε στη σύγκληση συλλαλητηρίου, ζητώντας από το έθνος να σταθεί αρωγός στον αγώνα των Ηπειρωτών. Αν μη τι άλλο, η δημοσίευση αυτού του γεγονότος ίσως δείχνει και μια προδιάθεση του *Σκριπ* για περαιτέρω στήριξη των Ηπειρωτών.⁵⁷

Ένα μήνα μετά⁵⁸, το *Σκριπ* δημοσιεύει στο πρωτοσέλιδό του το ψήφισμα διαμαρτυρίας του συλλόγου «Ηπειρωτική Αδελφότητα» για τα τεκταινόμενα στην Ήπειρο. Η απόφαση των Μ. Δυνάμεων για προσάρτηση της «Βορείου Ηπείρου» στην Αλβανία προκάλεσε τη συνέλευση των Ηπειρωτών Αθήνας και Πειραιά, οι οποίοι προχώρησαν στην έντονη διαμαρτυρία προς την ελληνική κυβέρνηση και προς τις Μ. Δυνάμεις καταδικάζοντας το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας. Την επόμενη μέρα⁵⁹, η εφημερίδα αναφερόμενη στο ψήφισμα που δημοσίευσε καλεί τους Ηπειρώτες να αγωνιστούν υπέρ της ελευθερίας τους αλλά και υπέρ της Ελλάδος.⁶⁰

Λίγες μέρες αργότερα, στο πρωτοσέλιδο παρατίθεται συνέντευξη του Γεώργιου Χ. Ζωγράφου ο οποίος τονίζει την αδυναμία συνύπαρξης Αλβανών και Ελλήνων, εκφράζοντας τις επιφυλάξεις του για το κατά πόσο η τιμή και η περιουσία των Ηπειρωτών είναι εξασφαλισμένες με την επικείμενη αποχώρηση του ελληνικού στρατού. Σύμφωνα με το άρθρο ο Ζωγράφος υποστηρίζει ότι:

«150.000 Ηπειρωτών παραδίδονται ως λεία εις την λαιμαργίαν και την τυραννίαν των Αλβανών, λαού από ανατροφής και παραδώσεων βαρβαρωτέρου παντός άλλου λαού.... Απορώ πως οι αι Δυνάμεις έλαβον την απόφασιν ταύτην χωρίς να σκεφθώσιν»

⁵⁷Βλ. *Σκριπ*, 7 Ιανουαρίου 1914.

⁵⁸Βλ. ο. π. , 7 Φεβρουαρίου 1914.

⁵⁹Βλ. ο. π. , 8 Φεβρουαρίου 1914.

⁶⁰Στο ίδιο τεύχος, η εφημερίδα αναφέρεται στην Επιτροπή Ηπειρωτικής Αμύνης και στις προσπάθειες που αυτή καταβάλλει για να εξασφαλίσει την αποτελεσματικότερη υπεράσπιση της Ηπείρου.

εξασφαλίσωσιν οιανδήποτε εγγύησιν υπέρ του Ηπειρωτικού λαού, τον οποίον παραδίδουν οιονεί ως αρνία εις αυτούς». Επίσης, υποστηρίζει ότι οι Ηπειρώτες αποφάσισαν να αμυνθούν με όσα μέσα διαθέτουν, θεωρώντας ότι ολόκληρος ο ελληνισμός θα συνδράμει στον αγώνα αυτό».⁶¹

Στις 12 Φεβρουαρίου, στο πρωτοσέλιδό του το *Σκριπ* γνωστοποιεί ότι ο Ζωγράφος πρόκειται να ηγηθεί του αγώνα, «ενός αγώνα τόσο δίκαιου και επιβεβλημένου». Ακόμη, θίγεται στο άρθρο ότι η αναγνώριση της Ηπείρου σε αυτοδιοικούμενη και αυτόνομη πολιτεία αποτελούσε τρόπο εγγύησης της ασφάλειας τους. Παράλληλα, παρατίθενται σε άλλο άρθρο οι αποφάσεις της συνέλευσης Ηπειρωτών Αθήνας-Πειραιά οι οποίοι εξέφρασαν εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Ζωγράφου και συνέταξαν κείμενο που του απέστειλαν, όπου του γνωστοποιούσαν ότι επρόκειτο να τεθούν υπό τις διαταγές του για την ενίσχυση του αγώνα.⁶²

Η εφημερίδα, συνεχίζοντας τη στήριξη των «Βορειοηπειρωτών» χαιρετίζει τη συμμετοχή περιοχών όπως η Χειμάρρα και το Δέλβινο στον αγώνα, αλλά ταυτόχρονα επικρίνει τον ελληνικό λαό για την αδιαφορία και την απάθεια του.⁶³

Με την επίσημη έναρξη του «Βορειοηπειρωτικού αγώνα», το *Σκριπ*, σχεδόν σε καθημερινή βάση είχε αναφορές σχετικά με αυτόν. Στις 18 Φεβρουαρίου, σχετικό άρθρο αναφέρει ότι παρά τις «παλινωδίες» της ελληνικής κυβέρνησης το Ηπειρωτικό κίνημα γενικεύεται, γράφει για τις αμυντικές προπαρασκευές που συντελούνται στην περιοχή, ενώ δίνει πληροφορίες και για τη γενικότερη ανησυχητική κατάσταση στην Αλβανία.⁶⁴ Την αμέσως επόμενη μέρα, το *Σκριπ* ενημερώνει για την κατάσταση στη περιοχή, γράφοντας ότι επικρατεί «πλήρης επαναστατική κατάσταση» με τις ελληνικές αρχές να έχουν καταλυθεί και την «προσωρινή κυβέρνηση» να έχει γίνει κύρια της κατάστασης.⁶⁵

Λίγες μέρες μετά, η εφημερίδα σε άρθρο της χαιρετίζει την άποψη του Ζωγράφου ότι μόνο οι Μ. Δυνάμεις δύνανται να εξασφαλίσουν την ομαλότητα στην περιοχή μέσω της παγίωσης του «Αυτόνομου Ηπειρωτικού Πολιτεύματος». Επιπλέον, η προσπάθεια της «Προσωρινής Κυβέρνησης» να επικοινωνήσει με την Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου εκλαμβάνεται θετικά από το *Σκριπ*.⁶⁶

Οι επιδοκιμασίες για τον αγώνα των Ηπειρωτών αλλά και προς το πρόσωπο του Ζωγράφου συνεχίζονται με την εφημερίδα να υποστηρίζει πως απο τότε που ο τελευταίος ανέλαβε την διεύθυνση του αγώνα «ανακόπηκε ο κατήφορος και η καταστροφή». Ακόμη, το *Σκριπ* παρατηρεί μια θετική στάση των Μ. Δυνάμεων, αφού, όπως λέει, άρχισαν να ενθαρρύνουν την αντίσταση.⁶⁷

Κατόπιν, σε άλλο πρωτοσέλιδο σχολιάζεται το επικείμενο συλλαλητήριο στην Αθήνα υπέρ του Ηπειρωτικού αγώνα. Σύμφωνα με την εφημερίδα, ο ελληνικός λαός

⁶¹Βλ. ο. π. , 11 Φεβρουαρίου 1914.

⁶²Βλ. ο. π. , 12 Φεβρουαρίου 1914.

⁶³Βλ. ο. π. , 13 Φεβρουαρίου 1914.

⁶⁴Βλ. ο. π. , 18 Φεβρουαρίου 1914.

⁶⁵Βλ. ο. π. , 19 Φεβρουαρίου 1914.

⁶⁶Βλ. ο. π. , 26 Φεβρουαρίου 1914.

⁶⁷Βλ. ο. π. , 2 Μαρτίου 1914.

δεν θα διαδηλώσει μόνο υπέρ της ελληνικής φυλής, αλλά θα τιμήσει την «πεπολιτισμένην ανθρωπότητα. Η φωνή της συμπαθείας του [ελληνικού λαού] θα στερεώσει βαθύτερον το γιγαντωθέντα ήδη Ηπειρωτικόν αγώνα».⁶⁸

Στις 14 Μαρτίου το *Σκριπ* μεταφέρει τον ενθουσιασμό που επικρατούσε στις τάξεις της «Προσωρινής Κυβέρνησης» και του στρατού της λόγω της προβλεπόμενης αποχώρησης του ελληνικού στρατού και της επακόλουθης κατάληψης των εδαφών από τους αυτονομιακούς. Παρατηρούμε σε αυτό το σημείο μια μεταστροφή στο λόγο της εφημερίδας καθώς σύμφωνα με προηγούμενες τοποθετήσεις της πιθανή εκκένωση των εν λόγω εδαφών θα είχε αρνητικές επιπτώσεις ενώ τώρα φαίνεται να επικροτεί την πιθανή κατάληψη των εδαφών από τους «Βορειοηπειρώτες». Παράλληλα, θίγεται και η διπλωματική πλευρά του ζητήματος με το *Σκριπ* να αναφέρει τη δήλωση της Διεθνούς Επιτροπής Ελέγχου στο βασιλιά Βηδ ότι η κατάληψη της «Βορείου Ηπείρου» είναι αδύνατη και συνεπώς θα πρέπει να χορηγηθούν ευρύτατα προνόμια στους Ηπειρώτες.⁶⁹

Ανάλογα θετικά σχόλια προκάλεσε η κατάληψη της Κορυτσάς από τα στρατεύματα της «Αυτονομίας», αφού αυτή η εξέλιξη θεωρήθηκε από την εφημερίδα ως εθνικό γεγονός μεγάλης σημασίας για την έκβαση του αγώνα μιας και «ανύψωσε την Αυτόνομον Πολιτείαν σε ισχυρό παράγοντα απέναντι της Αλβανίας, της ελληνικής κυβέρνησης αλλά και των Μ. Δυνάμεων». Το *Σκριπ*, επιχειρώντας να τονίσει τη σημασία του γεγονότος αναφέρει τις εντυπώσεις που προκλήθηκαν στην Ευρώπη με την δυσφορία Βιέννης και Ρώμης αλλά και τη θετική στάση των Γάλλων.⁷⁰

Ενδεικτικό της στήριξης που παρείχε η εφημερίδα στον αγώνα είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του Απριλίου είχε διαμορφωθεί σε κάθε φύλλο ειδική στήλη με τον τίτλο «Ο Αγών εν Ηπείρω», η οποία παρέθετε πληροφορίες για τα τεκταινόμενα στην περιοχή.⁷¹ Ακόμη πιο χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο με τίτλο «Τα πάντα δια την Ήπειρον», στο οποίο παρατίθεται μήνυμα του Ζωγράφου προς τον αυτονομιακό στρατό, με το οποίο καλεί τους Ηπειρώτες να «φρουρήσουν την ύπαρξη και την τιμή της πατρίδας». Το *Σκριπ* σχολιάζει ότι στο παραπάνω μήνυμα βλέπει κανείς «την ανάστασιν του αθάνατου ελληνικού πνεύματος», και προτρέπει τους Έλληνες να παράσχουν «κάθε υλική και ηθική αρωγή στον ιερό αγώνα χάριν της υπάρξεως και της τιμής της πατρίδος, υπέρ της οποίας το Πανελλήνιον οφείλει να θυσιάσει τα πάντα».⁷²

Άλλη μια απόδειξη της πλήρους στήριξης του *Σκριπ* προς τον «Βορειοηπειρωτικό αγώνα» συνιστά η απάντησή του σε αυστριακό δημοσίευμα που κατήγγειλε βιαιοπραγίες του αυτονομιακού στρατού κατά άοπλων αλβανών. Η εφημερίδα θεωρεί ότι το παραπάνω άρθρο αποτελεί «τερατώδη ψευδολογία».⁷³ Ανεξαρτήτως του αν η

---

⁶⁸Βλ. ο. π. , 8 Μαρτίου 1914.

⁶⁹Βλ. ο. π. , 14 Μαρτίου 1914.

⁷⁰Βλ. ο. π. , 23 Μαρτίου 1914.

⁷¹Π.χ. , βλ. ο. π. , 1 Απριλίου 1914, 8 Απριλίου 1914, 10 Απριλίου 1914.

⁷²Βλ. ο. π. , 17 Απριλίου 1914.

⁷³Βλ. ο. π. , 20 Απριλίου 1914.

εφημερίδα γνώριζε ή όχι τα ακριβή γεγονότα, η θέση της καθίσταται ιδιαίτερος μεροληπτική υπέρ των Ηπειρωτών.

Όταν έγινε γνωστό το αίτημα της Διεθνούς Επιτροπής Ελέγχου για ανακωχή των εχθροπραξιών η εφημερίδα το υποδέχτηκε θετικά αφού, όπως υποστήριζε, δικαιώθηκαν οι προσπάθειες των Ηπειρωτών, «που άντεξαν στον διμέτωπο αγώνα». Συνεχίζοντας, θεωρήθηκε νίκη των Ηπειρωτών το αίτημα περί ανακωχής και η κατάπαυση των εχθροπραξιών, αφού έτσι αναγνωρίστηκαν τα δικαιώματά τους και η αδυναμία για περαιτέρω καταστρατήγησή τους.⁷⁴

Αναφορικά με μια δεύτερη εφημερίδα, το *Εμπρός* ασχολείται επίσης με τον αγώνα των «Βορειοηπειρωτών» τηρώντας, αρχικά, μετριοπαθή στάση και προς την ελληνική κυβέρνηση και προς τους εξεγερθέντες. Συγκεκριμένα, με άρθρο του τον Ιανουάριο του 1914 στο πρωτοσέλιδο, υποστηρίζει ότι στη περίπτωση της Ηπείρου η άμυνα θα ήταν αποτελεσματική αν συμμετείχε όλο το έθνος. Συνεχίζει γράφοντας ότι οι «οι Ηπειρώτες αφήνονται στη τύχη τους μιας και είναι στερημένοι πάσης ενισχύσεως και προστασίας, και ότι πρέπει να είμαστε ειλικρινείς με τους Έλληνες της Ηπείρου και να τους συμβουλεύσουμε να καθήσουν ήσυχοι».⁷⁵

Σε άλλο φύλλο του, το *Εμπρός* ενημερώνει και αυτό για την συνέλευση Ηπειρωτών Αθήνας-Πειραιά, όπου αποφασίστηκε η διαμαρτυρία προς την ελληνική κυβέρνηση για την παράδοση της Ηπείρου στους Αλβανούς.⁷⁶ Λίγες μέρες μετά, παραθέτει την ανακοίνωση της συνέλευσης, η οποία δόθηκε και προς τις πρεσβείες των Μ. Δυνάμεων Η εφημερίδα ενημερώνει για το περιεχόμενο της ανακοίνωσης και για τις προθέσεις των Ηπειρωτών να μην υποταχθούν στις αποφάσεις των Μ. Δυνάμεων προχωρώντας στην διακήρυξη της ανεξαρτησίας τους και του αγώνα.⁷⁷

Δυο μέρες αργότερα, στο πρωτοσέλιδό του το *Εμπρός* δικαιολογεί την απόφαση των Ηπειρωτών να προχωρήσουν στην οργάνωση της άμυνάς τους δεδομένου ότι η εν λόγω περιοχή επρόκειτο να παραδοθεί σε Αλβανούς. Ακόμη, καλεί την Ευρώπη να παράσχει σοβαρότερες εγγυήσεις για τον ντόπιο πληθυσμό. Αν δεν παραχωρηθούν αυτές οι εγγυήσεις, τότε, υποστηρίζει, οι Ηπειρώτες θα πράξουν άριστα αν αντισταθούν:

*«Εφόσον όμως η Ευρώπη ζητεί να εμπιστευθώμεν πληθυσμούς ομοφύλους εις την διάκριση των ατάκτων Αλβανικών σιφών, ούτε παρέχεται σοβαρά εγγυήσις περί της μελλούσης τύχης των, η απόφασις των Ελλήνων του Αργυροκάστρου και της λοιπής Βορείας Ηπείρου είνε υπαγόρευσις στοιχειώδους αμύνης την οποίαν θα επιδοκιμάση το Πανελλήνιον ολόκληρον».*⁷⁸

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η εφημερίδα παίρνει θέση υπέρ των Ηπειρωτών, αφού δεν διστάζει να ενθαρρύνει την ένοπλη αντίστασή τους. Κάτι ανάλογο

⁷⁴Βλ. ο. π. , 25 Απριλίου 1914.

⁷⁵Βλ. *Εμπρός*, 23 Ιανουαρίου 1914.

⁷⁶Βλ. ο. π. , 7 Φεβρουαρίου 1914.

⁷⁷Βλ. ο. π. , 11 Φεβρουαρίου 1914.

⁷⁸Βλ. ο. π. , 13 Φεβρουαρίου 1914.

βλέπουμε και σε άλλο δημοσίευμα, το οποίο αναφέρεται στα δικαιώματα των «αγωνιζομένων», υποστηρίζοντας παράλληλα ότι η προσπάθεια της Ιταλίας να θεωρηθεί το ζήτημα των δικαιωμάτων ως εσωτερικό αλβανικό ζήτημα θα απορριφθεί από τους Ηπειρώτες, οι οποίοι ζητούσαν διεθνείς εγγυήσεις.⁷⁹

Το μήνα Μάρτιο, όπως και το *Σκριπ*, το *Εμπρός* παραθέτει σχεδόν καθημερινά είτε μέσω άρθρων είτε μέσω τηλεγραφικών ειδήσεων τα τεκταινόμενα στην Ήπειρο. Αυτό που θα απασχολήσει έντονα την εφημερίδα είναι η περιοχή της Κορυτσάς και οι εξελίξεις γύρω από αυτήν. Σχετικό άρθρο αναφέρει την επικείμενη κατάληψή της από τον αυτονομιακό στρατό, κάνοντας παράλληλα νύξεις για την επιμονή των Μ. Δυνάμεων να αποχωρήσει ο ελληνικός στρατός από την Ήπειρο.⁸⁰

Στη συνέχεια, με πρωτοσέλιδο του, το *Εμπρός* αναφέρεται στην κατάληψη της Κορυτσάς και τις πιθανές συνέπειές της. Θεωρεί ότι μετά την κατάληψη της πόλης μια συμβιβαστική λύση είναι δύσκολη. Εκτιμά η εφημερίδα ότι μετά από αυτή την εξέλιξη οι Μ. Δυνάμεις θα επιθυμούν την επίτευξη της λύσης του ζητήματος. Για το *Εμπρός*, μοναδική λύση είναι η αυτονομία των Ηπειρωτών.⁸¹

Συνάμα, ασκείται δριμυία κριτική στην Ηπειρωτική επιτροπή Αθηνών, διότι δεν είχε δώσει δείγματα δραστηριότητας παρά τον «πατριωτισμόν» της. Το *Εμπρός* την καλεί να εντείνει την προσπάθειά της για την ενίσχυση των Ηπειρωτών, αλλιώς, «αν αισθάνεται ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στο ρόλο της, ας παραιτηθεί».⁸² Το ίδιο πράττει και σε άλλο φύλλο της, όπου υποστηρίζει ότι ο αγώνας έχει ανάγκη περαιτέρω συνδρομής. Θεωρεί ότι η κοινή γνώμη θα έπρεπε να στηρίξει περισσότερο τον αγώνα, πράγμα που δεν κάνει, αφού παρέχει τη βοήθειά της «κατά σταγόνες». Κλείνοντας, το άρθρο παροτρύνει κάθε Έλληνα να πράξει ό,τι μπορεί υπέρ της Ηπείρου «εν ονόματι της Μεγάλης Ιδέας».⁸³

Μόλις έγινε γνωστή η ανακωχή μεταξύ Αλβανών και «Αυτονομιστών», το *Εμπρός* στο πρωτοσέλιδό του αναφέρθηκε στην «αρχή του τέλους του Ηπειρωτικού αγώνος» εκθειάζοντας τον αυτονομιακό στρατό. Υποστηρίζει ότι η προσχώρηση της Ηπείρου στην Αλβανία θα λειτουργήσει εκπολιτιστικά, πράγμα το οποίο δεν είχε εκτιμήσει επαρκώς η αλβανική κυβέρνηση:

*«Η προσάρτησις άλλως της Ηπείρου εις το νεοσύστατον τούτο κράτος είνε προσωρισμένη να επιδράση προσέτι εκπολιτιστικώς και να επιρρώση τον οργανισμόν αυτού κατά τρόπον όστις ούτε κατενοήθη, φαίνεται, ούτε εξετιμήθη επαρκώς».*⁸⁴

Την επόμενη μέρα, η εφημερίδα κάνει λόγο για «Μέγα θρίαμβο του Ηπειρωτικού Αγώνα», καθώς η ανάγκη συνδιαλλαγής αναγνωρίζεται πλέον και από τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις. Εκτιμάται ότι η «Β. Ήπειρος» θα αποτελέσει μέρος της

⁷⁹Βλ. ο. π. , 21 Φεβρουαρίου 1914.

⁸⁰Βλ. ο. π. , 22 Μαρτίου 1914.

⁸¹Βλ. ο. π. , 23 Μαρτίου 1914.

⁸²Βλ. ο. π. , 25 Μαρτίου 1914.

⁸³Βλ. ο. π. , 21 Απριλίου 1914.

⁸⁴Βλ. ο. π. , 25 Απριλίου 1914.

Αλβανίας με δικό της στρατό, βουλή και διοίκηση. Τέλος, εκθειάζεται ο ρόλος του Ζωγράφου ως διπλωματικός και στρατιωτικός νικητής.⁸⁵

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, το *Εμπρός* μέσα από διάφορα άρθρα του υποστηρίζει ότι αν ο Ζωγράφος υποχωρήσει και δεχτεί τη λύση της αυτοδιοίκησης, θα πρέπει να διευκρινιστεί η μορφή της και οι όροι υπό τους οποίους αυτή θα εξασφαλίζεται, θεωρώντας ωστόσο απαραίτητο να δοθούν εγγυήσεις από τις Μ. Δυνάμεις, αλλά και να μπορεί η Ελλάδα να παρεμβαίνει σε περίπτωση παράβασης των όρων.⁸⁶

Σε άλλο άρθρο, η εφημερίδα εξαιρεί το ρόλο του Ζωγράφου στις διαπραγματεύσεις γράφοντας ότι αποδείχθηκε ο ισχυρότερος όλων στην Κέρκυρα, εξασφαλίζοντας ευρύτατα προνόμια για τους Ηπειρώτες. Κλείνοντας, εκθειάζεται εκ νέου ο Ζωγράφος, καθώς η προσωπικότητά του «βοήθησε τα μάλα» για την επιτυχία του Ηπειρωτικού αγώνα και στο στρατιωτικό επίπεδο.⁸⁷

Αναφορικά με την εφημερίδα *Ήπειρος*, αυτή μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αποτελεί το επίσημο όργανο των «Βορειοηπειρωτών». Ασχολείται αποκλειστικά με τον αγώνα και σε κάθε της φύλλο έχει εκτενείς αναφορές σε αυτόν. Επίσης, την απασχολεί ιδιαίτερος η περιοχή της Κορυτσάς, την οποία θεωρεί ακραιφνώς ελληνική βασιζόμενη στην ύπαρξη ορθόδοξου πληθυσμού.

Σχετικά δημοσιεύματα με τα οποία στήριζε τους Ηπειρώτες για τον επικείμενο αγώνα τους είχαν αρχίσει να δημοσιεύονται κυρίως από τις αρχές Φεβρουαρίου, όταν φάνηκε πως τα πράγματα θα οδηγούνταν σε ένοπλη σύγκρουση. Σε αυτό το μήκος κύματος η εφημερίδα υποστηρίζει σε άρθρο της ότι οι Ηπειρώτες έχουν πλέον το λόγο και πως η προσπάθεια της αυτονομίας δεν στοχεύει παρά μόνο στη διατήρηση της ελληνικότητάς τους, χαρακτηρίζοντας «πλάνη» την πεποίθηση του πρωθυπουργού Ε. Βενιζέλου ότι μπορεί να επιβληθεί στα αισθήματα των Ηπειρωτών. Κλείνοντας, θεωρεί ότι το Πανελλήνιο δεν θα επιτρέψει την υπαγωγή των ομοεθνών τους στους Αλβανούς, πόσο μάλλον τώρα που η συμβίωση μαζί τους καθίσταται αδύνατη:

*«Καθίσταται πλέον η βέβαιον ότι το προαιώνιον μίσος των Αλβανών εν συνδυασμῷ προς τας προστεθείσας αφορμάς των τελευταίων συγκρούσεων θα έχει ως συνέπειαν την εκ μέρους των κακούργων Αλβανών εκδίκησιν. Ουδείς δύναται να εγγυηθῆ περί της ζωῆς, τιμῆς και περιουσίας των 200000 Ηπειρωτῶν των υπαγομένων υπό τον επαχθῆ Αλβανικόν ζυγόν».*⁸⁸

Λίγες μέρες αργότερα, σε σχετικό άρθρο η εφημερίδα εκτιμά ότι οι Ηπειρώτες δεν θα μείνουν άπραγοι και θα αγωνιστούν να επιβιώσουν μέσα στο νέο καθεστώς. Η καλή θέληση του πρίγκηπα Βηδ, συνεχίζει η *Ήπειρος* δεν μπορεί να καλύψει το κενό στο οποίο έχουν περιέλθει οι σχέσεις Αλβανών και Ελλήνων της περιοχής. Για το

⁸⁵Βλ. ο.π. , 26Απριλίου 1914.

⁸⁶Βλ. ο. π. , 30 Απριλίου 1914.

⁸⁷Βλ. ο. π. , 4 Μαΐου 1914.

⁸⁸Βλ. *Ήπειρος*, 2 Φεβρουαρίου 1914.

λόγο αυτό οι Ηπειρώτες έχουν δεσμευτεί να αγωνιστούν και να αμυνθούν, καθώς το δίκαιο είναι με το μέρος τους.⁸⁹

Λίγο μετά την ανακήρυξη την Αυτονομίας, παρατίθεται ο λόγος του Ζωγράφου για το «πολιτικό πρόγραμμα της Αυτονομίας Ηπείρου». Ο Ζωγράφος προσπαθεί να αποδείξει το δίκαιο του αγώνα και υποστηρίζει πως η «άμυνα μέχρις εσχάτων» αποτελεί τη μοναδική λύση για τη σωτηρία των Ηπειρωτών, διευκρινίζοντας παράλληλα ότι «οι Έλληνες της περιοχής δεν τρέφουν κανένα μίσος για τους Αλβανούς».⁹⁰

Σε άλλο άρθρο, με αφορμή την παράδοση της Κορυτσάς στους Αλβανούς, η *Ηπειρος* υποστηρίζει, λόγω των βιαιοπραγιών των Αλβανών, την αδυναμία συνύπαρξης των Ελλήνων μαζί τους, επικροτώντας την ίδια στιγμή την απόφαση των Ηπειρωτών να διατηρήσουν τη σημαία της «Αυτόνομης Πολιτείας». Επιπλέον, αναπαράγεται το αίτημα των Ηπειρωτών για διεθνή αναγνώριση της «Πολιτείας» με την εφημερίδα να είναι πεπεισμένη ότι η Ευρώπη θα σταματήσει να ασκεί πίεση στην Ελλάδα για την παρεμπόδιση του αγώνα.⁹¹

Σε άλλο φύλλο του Μαρτίου, με άρθρο που τιτλοφορείται ως «Εγκληματική Αναληψία», κατηγορεί τα Ιωάννινα και τους κατοίκους τους για το ότι δεν συμβάλλουν στη στήριξη του αγώνα. Κλείνοντας, καλεί τους Ιωαννίτες να συνδράμουν στον Αγώνα αποστέλλοντας όπλα, άνδρες, χρήματα και οτιδήποτε άλλο μπορούν.⁹²

Η κατάληψη της Κορυτσάς από τους αυτονομιστές προκάλεσε το ενδιαφέρον της εφημερίδας, η οποία με άρθρο της προβλέπει την περαιτέρω σκλήρυνση της στάσης της Αυστροουγγαρίας. Η Κορυτσά, συνεχίζει, υπήρξε «πόλη ελληνικώτατη» και η απόφαση της παράδοσής της δεν ήταν ούτε νόμιμη ούτε ηθικά ορθή, αφού δεν δόθηκαν εγγυήσεις για τη ασφάλεια των ελλήνων κατοίκων της. Με την ανάκτησή της ακυρώθηκε η πράξη προσχώρησής της στην Αλβανία.⁹³

Κατά το μήνα Απρίλιο, η *Ηπειρος* ενημερώνει καθημερινά τους αναγνώστες της για τα στρατιωτικά κυρίως τεκταινόμενα στην περιοχή. Επίσης, σε κάθε φύλλο της παραθέτει έναν κατάλογο εισφορών στήριξης του αγώνα, καλώντας τους αναγνώστες να ενισχύσουν με οποιονδήποτε τρόπο τους Ηπειρώτες.

Πριν την παύση των εχθροπραξιών, η εφημερίδα προχωρά μέσα από δημοσίευσμά της σε μια εκτίμηση των εξελίξεων. Θεωρεί ότι η λύση του ζητήματος με κατοχύρωση γλωσσικών και εκπαιδευτικών δικαιωμάτων είναι μη ευνοϊκή για τους Ηπειρώτες, μιας και η αλβανική κυβέρνηση δεν είναι ικανή να εγγυηθεί την εξασφάλιση αυτών των δικαιωμάτων.⁹⁴ Λίγες μέρες μετά, η είδηση για το αίτημα της

---

⁸⁹Βλ. ο. π. , 16 Φεβρουαρίου 1914.

⁹⁰Βλ. ο. π. , 21 Φεβρουαρίου 1914.

⁹¹Βλ. ο. π. , 2 Μαρτίου 1914.

⁹²Βλ. ο. π. , 19 Μαρτίου 1914.

⁹³Βλ. ο. π. , 26 Μαρτίου 1914.

⁹⁴Βλ. ο. π. , 20 Απριλίου 1914.

Διεθνούς Επιτροπής Ελέγχου για ανακωχή και έναρξη διαπραγματεύσεων επικροτήθηκε από την *Ηπειρο*.⁹⁵

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* άρχισε να αναφέρεται στο Βορειοηπειρωτικό ζήτημα από τον Ιανουάριο του 1914, όταν ο αγώνας των Ηπειρωτών δεν είχε ξεκινήσει ακόμη. Σε άρθρο της υποστηρίζει ότι οι «Βορειοηπειρώτες» δεν θα παραλείψουν να υπερασπιστούν την πατρίδα τους, έστω και απομονωμένοι από το επίσημο ελληνικό κράτος. Ωστόσο, ο αγώνας, γράφει η εφημερίδα, θα έχει πολλά προβλήματα αν δεν στηριχτεί.⁹⁶

Σε άλλο άρθρο, η *Ακρόπολις* αναφέρεται στον επικείμενο αγώνα, καλώντας όλους τους Ηπειρώτες να συνδράμουν. Πιο συγκεκριμένα, κάνει έκκληση στους εύπορους (Ηπειρώτες και εν γένει Έλληνες) να στηρίζουν τον αγώνα τους. Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύονται τα ονόματα «ευγενών τέκνων της Ηπείρου, τα οποία δια του πλούτου των και της αυτοθυσίας, η οποία ανέκαθεν διέκρινε τους φιλοπάτριδας Ηπειρώτας, δύνανται να ζωογονήσουν την Ηπειρωτικήν Άμυναν και επί τέλους να επιθέσουν επί της κορυφής αυτής τον στέφανον της επιτυχίας».⁹⁷

Η γενικότερη στήριξη της *Ακροπόλεως* προς τους Ηπειρώτες γίνεται εμφανής και από την παράθεση επιστολών προσώπων που συμμετείχαν στον αγώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η επιστολή του Σπυρομήλιου με την οποία αυτός καλεί όλους τους Έλληνες να συνδράμουν τους Ηπειρώτες, τονίζοντας ότι δεν ζητάει βοήθεια για τους ίδιους αλλά για το έθνος των Ελλήνων, θεωρώντας αίσχος να αποκοπεί η περιοχή από την Ελλάδα μετά από δύο νικηφόρους πολέμους.⁹⁸ Άλλο παράδειγμα αποτελούν οι επιστολές διαμαρτυρίας από τις επιτροπές άμυνας Αγ. Σαράντα και Δελβίνου, οι οποίες απευθύνονται στον βασιλιά Κωνσταντίνο και κάνουν έκκληση να μην υπαχθούν ελληνικά εδάφη στην Αλβανία, ζητώντας ταυτόχρονα την προστασία του ελληνικού κράτους.⁹⁹

Σχετικό άρθρο της επόμενης μέρας – υπογράφεται από κάποιον Γ. Μπούσιο – συμβουλεύει τους Ηπειρώτες να ετοιμαστούν για τον αγώνα και να μην περιμένουν βοήθεια από την ελληνική κυβέρνηση, αντίθετα να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα αν αυτή σταθεί εμπόδιο. Μάλιστα, ο αρθρογράφος προκρίνει ως ηγέτη του αγώνα τον Ζωγράφο και στο στρατιωτικό επίπεδο τον Παναγιώτη Δαγκλή.¹⁰⁰

Με την έναρξη του αγώνα, η *Ακρόπολις* με δημοσίευσμά της υποστηρίζει ότι αυτός είναι η λαμπρότερη σελίδα της ελληνικής ιστορίας, με σπουδαία φυσιογνωμία τον Σπυρομήλιο, καθώς, όπως εκτιμά η εφημερίδα, θα διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο:

---

⁹⁵Βλ. ο. π. , 30 Απριλίου 1914.

⁹⁶Βλ. *Ακρόπολις*, 10 Ιανουαρίου 1914.

⁹⁷Βλ. ο. π. , 18 Ιανουαρίου 1914.

⁹⁸Βλ. ο. π. , 20 Ιανουαρίου 1914.

⁹⁹Βλ. ο. π. , 25 Ιανουαρίου 1914.

¹⁰⁰Βλ. ο. π. , 26 Ιανουαρίου 1914.

«Ο,τιδήποτε και αν συμβή, ο Ηπειρωτικός αγών θα είναι η λαμπρότερα των σελίδων της Ελληνικής ιστορίας. Και εις την σελίδα αυτήν θα ορθώνεται εκλαμπροτάτη η φυσιογνωμία του Σπυρομήλιου».¹⁰¹

Όπως και οι προηγούμενες εφημερίδες έτσι και η *Ακρόπολις* αναφέρεται μέσω άρθρου της στην πρόσκληση που απηύθησαν οι συντεχνίες Αθήνα-Πειραιά για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή στο επικείμενο συλλαλητήριο «που θα διατρανώσει το πατριωτικό αίσθημα των Ελλήνων για τους Ηπειρώτες και ταυτόχρονα θα διαμαρτυρηθεί στον πεπολιτισμένο κόσμο για την αδικία που υφίσταται ο ηπειρωτικός λαός».¹⁰²

Σχεδόν ένα μήνα αργότερα, άρθρο της *Ακροπόλεως* κατακεραυνώνει όλους εκείνους οι οποίοι δεν συμπαραστέκονται στον αγώνα και αρνούνται να τον στηρίξουν υλικά. Πιο συγκεκριμένα, επικρίνονται όλοι οι επιφανείς που αδιαφορούν για την τύχη της Ηπείρου.¹⁰³

Σε άλλο φύλλο της η *Ακρόπολις* φιλοξενεί άρθρο, υπογεγραμμένο από τον Μιχαήλ Κεπετζή, ο οποίος κάνει λόγο για επιτυχία των Ηπειρωτών στο στρατιωτικό επίπεδο, θεωρώντας θετική εξέλιξη την ανάγκη έναρξης διαπραγματεύσεων μεταξύ Αλβανών και «Αυτονομιστών».¹⁰⁴ Για το ίδιο θέμα, δημοσιεύεται άρθρο το οποίο αναφέρεται στο διπλωματικό μέρος του ζητήματος υποστηρίζοντας ότι η θέση των Ηπειρωτών καθίσταται ολοένα ευνοϊκότερη εξαιτίας των μαχών που έχουν κερδίσει.¹⁰⁵

Ωστόσο, πέρα από τις «σπουδαίες νίκες» των Ηπειρωτών, η εφημερίδα αναφέρει ότι θα πρέπει να υπάρξει ιδιαίτερη προσοχή, αφού όπως υποστηρίζει στα εθελοντικά σώματα στρατού υπάρχουν ορισμένοι που παρεκτρέπονται και δρουν ιδιοτελώς. Για το λόγο αυτό, η διοίκηση πρέπει να είναι «σιδηρά». Έτσι, καλεί τους Έλληνες αξιωματικούς να λιποτακτήσουν, καθώς μόνο αυτοί είναι σε θέση να οργανώσουν και να διοικήσουν τα εθελοντικά σώματα με την απαιτούμενη πειθαρχία, ώστε να αποτραπούν πιθανές παρεκτροπές τους.¹⁰⁶

Ενώ οι διαπραγματεύσεις είχαν ξεκινήσει, η *Ακρόπολις* μέσα από άρθρο της εξαίρει το ρόλο του Ζωγράφου σε αυτές, παίρνοντας σαφή θέση θεωρώντας ότι αυτός δεν πρέπει να υπογράψει συμφωνία ειρήνευσης αν δεν εξασφαλίσει την αυτονομία της περιοχής, συμπεριλαμβανομένης και της Κορυτσάς. Επίσης, καλεί το έθνος να συμπαρασταθεί στους «Βορειοηπειρώτες» μέχρι να επικρατήσουν πλήρως οι θέσεις τους και τα δικαιά τους.¹⁰⁷

Το ίδιο ύφος διακρίνουμε σε νέο άρθρο στο οποίο προκρίνεται ως βάση για τις διαπραγματεύσεις η πολιτική τοπική αυτονομία. Σύμφωνα με την εφημερίδα, η πολιτική ηγεσία των Ηπειρωτών δεν πρέπει να κάνει ούτε βήμα πίσω, καθώς, όπως υποστηρίζει, δεν είναι νοητή η συγχώνευση Ηπείρου και Αλβανίας. Κλείνοντας,

---

¹⁰¹Βλ. ο. π. , 19 Φεβρουαρίου 1914.

¹⁰²Βλ. ο. π. , 8 Μαρτίου 1914.

¹⁰³Βλ. ο. π. , 4 Απριλίου 1914.

¹⁰⁴Βλ. ο. π. , 13 Απριλίου 1914.

¹⁰⁵Βλ. ο. π. , 19 Απριλίου 1914.

¹⁰⁶Βλ. ο. π. , 20 Απριλίου 1914.

¹⁰⁷Βλ. ο. π. , 30 Απριλίου 1914.

συμβουλεύει τον Ζωγράφο να συζητήσει τις προτάσεις του με ένα τελεσιγραφικότερο ύφος, προκειμένου να επέλθει η επιθυμητή συμφωνία.¹⁰⁸

Όσον αφορά τώρα τη *Νέα Ελλάδα*, αυτή περιέχει εκτενείς αναφορές για το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα από τον Ιανουάριο του 1914. Η εφημερίδα εξαρχής τάσσεται υπέρ της οργάνωσης ενός κινήματος που θα διεκδικεί τα δίκαια των Ηπειρωτών, βλέποντας ένα τέτοιο ενδεχόμενο ως θετική εξέλιξη, ενώ ταυτόχρονα επικρίνει την κυβέρνηση Βενιζέλου για τη διαχείριση του ζητήματος.

Με σχετικό άρθρο, η εφημερίδα υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατόν η ελληνική κυβέρνηση να εμποδίσει την οποιαδήποτε αντίσταση πρόκειται να προβάλλουν οι Ηπειρώτες στην άδικη, όπως χαρακτηρίζεται, απόφαση των Μ. Δυνάμεων. Η *Νέα Ελλάδα* υποστηρίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν πρέπει να σταθεί χωροφύλακας στο Βορειοηπειρωτικό και ότι κανείς δεν δύναται να αφαιρέσει το δικαίωμα αντίστασης του ντόπιου πληθυσμού.¹⁰⁹

Η απόφαση της παραχώρησης της «Β. Ηπείρου» στην Αλβανία από τις Μ. Δυνάμεις προκάλεσε ανάμικτες αντιδράσεις στην εφημερίδα, η οποία υποστηρίζει ότι είναι αφενός δυσάρεστη η προσάρτηση εδάφους που κατοικείται «*από ακραιφνείς Έλληνες σε απολίτιστο λαό*» και αφετέρου ευχάριστη, επειδή η εκκένωση που ζητείται «*δεν επιβάλλεται άνευ αναγνώρισεως δικαιωμάτων επί των νήσων*»¹¹⁰.

Νέο άρθρο υποστηρίζει ότι παρά το γεγονός ότι η «Β. Ήπειρος» θα παραχωρηθεί στους Αλβανούς, δεν θα πρέπει να παρεμποδιστεί η αντίσταση των κατοίκων εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης. Πιθανή υποστήριξη του αγώνα από την Ελλάδα, εκτιμά η εφημερίδα, δεν είναι ικανή να προκαλέσει προβλήματα στις σχέσεις Ιταλίας-Ελλάδας:

*«δεν πιστεύομεν οι φίλοι μας οι Ιταλοί να μας κηρύξουν πόλεμον, διότι δε θα εκκενώσωμεν την αποσπωμένην αφ' ημών χώραν, όπως αυτοί θέλουν, αλλ' όπως ημείς προτιμώμεν».*¹¹¹

Λίγο πριν την έναρξη του αγώνα, η *Νέα Ελλάς* σε σχετικό δημοσίευμά της υποστηρίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν πρόκειται να ανεχτεί τη γενίκευση του κινήματος, μένοντας πιστή στις διεθνείς δεσμεύσεις της. Θα επιχειρήσει να εξασφαλίσει εγγυήσεις για τους Έλληνες της περιοχής. Ωστόσο, η εφημερίδα εκτιμά, ότι το κίνημα θα λάβει γενικότερο χαρακτήρα μιας και θεωρεί ότι οι πόροι για τη διεξαγωγή του δεν εκλείπουν.¹¹²

Σαφή στήριξη στον επικείμενο αγώνα των Ηπειρωτών παρέχεται από την *Νέα Ελλάδα* σε άλλο άρθρο της, όπου θεωρεί ότι οι Ηπειρώτες θα πράξουν άριστα αν δεν συγκατανεύσουν στη θυσία η οποία τους ζητείται να κάνουν. Ο αγώνα είναι δίκαιος και επιβάλλεται, καθώς έτσι ίσως μειωθεί το «κακό» στο οποίο υπέκυψε η ελληνική

¹⁰⁸Βλ. ο. π. , 2 Μαΐου 1914.

¹⁰⁹Βλ. *Νέα Ελλάς*, 6 Ιανουαρίου 1914.

¹¹⁰Βλ. ο. π. , 1 Φεβρουαρίου 1914.

¹¹¹Βλ. ο. π. , 3 Φεβρουαρίου.

¹¹²Βλ. ο. π. , 13 Φεβρουαρίου 1914.

κυβέρνηση. Ακόμη, τίθεται το ερώτημα αν συμφέρει η αντίσταση ή αν θα αποφέρει μεγαλύτερη ζημιά. Σε αυτό μόνο οι Ηπειρώτες μπορούν να απαντήσουν και εφόσον αποφάσισαν την αντίσταση ο ελληνικός λαός και ο Τύπος οφείλουν να παράσχουν ηθική και υλική υποστήριξη. Επιπλέον, γράφει η εφημερίδα πως αν διατηρηθεί για κάποιο διάστημα ο αγώνας οι Ηπειρώτες θα είναι σε θέση να πετύχουν ορισμένα πράγματα. Ενδεικτικό της μετριοπαθούς στάσης της είναι το κλείσιμο του άρθρου με την εξής φράση: « *Τους Ηπειρώτας οδηγεί το αίσθημα και οπλίζει το δίκαιον, την κυβέρνησιν εξαναγκάζει η βία*». ¹¹³

Η κήρυξη επιστράτευσης από την «Κυβέρνηση της Αυτονομίας» γίνεται πρωτοσέλιδο στη *Νέα Ελλάδα* με το κεντρικό άρθρο να εξυμνεί τον αγώνα των Ηπειρωτών υπέρ της «νεότερης αδελφής της Ελλάδος» καλώντας τους αγωνιζόμενους να μη δεχτούν να παραχωρήσουν «ούτε μια σπιθαμήν του εδάφους της Βορείου Ηπείρου». ¹¹⁴ Χαρακτηριστικό της εφημερίδας από την έναρξη του αγώνα και έπειτα είναι η ύπαρξη ξεχωριστής στήλης με το τίτλο «Η Νέα Ελλάδα εις την Αγωνιζόμενην Ήπειρον», η οποία επιχειρεί να δώσει μια εικόνα για τα τεκταινόμενα στη περιοχή.

Η *Νέα Ελλάς* παραθέτει και αυτή συνέντευξη του Ζωγράφου μέσα από την οποία αυτός εξαπολύει επίθεση κατά των Μ. Δυνάμεων, οι οποίες όπως υποστηρίζει εξανάγκασαν τους Ηπειρώτες να αποδουθούν στον αγώνα. Επίσης κατηγορεί την ελληνική κυβέρνηση, η οποία όπως λέει θεώρησε σκόπιμο να λειτουργήσει ως «χωροφύλακας» των Μ. Δυνάμεων στην περιοχή. Τελειώνοντας, υποστηρίζει ότι παρά τη στάση των Μ. Δυνάμεων και της Ελλάδας η επανάσταση θα πετύχει το σκοπό της και θα γίνουν σεβαστά τα δικαιώματα των Ηπειρωτών. ¹¹⁵

Η στήριξη στους Ηπειρώτες συνεχίζεται με την εφημερίδα αυτή τη φορά να αναρωτιέται αν οι υπόλοιποι Έλληνες θα αφήσουν «*άοπλους, νηστικούς και εκτεθειμένους κατά της Αησταρβανιτιάς τους Ηπειρώτες*» και συνεχίζει γράφοντας ότι ο αγώνας αυτός απέμεινε ως μόνη εγγύηση της ελληνικότητας της «Β. Ηπείρου». Κλείνοντας, θωρεί ότι «*κανένας αγώνας υπέρ της ελευθερίας δεν ήταν δικαιότερος και πολιτικότερος από τον Ηπειρωτικό*». ¹¹⁶

Η επικείμενη παύση των εχθροπραξιών μεταξύ Αλβανών και Αυτονομιστών προσλήφθηκε θετικά από την εφημερίδα. Αν και η «Β. Ήπειρος» θα συνεχίσει να συγκαταλέγεται στις αλύτρωτες περιοχές, οι κάτοικοι θα εξασφαλίσουν προνόμια από την αλβανική κυβέρνηση. Η *Νέα Ελλάς*, στη προσπάθειά της να αμβλύνει τη δυσαρέσκεια των Ηπειρωτών για την υπαγωγή τους στην Αλβανία, αναφέρεται στα ωφέλη των Αλβανών λόγω της συνύπαρξής τους με τους πολιτισμικά ανώτερους Έλληνες. Γενικώς, η επικείμενη ανακωχή θεωρείται σημαντική νίκη των Ηπειρωτών αφού αυτή ζητήθηκε από τους Αλβανούς. ¹¹⁷

---

¹¹³Βλ. ο. π. , 15 Φεβρουαρίου 1914.

¹¹⁴Βλ. ο. π. , 5 Μαρτίου 1914.

¹¹⁵Βλ. ο. π. , 14 Μαρτίου 1914.

¹¹⁶Βλ. ο. π. , 16 Απριλίου 1914.

¹¹⁷Βλ. ο. π. , 25 Απριλίου 1914.

Η διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων στην Κέρκυρα απασχολεί την εφημερίδα μιας και θεωρεί ότι τα μέλη της Διεθνούς Επιτροπής που θα εκπροσωπούν την αλβανική κυβέρνηση θα καταστήσουν θετική (για τους Ηπειρώτες) την έκβαση των διαπραγματεύσεων. Όπως υπογραμμίζει η εφημερίδα, οι Ηπειρώτες κατέχουν προνομακική θέση στις διαπραγματεύσεις και ο διακανονισμός του Ηπειρωτικού ζητήματος θα αποτελέσει εθνικό κέρδος.¹¹⁸

---

¹¹⁸Βλ. ο. π. , 28 Απριλίου 1914.

Π) Η στάση του Τύπου απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση ως προς τη διαχείριση του «Βορειοηπειρωτικού» ζητήματος

Παράλληλα με την στήριξη του Τύπου στον αγώνα των Ηπειρωτών υπήρξε και κριτική απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση αναφορικά με το χειρισμό του ζητήματος. Έτσι, ήδη από τον Ιανουάριο του 1914 εντοπίζουμε στο *Σκρίπ* άρθρα με τα οποία σχολιάζεται η στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Για παράδειγμα, σε άρθρο με τίτλο «Εθνική Εξουθένωσις» ασκείται οξεία κριτική κατά του Ε. Βενιζέλου για το τρόπο με τον οποίο διαπραγματεύεται τα εθνικά θέματα. Ο Βενιζέλος χαρακτηρίζεται ως «επαίτης», που αντί να υπερασπιστεί με σθένος τα δίκαια της Ελλάδας επιχειρεί να καλλιεργήσει «αισθήματα ευσπλαχνίας και φιλανθρωπίας υπέρ των ελληνικών δικαίων». Η παράδοση της Ηπείρου στην «ληστανταρτική συμμορία» συνιστά προδοτική πράξη. Όχι μόνο εξαντλεί την Ήπειρο, αλλά την παραδίδει προκειμένου να ματαιώσει την ηπειρωτική άμυνα.¹¹⁹ Λίγες μέρες μετά, νέο άρθρο του *Σκρίπ* καυτηριάζει εκ νέου την πολιτική Βενιζέλου υποστηρίζοντας πως είναι «εθνικώς ασύμφορη και ασυνεπής» ως προς τα εθνικά θέματα.¹²⁰

Η αποδοχή εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης της πρότασης των Μ. Δυνάμεων για εκκένωση της Ηπείρου ώστε να εξασφαλιστούν εγγυήσεις για τα νησιά προκάλεσε την αντίδραση της εφημερίδας η οποία μέσα από δημοσίευμα υποστήριζε ότι η Ελλάδα δεν ήταν υποχρεωμένη να αποδεχτεί μια τέτοια λύση και ότι η «*θυσία της Ηπείρου είναι άνευ ανάγκης και δεν συντελείται στο βωμό της εθνικής ιδέας*».¹²¹

Σε άλλο πρωτοσέλιδο συνεχίζεται η έντονη κριτική στον Βενιζέλο, ο οποίος, σύμφωνα με το *Σκρίπ*, πέτυχε σε όλα τα ζητήματα μια «μεγαλοπρεπή ήττα», αφού δεν εξασφάλισε καμία εγγύηση ούτε για τους Έλληνες της Ηπείρου, μα ούτε και για τους Έλληνες των νησιών που παρέμειναν στην Τουρκία:

*«Τι επέτυχε λοιπόν ο κ. Πρωθυπουργός διά του ανά την Ευρώπην ταξιδιού αυτού, όπου επί ένα μήνα τώρα περιέφερε τον δίσκον της επαιτείας; (...) Τους επαίνους του Ιταλικού και του Ρωσικού τύπου και τα θυμιάματα όλων των εχθρών της Ελλάδος, προς τον σκοπόν να δοθή χρυσωμένον το καταπότιον εις τον ελληνικόν στόμαχον, χωνευθή δε ούτω και η αισχίστη διπλωματική ημών ήττα».*¹²²

Η στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στο «Βορειοηπειρωτικό ζήτημα» χαρακτηρίζεται ως αντιπατριωτική, δεδομένης της δυσφορίας που η κυβέρνηση έχει εκφράσει απέναντι στον αγώνα των Ηπειρωτών. Σημείο που σύμφωνα με το *Σκρίπ* προδίδει την κυβερνητική δράση εναντίον της Ηπείρου συνιστά «η παρεμπόδιση μεταβάσεως εις την Ήπειρον ατόμων που σκοπεύουν να στηρίξουν τον αγώνα». Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της στάσης είναι η απαγόρευση σώματος Κρητών που

¹¹⁹Βλ. *Σκρίπ*, 4 Ιανουαρίου 1914.

¹²⁰Βλ. ο. π. , 8 Ιανουαρίου 1914.

¹²¹Βλ. ο. π. , 1 Φεβρουαρίου 1914.

¹²²Βλ. ο. π. , 2 Φεβρουαρίου 1914.

είχε προθυμοποιηθεί να στηρίξει τον αγώνα να μεταβεί στην περιοχή, ώστε να τηρηθούν από την ελληνική κυβέρνηση οι διεθνείς δεσμεύσεις της.¹²³

Το *Σκρίπ* με αφορμή την έναρξη εκκενώσεως της «Βορείου Ηπείρου» στρέφεται και πάλι εναντίον της κυβέρνησης Βενιζέλου υποστηρίζοντας ότι «η απαρχή του ακρωτηριασμού της Ελλάδος εγένετο», όμως οι Ηπειρώτες θα αγωνιστούν για την αποκατάσταση των αδικιών.¹²⁴

Ο αποκλεισμός του λιμανιού των Αγ. Σαράντα από την ελληνική κυβέρνηση αλλά και η σύλληψη του Μητροπολίτη Βελλάς και και Κονίτσης από τις ελληνικές αρχές καυτηριάζεται σε σχετικό άρθρο από το *Σκρίπ*, το οποίο καταλήγει ότι η Ελλάδα ανέλαβε το έργο της δίωξης της ηπειρωτικής αντίστασης.¹²⁵

Ακολουθεί νέα επίθεση από την εφημερίδα κατά του Βενιζέλου. Ο πρωθυπουργός υποχώρησε στα όρια της Αλβανίας χωρίς να ζητήσει ανταλλάγματα και εγγυήσεις ενώ δεν υφίστατο καμία ανάγκη και απειλή για να το έπραττε. Το *Σκρίπ* υποστηρίζει «ότι αυτός όφειλε να ζητήσει τη συγκατάθεση της Βουλής αντί να θυσιάσει τα εθνικά συμφέροντα προκειμένου να ευχαριστήσει τις Μ. Δυνάμεις».¹²⁶ Η πολιτική του είναι μια πολιτική «εθνοκτόνος», εθνικής αποσύνθεσης, που οδηγεί προς την καταστροφή και τον όλεθρο. Ο καθένας, γράφει το *Σκρίπ*, έχει καθήκον να αμυνθεί απέναντι σε αυτή την πολιτική.¹²⁷

Η απαγόρευση του προγραμματισμένου συλλαλητηρίου υπέρ των Ηπειρωτών από την ελληνική κυβέρνηση με το πρόσχημα της διατάραξης της τάξης γίνεται αφορμή για μια ακόμη οξεία κριτική του *Σκρίπ* στην κυβέρνηση, που κάνει λόγο για «αναίσχυντη κατάλυση συνταγματικών ελευθεριών».¹²⁸

Η κριτική απέναντι στην κυβέρνηση συνεχίζεται με το *Σκρίπ* σε νέο δημοσίευμα να χαρακτηρίζει τη στάση του Βενιζέλου ως δουλοπρεπή. Η διαχείριση όλων των εθνικών ζητημάτων από τον πρωθυπουργό θεωρείται «αξιοθρήνητη» και η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει τους υπάρχοντες συμμάχους της. Παράλληλα, εκτιμάται ότι μόνο η παρέμβαση του Βασιλιά είναι ικανή να «*υψωθεί ως φραγμός μεταξύ του Έθνους και της απεμπολούσης τα ιερώτερα αυτού δίκαια κυβερνήσεως*».¹²⁹

Η κήρυξη της ανακωχής μεταξύ των δύο πλευρών έδωσε νέα αφορμή στο *Σκρίπ* να επικρίνει την ελληνική κυβέρνηση μιας και θεωρεί πως «ό,τι είχε απωλέσει η ελληνική διπλωματία με την αδεξιότητά της το κερδίζει η Ήπειρος».¹³⁰

Η εφημερίδα *Ήπειρος* τοποθετείται εξ αρχής απέναντι στη κυβέρνηση Βενιζέλου ασκώντας καθ' όλη τη διάρκεια του αγώνα έντονη κριτική ως προς τη διαχείριση του

---

¹²³Βλ. ο. π. , 14 Φεβρουαρίου 1914.

¹²⁴Βλ. ο. π. , 18 Φεβρουαρίου 1914.

¹²⁵Βλ. ο. π. , 23 Φεβρουαρίου 1914.

¹²⁶Βλ. ο. π. , 27 Φεβρουαρίου 1914.

¹²⁷Βλ. ο. π. , 3 Μαρτίου 1914.

¹²⁸Βλ. ο. π. , 9 Μαρτίου 1914.

¹²⁹Βλ. ο. π. , 11 Απριλίου 1914.

¹³⁰Βλ. ο. π. , 25 Απριλίου 1914.

ζητήματος. Σε άρθρο της η *Ηπειρος* παρομοιάζεται με την αρχαία Ιφιγένεια και ηθικός αυτουργός είναι η ίδια η «μητέρα» της, δηλαδή η Ελλάδα, η οποία είναι αναγκασμένη να υποχωρήσει χάριν ανώτερων συμφερόντων. Στο ίδιο φύλλο, άλλο άρθρο συνδέει το Ηπειρωτικό με το Νησιωτικό ζήτημα χαρακτηρίζοντας τη διπλωματία ως «έμπορο» και τον Βενιζέλο ως «μπακάλη». Επίσης, ψέγει την ελληνική κυβέρνηση ότι όχι μόνο αδιαφορεί για την ηπειρωτική άμυνα, αλλά έχει και διαθέσεις να την «στραγγαλίσει» προτού καν εκδηλωθεί.¹³¹

Με νέο δημοσίευσμά της, η *Ηπειρος* χαρακτηρίζει την Αλβανία ως «νόθο» δημιούργημα της διεθνούς διπλωματίας καυτηριάζοντας ταυτόχρονα την Ελλάδα, η οποία επιδιώκοντας να διατηρήσει τις ισορροπίες θυσιάζει την Ήπειρο και «διακόσιες χιλιάδες Έλληνες».¹³²

Ο Βενιζέλος στοχοποιείται εκ νέου από την εφημερίδα, που τον χαρακτηρίζει αυτή τη φορά ως «σφαγιαστή» των Ηπειρωτικών δικαίων. Επικρίνεται επειδή αρνείται το δικαίωμα άμυνας των Ηπειρωτών, αλλά και επειδή επιδιώκει την «παράλυση» του αγώνα τους.¹³³ Κατηγορείται ανοιχτά ότι προσπαθεί να καταπνίξει το ηπειρωτικό κίνημα και να οδηγήσει σε αποτυχία τη δημιουργία της «Αυτονόμου Ηπείρου».¹³⁴

Η *Ηπειρος* συνεχίζει με αναδημοσίευση άρθρου του Ζωρζ Κλεμανσώ με το οποίο αυτός αναφέρεται στην «επιθετική πολιτική του Βενιζέλου προς τους συμπατριώτες του» προκειμένου να εκτελέσει τις ευρωπαϊκές αποφάσεις, η οποία του φαίνεται ακατανόητη. Καταλήγει ο αρθογράφος υποστηρίζοντας ότι οι Ηπειρώτες έχουν το δίκιο με το μέρος τους καλώντας παράλληλα την ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις με τον Ζωγράφο.¹³⁵

Σε άρθρο με τίτλο «Ο Νέος Καβούρ» η εφημερίδα κατηγορεί τον Βενιζέλο ότι αρνείται όχι μόνο να στηρίζει τον αγώνα των Ηπειρωτών, αλλά και να συνδράμει τους πρόσφυγες από την Ήπειρο. Είναι ο άνθρωπος που «διαλύει τους δεσμούς του Πανελληνίου».¹³⁶

Αναφορικά με την εφημερίδα *Εμπρός*, είχε εκφράσει και αυτή την δυσαρέσκειά της στην πολιτική Βενιζέλου ωστόσο αρχικά τηρούσε μια μετριοπαθή στάση όπως φαίνεται σε πρωτοσέλιδό της, στο οποίο παίρνει σαφή θέση υπέρ του πρωθυπουργού γράφοντας ότι τυχόν αφοπλισμός των Ηπειρωτών για να μην αντισταθούν αποτελεί πρωτοβουλία του ώστε να αποφευχθεί η καταστροφή του ελληνικού πληθυσμού.¹³⁷

Ο αποκλεισμός των Αγ. Σαράντα από την ελληνική κυβέρνηση ερμηνεύεται από την εφημερίδα ως προληπτικό μέτρο ώστε να αποφευχθούν επεισόδια των επαναστατικών αρχών με ξένα πλοία. Η Ελλάδα, γράφει το *Εμπρός*, ακολουθώντας

¹³¹Βλ. *Ηπειρος*, 1 Φεβρουαρίου 1914.

¹³²Βλ. ο. π. , 2 Φεβρουαρίου 1914.

¹³³Βλ. ο. π. , 26 Φεβρουαρίου 1914.

¹³⁴Βλ. ο. π. , 28 Φεβρουαρίου 1914.

¹³⁵Βλ. ο. π. , 12 Μαρτίου 1914.

¹³⁶Βλ. ο. π. , 29 Μαρτίου 1914.

¹³⁷Βλ. *Εμπρός* , 8 Φεβρουαρίου 1914.

μια φιλοευρωπαϊκή πολιτική περιορίζει τη μετακίνηση των Ηπειρωτών, καθιστώντας του σαφές ότι δεν πρέπει να ελπίζουν παρά μόνο στις δυνάμεις που διαθέτουν.¹³⁸

Η επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης να «θέσει τέρμα στην εκκρεμότητα της Ηπείρου» χαρακτηρίζοντας το ζήτημα ως εσωτερικό πρόβλημα της Αλβανίας καυτηριάζεται από την εφημερίδα, η οποία ταυτόχρονα επικρίνει τον Βενιζέλο επειδή δεν κατάφερε να εξασφαλίσει διεθνείς εγγυήσεις για τους Έλληνες της περιοχής εκθετοντάς τους σε «ανηλεές ξεπούλημα».¹³⁹

Η *Ακρόπολις* ασκεί επίσης δριμυία κριτική στον Βενιζέλο. Με αφορμή τον αποκλεισμό των Αγ. Σαράντα γράφει χαρακτηριστικά: «*Μήπως ο κ. Πρωθυπουργός παρεφρόνησε και δεν το πήραν χαμπάρι ούτε οι συναδελφοί του ούτε ο Βασιλεύς;*».¹⁴⁰ Επίσης, η συνολική στάση της κυβέρνησης Βενιζέλου απέναντι στην «Αυτόνομη Ήπειρο» προκαλεί την αντίδραση της εφημερίδας. Ωστόσο, γράφει, παρά τις πιέσεις που δέχονται οι Ηπειρώτες, ο ελληνισμός έχει υιοθετήσει το κίνημά τους και η Ευρώπη θα αναγκαστεί να το εκτιμήσει και στο τέλος ο Βενιζέλος θα απομονωθεί.¹⁴¹

Κριτική του Σπυρομήλιου στην ελληνική κυβέρνηση δημοσιεύεται στην *Ακρόπολη* με την οποία καλούνται οι Έλληνες να αφυπνισθούν και να αποτινάξουν την «βενιζέλεια αύρα».¹⁴² Άλλο φύλλο παραθέτει άρθρο του Ζωγράφου, με το οποίο αυτός επιτίθεται κατά της Ευρώπης και της ελληνικής κυβέρνησης, αφού με τη στάση τους οι Ηπειρώτες αφήνονται έρμαιοι στις διαθέσεις των Αλβανών. Η Ελλάδα, προκειμένου να φανεί αρεστή στους Ευρωπαίους επιχείρησε να συνθλίψει το ηπειρωτικό κίνημα, κλείνει ο Ζωγράφος.¹⁴³

Λίγο αργότερα η *Ακρόπολις* επικρίνει την κυβέρνηση επειδή χαρακτήρισε την ανακατάληψη της Κορυτσάς σφάλμα, αδυνατώντας να αντιληφθεί ότι κάτι τέτοιο ενίσχυε στρατιωτικά την θέση των Ηπειρωτών. Κλείνοντας, υποστηρίζεται ότι η «Βόρεια Ήπειρος» αποτελεί «το πρόχωμα, το φρουρό της Νότιας Ηπείρου, την οποία οι Αλβανοί εποφθαλμιούν».¹⁴⁴

Περισσότερο μετριοπαθής είναι η εφημερίδα *Νέα Ελλάς*, η οποία παρά το γεγονός ότι έμμεσα στήριζε τον αγώνα των Ηπειρωτών μέσα από συχνές αναφορές όπως αυτές που είδαμε παραπάνω, δεν άσκησε έντονη και συχνή κριτική στην ελληνική κυβέρνηση. Στο μόνο άρθρο στο οποίο σχολιάζεται η πολιτική Βενιζέλου, η εφημερίδα υπερασπίζεται τη στάση του πρωθυπουργού στο Ηπειρωτικό, γράφοντας προκρίνεται αυτή η λύση λόγω της πίεσης Αυστρίας και Ιταλίας. Ο Βενιζέλος έπραξε ό,τι ήταν δυνατόν για να εξασφαλίσει τα εθνικά συμφέροντα. Η *Νέα Ελλάς* προβλέπει επίσης ότι η Ηπειρωτική Άμυνα θα αποφέρει αποτελέσματα εφάμιλλα της

¹³⁸Βλ. ο. π. , 23 Φεβρουαρίου 1914.

¹³⁹Βλ. ο. π. , 7 Μαρτίου 1914.

¹⁴⁰Βλ. *Ακρόπολις*, 23 Φεβρουαρίου 1914.

¹⁴¹Βλ. Βλ. ο. π. , 11 Μαρτίου 1914.

¹⁴²Βλ. ο. π. , 14 Μαρτίου 1914.

¹⁴³Βλ. ο. π. , 16 Μαρτίου 1914.

¹⁴⁴Βλ. ο. π. , 24 Μαρτίου 1914.

Κρητικής Επανάστασης και αντί να επικρίνεται ο πρωθυπουργός είναι προτιμότερο να ξεκινήσει η οργάνωση της Άμυνας με πρώτο βήμα τη σύσταση επιτροπών.¹⁴⁵

---

¹⁴⁵Βλ. *Νέα Ελλάδα*, 11 Ιανουαρίου 1914.

III) Η στάση του Τύπου απέναντι στην υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κερκύρας και απέναντι στις Μ. Δυνάμεις

Όπως είδαμε και παραπάνω, η είδηση για την επικείμενη υπογραφή συμφωνίας μεταξύ των αυτονομιστών και της αλβανικής κυβέρνησης είχε προκαλέσει το ενδιαφέρον του *Τύπου*, ο οποίος δημοσίευε σχετικά άρθρα, μέσα από τα οποία δεν δίσταζε να συμβουλεύει τόσο την ελληνική κυβέρνηση όσο και την «κυβέρνηση Ζωγράφου». Με την υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κερκύρας, τα έντυπα της εποχής προέβησαν στη δημοσίευση άρθρων μέσα από τα οποία λάμβαναν θέση και για τη συμφωνία αυτή καθαυτή, αλλά και για τα τεκταινόμενα στην περιοχή. Παράλληλα, καθ' όλη τη διάρκεια του «Βορειοηπειρωτικού αγώνα» δεν έλειπαν και αναφορές των εφημερίδων σχετικά με τη στάση και το ρόλο των Μ. Δυνάμεων απέναντι στο εν λόγω ζήτημα.

Μόλις έγινε γνωστή η υπογραφή του πρωτοκόλλου το *Σκρίπ* υποδέχτηκε θετικά την συμφωνία και μέσα από άρθρο με τον τίτλο «Η Ηπειρωτική Νίκη και η Ελληνική Κυβέρνησις» αναφερόταν στην επιτυχία του Ζωγράφου, επειδή εξασφάλισε τοπική αυτοδιοίκηση στις περιοχές Κορυτσάς - Αργυροκάστρου και Χειμάρρας. Ο Ζωγράφος απέτρεψε την «αλβανοποίηση της Βορείου Ηπείρου». Ταυτόχρονα δεν παραλείπει να επικρίνει την ελληνική κυβέρνηση υποστηρίζοντας ότι η επιτυχία των Ηπειρωτών συνιστά «αισχύνη» για την Ελλάδα, αφού μικρός αριθμός αγωνιστών αναπλήρωσε την ανικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης.¹⁴⁶

Το *Εμπρός* στο πρωτοσέλιδό του παραθέτει άρθρο σχετικά με τις λεπτομέρειες του πρωτοκόλλου της Κερκύρας, θεωρώντας ότι παρά το γεγονός ότι οι όροι της συμφωνίας δεν εμπεριέχουν ό,τι επιθυμούσαν οι «Βορειοηπειρώτες», εξασφαλίζουν ωστόσο ο,τι καλύτερο μπορούσε να επιτευχθεί την παρούσα στιγμή (θρησκευτική και εκπαιδευτική ελευθερία, εισαγωγή ελληνικής γλώσσας στη διοίκηση και τα δικαστήρια της Ηπείρου και εγγύηση των παραπάνω από τις Μ. Δυνάμεις).¹⁴⁷ Κλείνοντας, εκθειάζεται εκ νέου η συμβολή του Ζωγράφου στις διαπραγματεύσεις:

«Ομού δε με όλους εκείνους τους ευγενείς άνδρας οίτινες ηγωνίσθησαν υπέρ της ελευθερίας εν τη Β. Ηπείρω, πρέπει να συγχαρή τις πρωτίστως τον κ. Ζωγράφον, του οποίου ο πυρίπνους πατριωτισμός και η έκτακτος διπλωματική ικανότης διέσωσαν εκ της απωλείας μεγάλη μερίδα Ελλήνων, τους οποίους η επίσημος Ελλάς είχε διαγράψει».

Η *Νέα Ελλάς* σε άρθρο της χαρακτηρίζει τη συμφωνία της Κέρκυρας ως «θρίαμβο» των Ηπειρωτών, παραθέτοντας εκτενείς πληροφορίες για αυτήν και αναφέροντας όλα τα θετικά στοιχεία που κέρδισαν οι Ηπειρώτες.¹⁴⁸ Ωστόσο, λίγες μέρες αργότερα, σε δημοσίευσμά της υποστηρίζεται ότι η Ηπειρωτική Συνέλευσις επρόκειτο να αποφασίσει την συνέχιση του αγώνα, καθώς η πλειονότητα των Ηπειρωτών ήταν

¹⁴⁶Βλ. *Σκρίπ*, 6 Μαΐου 1914.

¹⁴⁷Βλ. *Εμπρός*, 6 Μαΐου 1914.

¹⁴⁸Βλ. *Νέα Ελλάς*, 5 Μαΐου 1914.

αντίθετη στο πρωτόκολλο, του οποίου τους όρους θεωρούσε ασύμφορους για τη «Βόρεια Ήπειρο».¹⁴⁹

Η *Ακρόπολις* αντιθέτως, δεν φαίνεται ικανοποιημένη από την επιτευχθείσα συμφωνία, αφού αυτή περιλαμβάνει διοικητική και όχι πολιτική αυτονομία. Επικρίνει την αντιπροσωπεία των Ηπειρωτών για το ότι δεν υπήρξε «στιβαρή» στις διαπραγματεύσεις όπως οι Αλβανοί ομόλογοί τους. Ακόμη, επιχειρεί να εξηγήσει την συμβιβαστική, όπως χαρακτηρίζει, στάση των Ηπειρωτών γράφοντας ότι αυτή οφείλεται στην έλλειψη πόρων για τον αγώνα.¹⁵⁰ Σε άλλο άρθρο της, η εφημερίδα παραθέτει συνέντευξη του Σπυρομήλιου, στην οποία αυτός σχολιάζει τη συμφωνία λέγοντας ότι κανένας Ηπειρώτης δεν έμεινε ευχαριστημένος από τα συμφωνηθέντα. Επίσης, τονίζει ότι ακόμη και αν οι Μ. Δυνάμεις εγκρίνουν και εγγυηθούν ό,τι υπεγράφη, ο βίος με τους Αλβανούς δεν πρόκειται να είναι ασφαλής.¹⁵¹

Τέλος, η *Ήπειρος* με άρθρο της εκφράζει την ευχαρίστησή της για τη λήξη των διαπραγματεύσεων, χωρίς όμως να γνωρίζει τα αποτελέσματά της, εκτιμώντας ότι ο Ζωγράφος θα εξασφάλιζε με το καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα των Ηπειρωτών.¹⁵²

Αναφορικά με τη στάση του *Τύπου* απέναντι στις Μ. Δυνάμεις, αυτός δε δίσταζε να ασκεί κριτική σε αυτές, επειδή πιθανώς τις θεωρούσε εξίσου υπεύθυνες με την ελληνική κυβέρνηση για την εξέλιξη του Ηπειρωτικού ζητήματος. Ωστόσο οι αναφορές σε αυτές ήταν ελάχιστες στο διάστημα που εξετάζουμε.

Στο *Σκρίπ*, αναφορές που επικρίνουν και σχολιάζουν τις Μ. Δυνάμεις εντοπίζουμε μόνο τρεις φορές. Αρχικά, σε άρθρο της τον Ιανουάριο του 1914 κατηνιάζει την απόφασή τους να κατακυρώσουν τη «Βόρεια Ήπειρο» στο νεοσύστατο αλβανικό κράτος, το οποίο η εφημερίδα χαρακτηρίζει «*Αυστροϊταλικό κατασκεύασμα*».¹⁵³ Ακολουθεί, σε άλλο φύλλο, σύντομη κριτική στις ευρωπαϊκές δυνάμεις για την, όπως την αποκαλεί, άδικη απόφαση περί προσαρτήσεως της «Βορείου Ηπείρου» στην Αλβανία, «που θα φέρει νεό ζυγό στην ελληνικώτατη περιοχή».¹⁵⁴ Τέλος, στις αρχές Απριλίου παρατηρούμε μεταστροφή του λόγου της εφημερίδας, η οποία θεωρεί τώρα πια ότι η θέσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων αρχίζουν να διαφοροποιούνται, καθώς η Ευρώπη φαίνεται να αντιλαμβάνεται το αδίκημα που επίκειται, δηλαδή την προσάρτηση της περιοχής στην Αλβανία.¹⁵⁵

Το *Εμπρός* σε πρωτοσέλιδό του κατηγορεί ευθέως την ευρωπαϊκή διπλωματία, η οποία προχώρησε στην ίδρυση «κράτους από ληστές», εντάσσοντας σε αυτό πληθυσμούς οι οποίοι θα «καταληστεύοντο»,¹⁵⁶ ενώ η *Ακρόπολις* γράφει ότι η Αυστρία και η Ιταλία ασκούσαν πιέσεις στον Βήντ για να προβεί σε παραχωρήσεις

---

¹⁴⁹Βλ. ο. π. , 14 Μαΐου 1914.

¹⁵⁰Βλ. *Ακρόπολις*, 3 Μαΐου 1914.

¹⁵¹Βλ. ο. π. , 16 Μαΐου 1914.

¹⁵²Βλ. *Ήπειρος*, 7 Μαΐου 1914.

¹⁵³Βλ. *Σκρίπ*, 1 Ιανουαρίου 1914.

¹⁵⁴Βλ. ο. π. , 15 Ιανουαρίου 1914.

¹⁵⁵Βλ. ο. π. , 3 Απριλίου 1914.

¹⁵⁶Βλ. *Εμπρός*, 21 Φεβρουαρίου 1914.

στους Ηπειρώτες προκειμένου να τερματιστεί η σύγκρουση¹⁵⁷, δείχνοντας ότι η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στους εξεγερθέντες γίνεται ευνοϊκότερη.

Όσον αφορά στην Ήπειρο και στην Νέα Ελλάδα, αυτές δεν αφιέρωσαν ειδικά άρθρα για να ασκήσουν κριτική στις Μ. Δυνάμεις κατά το διάστημα Ιανουαρίου – Μαΐου 1914.

---

¹⁵⁷Βλ. *Ακρόπολις* 19 Απριλίου 1914.

Συμπεράσματα

Κατά τη διάρκεια του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» το σύνολο των εφημερίδων που εξετάσαμε τήρησε μια θετική στάση απέναντι σε αυτόν και ταυτόχρονα προχώρησε σε κριτική της ελληνικής κυβέρνησης για τη διαχείριση του ζητήματος. Επίσης, εκτός από τη στήριξη των εφημερίδων στην προσπάθεια των Ηπειρωτών, αυτές επιδοκίμασαν τον Γ. Χ. Ζωγράφο τόσο για τη συνεισφορά του αλλά τόσο και για τη στάση του όλο αυτό το διάστημα, χαρακτηρίζοντάς τον ως έναν από τους πρωταγωνιστές του «αγώνα».

Κύρια χαρακτηριστικά των εφημερίδων κατά την περίοδο που εξετάσαμε ήταν, πρώτον, η έμμεση αλλά και άμεση στήριξη του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα». Όλες οι εφημερίδες, ανεξαρτήτως πολιτικών πεποιθήσεων ενθάρρυναν τον «αγώνα» στον οποίο αποδύθηκαν οι Ηπειρώτες και με συνεχή δημοσιεύματά τους τον στήριξαν. Δεύτερον, η κριτική που άσκησαν στην ελληνική κυβέρνηση αναφορικά με το χειρισμό του ζητήματος. Καυτηριάστηκε εν γένει η ασκηθείσα πολιτική, θεωρώντας ο *Τύπος* πως ο Βενιζέλος με τη στάση του απεμπολούσε τα «εθνικά δίκαια» των Ελλήνων. Ωστόσο, εφημερίδες όπως η *Νέα Ελλάς* επέλεξαν να είναι περισσότερο μετριοπαθείς, προχωρώντας μάλιστα και σε υπεράσπιση της πολιτικής Βενιζέλου.

Σχετικά με τη υπογραφείσα συμφωνία, όλες οι εφημερίδες, πλην της *Ακροπόλεως*, την υποδέχτηκαν θετικά, χαρακτηρίζοντάς την ως νίκη των Ηπειρωτών, καθώς έτσι εξασφάλιζαν μια σειρά προνομίων που θα καθιστούσε τη θέση τους ισχυρότερη.

Τέλος, αναφορικά με τη γενικότερη ρητορική των εφημερίδων, αυτό που παρατηρήσαμε ήταν ότι σχεδόν σε όλα τα άρθρα που αυτές δημοσίευαν το ύφος ήταν μαχητικό και σε πολλές περιπτώσεις επιθετικό. Ακόμη, η χρήση συναισθηματικής γλώσσας δεν έλειπε, ειδικότερα αν αναλογιστεί κανείς ότι επρόκειτο για ένα εθνικό ζήτημα, οπότε τέτοιου είδους πρακτικές ίσως να θεωρούνταν δόκιμες από τον *Τύπο* της εποχής.

Γ΄ ΜΕΡΟΣ

Η ελληνική εξωτερική πολιτική για το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική αναφορικά με το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα από το 1914 έως και το Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι το 1919. Πιο συγκεκριμένα, θα προσπαθήσουμε να δούμε με ποιο τρόπο διαχειρίστηκε το ελληνικό κράτος το εν λόγω ζήτημα από την έναρξη του ένοπλου αυτονομιστικού κινήματος στην περιοχή το διάστημα Φεβρουαρίου – Μαΐου του 1914. Έπειτα, θα εξεταστεί η ελληνική εξωτερική πολιτική κατά την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την ανακατάληψη της «Βορείου Ηπείρου» από τις ελληνικές δυνάμεις. Ακόμη, θα αναφερθούμε στις διεκδικήσεις της Ελλάδας στην εν λόγω περιοχή, ποια εδάφη επιθυμούσε να προσαρτήσει και πώς κινήθηκε για να υλοποιήσει τα παραπάνω.

Παράλληλα, ειδική μνεία γίνεται στην περιοχή της Κορυτσάς, που από το 1916 τελούσε υπό γαλλική κατοχή, και στους χειρισμούς που προέβη η Ελλάδα για την ενσωμάτωσή της. Επίσης, θα αναφερθούμε στο ρόλο και τη στάση των Μ. Δυνάμεων, στις πιέσεις που άσκησαν στην ελληνική πλευρά, αλλά και πώς έβλεπαν τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Αλβανίας. Τέλος, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε και ορισμένες αλβανικές μελέτες, προκειμένου να είμαστε σε θέση να παρουσιάσουμε όσο το δυνατόν ακριβέστερα τον αλβανικό λόγο αναφορικά με το «Βορειοηπειρωτικό».

Δ) Η ελληνική εξωτερική πολιτική από την έναρξη του «Βορειοηπειρωτικού Αγώνα» μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Όταν γνωστοποιήθηκε στην ελληνική κυβέρνηση ότι η απόδοση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου θα γινόταν κατόπιν αποχώρησης των ελληνικών δυνάμεων κατοχής από την νότια Αλβανία και ότι η Ελλάδα δεσμευόταν να μην στηρίζει άμεσα ή έμμεσα οποιαδήποτε αντίδραση του πληθυσμού της περιοχής, τότε μπορούμε εύλογα να υποστηρίξουμε ότι υπάρχει αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της χώρας, μιας και προτεραιότητα της κυβέρνησης Βενιζέλου ήταν η εξασφάλιση των νήσων, ώστε να εξυπηρετηθεί αποτελεσματικότερα το όραμα της Μεγάλης Ιδέας.

Αναφορικά με τη «Βόρειο Ήπειρο» το ελληνικό κράτος, κατά την περίοδο που μελετούμε, συμμορφώθηκε ως προς τις διεθνείς του υποχρεώσεις και αυτό που επιχείρησε εξ αρχής ήταν να πείσει το ντόπιο στοιχείο ότι τα συμφέροντα του έθνους υπαγορεύουν στην Ελλάδα να αλλάξει την πολιτική της. Σε επιστολή της Γενικής Διοίκησης Ηπείρου προς τους διοικητικούς επιτρόπους περιφέρειας Αργυροκάστρου τον Ιανουάριο του 1914, τονίζεται πως η κυβέρνηση, εξαναγκαζόμενη από τις περιστάσεις, αδυνατεί να υποστηρίξει ένοπλη αντίσταση στην περιοχή και γι' αυτό το λόγο καλούσε τους επιτρόπους να προβούν σε κινήσεις, όπως α) επιδίωξη συνδιαλλαγής των δύο στοιχείων (χριστιανών και μουσουλμάνων), β) παύση αφοπλισμού Αλβανών και απόδοση σε αυτούς όποιων αντικειμένων είχαν κατασχεθεί από τον ελληνικό στρατό, γ) απαγόρευση κυκλοφορίας ατάκτων ομάδων ή σωμάτων και δίωξη κάθε παράνομης ενέργειας σε βάρος των Αλβανών και δ) απαγόρευση συνεννόησης ελληνικών αρχών με πιθανές επαναστατικές ομάδες, καθώς και είσοδος ατάκτων ή εθελοντικών σωμάτων.¹⁵⁸

Επίσης, στην ίδια επιστολή το ελληνικό κράτος εφαρμόζει πάλι τη συνήθη τότε πρακτική προσεταιρισμού των Αλβανών, τονίζοντας στις αρχές ότι θα πρέπει να υπογραμμίσουν στον πληθυσμό πως υπάρχουν κοινά συμφέροντα Ελλήνων και Αλβανών και ότι οφείλουν αυτοί να συνεργαστούν. Όσον αφορά την Ελλάδα, αυτή θα πράξει με τέτοιο τρόπο ώστε να εκτιμηθεί η δράση της από τους Αλβανούς. Τα μέτρα τα οποία ζητάει το ελληνικό κράτος να ληφθούν, τονίζεται, πρέπει να τεθούν σε ενέργεια με μεγάλη προσοχή και όχι απότομα, αλλά «βαθμηδόν και επιτηδείως», έτσι ώστε να γίνει πιστευτό ότι μέσω αυτών η Ελλάδα στοχεύει στην τήρηση καλών σχέσεων μεταξύ «*δύο ομαίων λαών*».¹⁵⁹

Ωστόσο, ενδιαφέρον έχει η άποψη της Γεν. Διοικ. Ηπείρου περί των αμυντικών προπαρασκευών στην περιοχή. Αυτές, σύμφωνα με την επιστολή, θα πρέπει να

¹⁵⁸Βλ. Α.Υ.Ε. , 1914, φ. Α/5 ιγ, αρ. 210.

¹⁵⁹Βλ.ο. π.

γίνονται με τρόπο που να δείχνει ότι, ενώ η Ελλάδα θα τηρήσει τις δεσμεύσεις της, ο ντόπιος πληθυσμός είναι αποφασισμένος να αντισταθεί:

«Αφ' ετέρου αι σχετικά προς άμυναν παρασκευαί σκόπιμον είνε να φαίνωνται εξακολουθούσαι κατά τρόπον, ώστε να γίνηται καταληπτόν ότι παρ' όλας τας προτροπάς και διαταγάς Β. Κυβερνήσεως επιθυμούσης ειλικρινή έναντι Μ. Δυνάμεων πολιτείαν, λαός είνε αποφασισμένος να προβή εις αντίστασιν προς προστασίαν τιμής, ζωής και περιουσίας του, άτινα διατρέχουσιν άμεσον κίνδυνον εκ των ελλοχευόντων να εισβάλωσι προς λεηλασίαν ατάκτων στιφών»

Κλείνοντας, ο Άγγελος Φορέστης, Γεν. Διοικ. Ηπείρου, γράφει ότι θα πρέπει το ελληνικό στοιχείο να πεισθεί ότι είναι προς το συμφέρον του να ακολουθήσει τις οδηγίες της ελληνικής κυβέρνησης.¹⁶⁰

Σε άλλη επιστολή, όμως, της Γεν. Διοικ. Ηπείρου προς το Υπ. Εξ., ο Φορέστης παραδέχεται ότι υπήρξαν εκ μέρους της ελληνικής πλευράς υπερβάσεις και ωμότητες προς τους Αλβανούς, καθώς και αφοπλισμοί και πυρπολισμοί χωριών «παρά του ημετέρου στρατού», παρά τις ρητές διαταγές για το αντίθετο. Όλα αυτά, λέει, οδήγησαν στον φανατισμό και την εξαχρείωση αυτών (των Αλβανών), σε βαθμό που να έχει καταστεί δύσκολη η συγκράτηση για αντεκδικήσεις. Τονίζει επίσης ότι, μετά από συνδιαλέξεις που είχε με ομογενείς πληθυσμούς, διαπίστωσε ότι αυτοί παραμένουν δύσπιστοι στις διαβεβαιώσεις των Μ. Δυνάμεων και πιστεύουν ότι το ολιγάριθμο σώμα των Ολλανδών αξιωματικών και ο Βηδ δεν είναι ικανοί να μεταβάλουν τον χαρακτήρα των Αλβανών. Οι λόγοι αυτοί εξηγούν, κατά το Φορέστη, την επιλογή των Ηπειρωτών να κηρύξουν την άμυνα τους, η οποία, «χωρίς την στήριξη της Ελλάδας θα είχε καταστρεπτικές συνέπειες».¹⁶¹

Στην ίδια επιστολή εικάζεται ότι πιθανή μετανάστευση ομογενών από την Ήπειρο προς τον ελλαδικό χώρο θα μείωνε τον χριστιανικό πληθυσμό και θα καθιστούσε προβληματική τη μελλοντική πολιτική της Ελλάδας στην περιοχή. Αυτό που προτείνει ο Φορέστης είναι η ελληνική κυβέρνηση να προβεί σε συγκεκριμένες δεσμεύσεις απέναντι στους ομογενείς προκειμένου να τους αποτρέψει να εγκαταλείψουν την περιοχή.¹⁶²

Παρ' όλα αυτά, οι παραπάνω εκτιμήσεις δεν στάθηκαν ικανές να διαφοροποιήσουν την πολιτική του ελληνικού κράτους. Αυτό φαίνεται από επιστολή του Βενιζέλου¹⁶³, λίγο μετά την έναρξη του «αγώνα», προς τον νομάρχη Κερκύρας, με την οποία τον ενημερώνει ότι έχει ζητήσει από τις Μ. Δυνάμεις να εγγυηθούν και αυτές την ασφάλεια των Ελλήνων της περιοχής, ταυτόχρονα με την επικείμενη αποχώρηση του ελληνικού στρατού. Ακόμη, του ζητάει να προχωρήσει σε συνεννόηση με την Διεθνή Επιτροπή προκειμένου να ξεπεραστούν τυχόν δυσκολίες κατά την εκκένωση.

¹⁶⁰Βλ. ο. π.

¹⁶¹Βλ. *A.Y.E., 1914, φ. Α/5, αρ. 394.*

¹⁶²Βλ. ο. π.

¹⁶³Βλ. *A.Y.E., 1914, φ. Α/5 ιγ, αρ. 4323, 15 Φεβ. 1914.*

Αναφορικά με τον Ζωγράφο, ο Βενιζέλος δηλώνει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν αναγνωρίζει καμία επίσημη ιδιότητα της «Κυβερνήσεως της Αυτονόμου», ωστόσο τονίζει τη μη χρήση βίας κατά του Ζωγράφου καθώς και την αποφυγή δημιουργίας και εγκατάστασης νέων διοικητικών αρχών υπό της «Προσωρινής Κυβερνήσεως». ¹⁶⁴Κλείνοντας, ο Βενιζέλος υποστηρίζει ότι με τη αναγνώριση του αλβανικού κράτους θα πρέπει να επιδιωχθεί σχέση καλής γειτονίας και να εμπεδωθεί κλίμα φιλίας και ειρηνικής συμβίωσης Ελλήνων και Αλβανών, πράγμα που θα ωφελήσει και το αλβανικό κράτος. ¹⁶⁵

Ένα ακόμη στοιχείο που ίσως δείχνει την βούληση της Ελλάδας, τουλάχιστον επίσημα, να τηρήσει τις δεσμεύσεις της είναι το τηλεγράφημα του Αναστασίου Παπούλα, επικεφαλής του ελληνικού στρατού στην περιοχή, προς το Υπουργείο Στρατιωτικών με το οποίο ζητούσε την ταχύτερη αποχώρηση του στρατού από την Ήπειρο, αφού, όπως υποστήριζε, υπήρχε ο κίνδυνος οι Έλληνες στρατιώτες να ενταχθούν στον αυτονομιακό στρατό:

«Τούτων ένεκεν υποβάλλω υπό την έγκρισιν υμών ίνα το στράτευμα αποσυρθή ταχέως εκ των επιδικασθέντων μερών καθ' όσον ο συνεχής συγκριτισμός και αι ικεσΐαι των κατοίκων θα επιδράσωσι πολύ ώστε να παρίδωσι προς στιγμήν τας υποχρεώσεις των συμπαρασυρόμενοι υπό των αισθημάτων». ¹⁶⁶

Απάντηση στο παραπάνω τηλεγράφημα έχουμε την επόμενη μέρα, όταν ο Βενιζέλος γράφει στον Παπούλα, δεδομένων των υποχρεώσεων της χώρας και προκειμένου να προλάβουν οι ελληνικές αρχές πιθανή επέκταση της επανάστασης, να έρθει σε επαφή με τους Ολλανδούς αξιωματικούς, έτσι ώστε να επισπευσθεί η παράδοση των καθορισμένων διαμερισμάτων. ¹⁶⁷

Βάσει του πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας (Δεκέμβριος 1913) η Κορυτσά παραδίδεται στην αλβανική χωροφυλακή τον Μαρτίο του 1914. Μετά από λίγο υπήρξε συνάντηση του απεσταλμένου του πρίγκηπα Βηδ, L. Thomson, με τον Αλέξανδρο Καραπάνο για διαπραγμάτευση των δύο πλευρών. Η συνάντηση απέβη άκαρπη και λίγο αργότερα είχαμε την έναρξη των συγκρούσεων μεταξύ αυτονομιακών δυνάμεων και Αλβανών. Μετά την κήρυξη ανακωχής (τέλη Απριλίου 1914) οι δυο πλευρές υπέγραψαν στην Κέρκυρα το ομώνυμο Πρωτόκολλο. ¹⁶⁸

Την ίδια περίοδο, ξεσπά επανάσταση στην κεντρική Αλβανία με επικεφαλής τον Εσάτ Πασά με σκοπό την αποπομπή του Βηδ. ¹⁶⁹ Η «Κυβέρνηση της Αυτονόμου», με πρόσχημα της κατάληψη του Ελμπασάν από τους Εσατιστές, επιδίωξε την κατάληψη της Κορυτσάς, ωστόσο σε εμπιστευτικό τηλεγράφημα του Υπ. Εξ. προς τον Ζωγράφο

---

¹⁶⁴Βλ. ο. π.

¹⁶⁵Βλ. ο. π.

¹⁶⁶Βλ. Α.Υ.Ε., 1914, φ. Α/5 ιγ, αρ. 386, 19 Φεβ. 1914.

¹⁶⁷Βλ. ο. π., χωρίς αριθμό.

¹⁶⁸Βλ. Λάμπρος Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σσ. 47-48.

¹⁶⁹Βλ. ο. π., σελ. 49.

ξεκαθαρίζεται πως πιθανή προέλαση των αυτονομιακών δυνάμεων προς την Κορυτσά εμπεριέχει σοβαρούς κινδύνους. Τονίζεται, επίσης, στον Ζωγράφο ότι θα πρέπει να αποφευχθεί με κάθε τρόπο οποιαδήποτε πράξη θα άφηνε να εννοηθεί ότι η ελληνική κυβέρνηση υποθάλπει τέτοιου είδους πρακτικές. Τέλος, υπενθυμίζεται ότι η συμφωνία της Κερκύρας θα πρέπει να μην διασαλευτεί.¹⁷⁰

Κλείνοντας, σχετικά με το Πρωτόκολλο της Κερκύρας θα θέλαμε να αναφέρουμε την ύπαρξη σχετικής επιστολής¹⁷¹ του Ζωγράφου στον Βενιζέλο στα τέλη Ιουνίου, με την οποία ο πρώτος υποστηρίζει ότι υπάρχει ανάγκη αποδοχής της συμφωνίας, αλλά με ορισμένες τροποποιήσεις. Διευκρινίζει, επίσης, ότι η κατοχή της Βορείου Ηπείρου από τον αλβανικό στρατό αντιβαίνει σε ορισμένα άρθρα του πρωτοκόλλου και αντιπροτείνει την κατοχή της περιοχής από ευρωπαϊκές δυνάμεις ή τον ελληνικό στρατό μέχρι να αποκατασταθεί η ομαλότητα στην Αλβανία και να αναλάβει η επιτόπια χωροφυλακή.

---

¹⁷⁰Βλ. *A.Y.E.*, 1914, φ. Α/5 ιγ, αρ. 19969, 22 Ιουν. 1914.

¹⁷¹Βλ. ο. π., αρ. 22979, 26 Ιουν. 1914.

Π) Η ελληνική εξωτερική πολιτική και το «Βορειοηπειρωτικό» από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914) έως το Συνέδριο της Ειρήνης (1918-1921)

Με την έναρξη του Α΄ Π. Π. και την κατάσταση στην Αλβανία να παραμένει έκρυθμη, παρά την αποπομπή του Βηδ, η Ελλάδα προφασιζόμενη λόγους ασφαλείας των ορθοδόξων ζήτησε την ανακατάληψη της «Βορείου Ηπείρου». ¹⁷² Αυτό στο οποίο συμφώνησαν οι Βρετανοί ήταν στρατιωτική κατοχή που θα είχε προσωρινό χαρακτήρα. Οι Ιταλοί από την πλευρά τους συμφώνησαν και έτσι η Ελλάδα ανακατέλαβε την περιοχή (Αργυρόκαστρο-Κορυτσά-Πρεμετή) τον Οκτώβριο του 1914. ¹⁷³

Ο Α. Παπούλας ενημερώνει με σχετική έκθεση ¹⁷⁴, λίγες μέρες αργότερα, το Υπ. Εξ. για την κατάσταση στην καταληφθείσα περιοχή. Μέσα από την έκθεση ενημερωνόμαστε ότι ο αυτονομιακός στρατός είχε επεκτείνει κατά πολύ τα όριά του στην προσπάθειά του να καταλάβει την Πρεμετή, πόλη για την οποία δεν γινόταν καμία αναφορά στη συμφωνία της Κερκύρας ότι θα συμπεριληφθεί στο καθεστώς αυτονομίας που η συμφωνία παρείχε στους «Βορειοηπειρώτες». Ακόμη, μέσα από την έκθεση μαθαίνουμε για την διαταγή απόλυσης όλων των ατάκτων ομάδων που είχαν μεταβεί από την παλαιά Ελλάδα στην Ήπειρο, καθώς επίσης και για τη διατήρηση ορισμένων που ανήκαν στον αυτονομιακό στρατό.

Ένα μήνα αργότερα έχουμε την κατάληψη του λιμανιού της Αυλώνας από τους Ιταλούς, κίνηση την οποία ενέκριναν Βρετανοί και Ρώσοι, προκειμένου αυτό να μην έπεφτε στα χέρια των Αυστριακών. Αναφορικά με την ελληνική διοίκηση στη «Βόρειο Ήπειρο», αυτή προέβη σε μια γενική εκκαθάριση και αφοπλισμό των αλβανικών ατάκτων σωμάτων στην περιοχή. ¹⁷⁵

Στην κεντρική Αλβανία, όμως, είχε ξεσπάσει εκ νέου επανάσταση, αυτή τη φορά κατά του Εσάτ Πασά που είχε εγκαταστήσει δική του κυβέρνηση στο Δυρράχιο. Ο Βενιζέλος επιχείρησε να στηρίξει τον Εσάτ και διέταξε τη μετάβαση του πολεμικού πλοίου «Έλλη», αποσκοπώντας στο ότι η υποστήριξη στον Εσάτ θα εξυπηρετούσε τα

---

¹⁷²Βλ. Κ. Τσιτσελίκης και Δ. Χριστόπουλος, « Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικές αλήθειες» στο : *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, (επιμ.) Κ. Τσιτσελίκης – Δ. Χριστόπουλος, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2003, σελ. 22.

¹⁷³Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 52. Επίσης, βλ. Ελευθερία Μαντά, « Η Βόρεια Ήπειρος κατά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελληνική Διοίκηση (Οκτώβριος 1914-Νοέμβριος 1916)» στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε- Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σελ. 150.

¹⁷⁴Βλ. Α.Υ.Ε., 1914, φ. Α/5 γ, χωρίς αριθμό, 1 Νοεμ. 1914.

¹⁷⁵Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ 55.

ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή.¹⁷⁶ Ωστόσο, οι διαμαρτυρίες των Ιταλών ματαίωσαν τα ελληνικά σχέδια.

Λίγους μήνες αργότερα και ενώ στην Ελλάδα είχαμε την παραίτηση του Βενιζέλου (Μάρτιος 1915) και προκήρυξη εκλογών για τον Μάιο του 1915, η υπηρεσιακή κυβέρνηση Γούναρη αποφάσισε να διεξαχθούν εκλογές και στην κατεχόμενη «Βόρειο Ήπειρο», η οποία εθεωρείτο, ανεπίσημα τουλάχιστον, μέρος του ελληνικού κράτους. Υπήρξε εκ νέου ιταλική αντίδραση υπενθυμίζοντας στους Έλληνες τον προσωρινό χαρακτήρα της κατοχής. Ο Βενιζέλος, όταν επανεκλέχθηκε, καθησύχασε τους Ιταλούς ξεκαθαρίζοντάς τους ότι η Ελλάδα θα τηρούσε τις υποχρεώσεις της.¹⁷⁷

Την εν λόγω περίοδο οι Ελληνοϊταλικές σχέσεις βρίσκονταν σε κρίσιμο σημείο μιας και οι δύο χώρες εποφθαλμιούσαν εδάφη, όπως αυτά της Αλβανίας. Χαρακτηριστικό της κρισιμότητας των σχέσεων φαίνεται και από μια επιστολή¹⁷⁸ του Έλληνα πρέσβη στη Ρώμη, Λάμπρου Κορομηλά, προς το Υπ. Εξ., ενημερώνοντάς το για τις κινήσεις που προτίθεται να κάνει η Ιταλία στη «Βόρειο Ήπειρο». Εν συνεχεία, ο Κορομηλάς αναφέρει πως οι Ιταλοί δεν θα ανεχτούν περαιτέρω κατοχή αλβανικού εδάφους από τις ελληνικές δυνάμεις και αν η Ελλάδα προβεί στην κατάληψη του Μπερατίου, αυτό ίσως οδηγήσει σε διακοπή των Ελληνοϊταλικών σχέσεων.

Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε πως, όταν έγινε γνωστή η συμφωνία της Ιταλίας με την Entente (Απρίλιος 1915) για είσοδο της πρώτης στον πόλεμο, οι Σέρβοι και οι Μαυροβούνιοι προχώρησαν σε κατάληψη αλβανικών εδαφών τον Ιούνιο του ίδιου έτους.¹⁷⁹

Στην Ελλάδα, η έντονη διαφωνία βασιλιά και Βενιζέλου αναφορικά με την συμμετοχή ή όχι της χώρας στον πόλεμο κατέληξε στον «Εθνικό Διχασμό» με εκ νέου παραίτηση του Βενιζέλου στα τέλη του 1915 και την άνοδο του φιλοβασιλικού Σκουλούδη.¹⁸⁰ Λίγους μήνες αργότερα, εκδίδεται βασιλικό διάταγμα που κήρυττε την ένωση της «Βορείου Ηπείρου» με την Ελλάδα.¹⁸¹ Βάσει αυτού και μετά από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου αποφασιζόταν η επέκταση του νόμου 524/1914 περί διοικητικής διαιρέσεως και διοικήσεως των *Νέων Χωρών* και στην «Βόρεια Ήπειρο».

---

¹⁷⁶Βλ. Ελευθερία Μαντά, « Η Βόρεια Ήπειρος κατά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελληνική Διοίκηση (Οκτώβριος 1914-Νοέμβριος 1916)» στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε- Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σελ. 150.

¹⁷⁷Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Ροπολο Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ 55. Επίσης, βλ. Ελευθερία Μαντά, « Η Βόρεια Ήπειρος κατά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελληνική Διοίκηση (Οκτώβριος 1914-Νοέμβριος 1916)» στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε- Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σσ. 152-154.

¹⁷⁸Βλ. *Α.Υ.Ε., 1915, φ. Α/5, αρ.6465*, 17 Ιουν. 1915.

¹⁷⁹Πιο συγκεκριμένα καταλήφθηκαν από τους Σέρβους το Πόγραδετς, το Ελμπασάν και τα Τίρανα και από τους Μαυροβούνιους η Σκόδρα.

¹⁸⁰Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Ροπολο Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ 58.

¹⁸¹Βλ. *Α.Υ.Ε., 1916, φ. Α/5, αρ.23496*, 5-8 Απρ. 1916.

Οι Ιταλοί, έχοντας αντιληφθεί την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να δημιουργήσει τετελεσμένο γεγονός, αντέδρασαν έντονα καταγγέλλοντας στην Entente την ελληνική ενέργεια, η οποία φαίνεται ότι έπληττε τα ιταλικά συμφέροντα. Ο έλεγχος της Αδριατικής συνιστούσε βασικό στόχο της ιταλικής διπλωματίας, ώστε πιθανή ενσωμάτωση της «Β. Ηπείρου» στην Ελλάδα θα εμπόδιζε, κατά την εκτίμηση των Ιταλών, την υλοποίηση του στόχου αυτού. Έτσι, μετά τις ιταλικές διαμαρτυρίες η Ελλάδα δεν μπορούσε παρά να αποπέμψει τους αντιπροσώπους των «Βορειοηπειρωτών».

Η κατάσταση στην κατεχόμενη από τον ελληνικό στρατό «Βόρειο Ήπειρο» έμελλε να διαφοροποιηθεί δραστικά, αφενός μεν γιατί η εσωτερική πολιτική κατάσταση ήταν έκρυθμη (Εθνικός Διχασμός) και αφετέρου δε λόγω των ιταλικών διεκδικήσεων στην περιοχή. Έτσι, οι Ιταλοί όχι μόνο κατέλαβαν την περιοχή τον Σεπτέμβριο του 1916, αλλά και δε δίστασαν, μέχρι τον Μάρτιο του 1917, να επεκτείνουν την κατοχή τους σε εδάφη που επίσημα ανήκαν στην Ελλάδα, φτάνοντας λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη των Ιωαννίνων.¹⁸²

Ταυτόχρονα, βέβαια, η «κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης» υπό τον Βενιζέλο και τη στήριξη της Entente ήταν σε θέση να διαπραγματεύεται την είσοδο της χώρας στον πόλεμο αποβλέποντας στην υλοποίηση των «μεγάλων εθνικών στόχων».

Η αποπομπή του Κωνσταντίνου και η επιστροφή του Βενιζέλου στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1917 σήμανε και την επίσημη είσοδο της χώρας στον πόλεμο. Έτσι, Ελλάδα και Ιταλία ήταν πλέον σύμμαχοι και ο Βενιζέλος ζήτησε από τους Ιταλούς την αποχώρησή τους από τα ελληνικά εδάφη και την αποκατάσταση της ελληνικής διοίκησης στην Ήπειρο. Τελικά, οι Ιταλοί αποχώρησαν από την Ήπειρο διατηρώντας, ωστόσο, το τρίγωνο Πωγωνίου μέχρι τον τερματισμό του πολέμου και η ελληνική πλευρά δεν κατάφερε να εξασφαλίσει καμία διαβεβαίωση για το μέλλον της «Βορείου Ηπείρου».¹⁸³

Καθόλη τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής των εδαφών που διεκδικούσε η Ελλάδα αυτό που απασχολούσε το ελληνικό κράτος φαίνεται να ήταν η στάση των ιταλικών αρχών απέναντι στο ελληνικό στοιχείο. Σε σχέση με τον παραπάνω ισχυρισμό ενδεικτική είναι μια επιστολή του Υπ. Στρατιωτικών προς το Υπ. Εξ. το Μάρτιο του 1918, με την οποία ενημερώνεται το δεύτερο για τη συνεχιζόμενη εχθρική, όπως την χαρακτηρίζει, στάση των Ιταλών προς τους Έλληνες της «Βορείου Ηπείρου», καλώντας το Υπ. Εξ. να προβεί σε διαβήματα προκειμένου να τερματιστούν οι ενέργειες των Ιταλών.¹⁸⁴

Ωστόσο, ο Βενιζέλος επιθυμούσε η λύση του ζητήματος να είναι αποτέλεσμα ελληνοϊταλικής σύμπραξης χωρίς να έρθει σε σύγκρουση μαζί τους και, παρά τη

---

¹⁸²Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σσ. 62-64.

¹⁸³Βλ. ο. π., σελ. 72.

¹⁸⁴Βλ. *A.Y.E., 1918, φ. Α/5 Π 3, αρ. 1251*, 9 Μαρτίου 1918.

γενικότερη δυσφορία απέναντι στην ιταλική πολιτική, το Υπ. Εξ. με επιστολή προς τη Γεν. Διοικ. Ηπείρου συνέστησε την αποτροπή συλλαλητηρίων στην περιφέρεια, αφού κάτι τέτοιο θα δυσχέραινε τις επιδιωκόμενες συνεννοήσεις της ελληνικής κυβέρνησης με τους Ιταλούς. Ακόμη, κατόπιν εντολής του Βενιζέλου, έπρεπε να αποφευχθούν ενέργειες που θα πυροδοτούσαν συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο χώρες, προτρέποντας, τέλος, τους πάντες να εμπιστευθούν την κυβέρνηση και να μην προκαλέσουν τους Ιταλούς.¹⁸⁵

Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο που δείχνει το έντονο ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους για την ιταλική κατοχή της «Βορείου Ηπείρου» είναι η επιστολή¹⁸⁶ από τον Αριστείδη Στεργιάδη, αρχές Δεκεμβρίου 1918, με την οποία ενημερώνει το Υπ. Εξ.. Σε αυτήν ο Στεργιάδης σημειώνει ότι, ενώ οι Ιταλοί θα καταλάμβαναν τα εδάφη για καθαρά στρατιωτικούς λόγους, έχουν προχωρήσει στην «κατάλυση των υφιστάμενων αρχών, μη σεβόμενοι το σχολικό και εκκλησιαστικό καθεστώς της περιοχής». Αναφέρει, επίσης, ότι ιδρύθηκαν αλβανικές σχολές, στις οποίες ανάγκασαν τους Έλληνες να φοιτήσουν και πως διώχθηκαν όσοι «Βορειοηπειρώτες» επιχειρήσαν να συμμετάσχουν σε αυτονομιακούς αγώνες ή όσοι εκδήλωσαν ελληνικά φρονήματα:

«Αντί Ελληνικών ιδρύθησαν Ιταλικάί Αλβανικάί σχολαί όπου εξεβιάζοντο φοιτήσωσιν Έλληνες παίδες, δια παροχής οφελημάτων ή δι' αρνήσεως επισιτισμού προς αρνούμενας οικογενείας και κοινότητας (...) Ησκήθη συνεχής διωγμός κατά Βορειοηπειρωτών συμμετασχόντων παρελθόν εις αγώνας αυτονομικούς ή άλλως εκδηλώσαντες Ελληνικά φρονήματα».

Κλείνει την επιστολή σημειώνοντας ότι «οι Ιταλοί επιδιώκουν να αλλοιώσουν τον εθνολογικό χαρακτήρα της περιοχής προς βλάβη των ελληνικών συμφερόντων, μέσω της προπαγάνδας στους Ισλαμοαλβανούς και στους Κουτσοβλάχους».

Έτσι είχε διαμορφωθεί η κατάσταση στη περιοχή όταν τελείωσε ο πόλεμος, με τις αντιμαχόμενες πλευρές (Ελλάδα, Ιταλία και Αλβανία) να προσέρχονται στο Συνέδριο προκειμένου να διευθετήσουν τις μεταξύ τους διαφορές.

---

¹⁸⁵Βλ. Α.Υ.Ε., 1918, φ. Α/5 ΙΙ 4, αρ. 11078, 14 Σεπτεμβρίου 1918.

¹⁸⁶Βλ. Α.Υ.Ε., 1918, φ. Α/5 ΙΙΙ, αρ. 12426, 13 Δεκεμβρίου 1918.

III) Το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων στο Συνέδριο της Ειρήνης και η ελληνική εξωτερική πολιτική

Το τέλος του πολέμου βρήκε την Ελλάδα στην πλευρά των νικητών, οι οποίοι καλούνταν να διευθετήσουν όλες τις διαφορές στο Συνέδριο. Η ελληνική κυβέρνηση είχε υποβάλει ήδη από τον Δεκέμβριο του 1918 υπόμνημα προς τη Συνδιάσκεψη με όλες τις διεκδικήσεις της. Αναφορικά με τα ελληνοαλβανικά σύνορα, η Ελλάδα ζήτησε την προσάρτηση της «Βορείου Ηπείρου», δηλαδή τις περιοχές νοτίως της γραμμής Αργυροκάστρου – Κορυτσάς. Μάλιστα, τις πιο πάνω διεκδικήσεις παρουσίασε σε ειδικό υπόμνημα ο Αλέξανδρος Καραπάνος στα τέλη Ιανουρίου 1919.¹⁸⁷ Ο Βενιζέλος εκτιμούσε ότι ούτε ο φυλετικός, αλλά ούτε και ο γλωσσικός παράγοντας ήταν ικανά στοιχεία για να καθορίσουν το μέλλον της περιοχής και πίστευε ότι η εθνική συνείδηση των κατοίκων της «Βορείου Ηπείρου» αποτελούσε το βασικότερο κριτήριο για την δίκαιη λύση του ζητήματος.¹⁸⁸ Σαφώς και η θέση του πρωθυπουργού ερχόταν να εναρμονιστεί πλήρως με το σταθερό δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, ότι δηλαδή κάθε ορθόδοξος χριστιανός ήταν και εν δυνάμει Έλληνας.

Παράλληλα, ο Βενιζέλος βρισκόταν σε επαφή με τους Ιταλούς προκειμένου αυτοί να άρουν τις αντιρρήσεις τους στις ελληνικές διεκδικήσεις. Έχοντας αυτό υπόψη του, ο Βενιζέλος με επιστολή του στον Εμμανουήλ Ρέπουλη στα τέλη Ιανουαρίου τονίζει ότι θα πρέπει να διαταχθεί στις ελληνικές αρχές στην Ήπειρο να αποφύγουν προστριβές με τους Ιταλούς, τη στιγμή που γίνονται προσπάθειες με την Ιταλία και υπάρχουν πιθανότητες να επιτευχθεί ικανοποιητική συνεννόηση:

*«Επιθυμώ επιστήσω προσόχην επί ανάγκης δοθώσιν διαταγαί εις άπάσας Αρχάς πολιτικάς, στρατιωτικάς, ναυτικάς, όπως αποφεύγωσιν επιμελώς Αλβανούς προστριβάς και πάσαν μη φιλικήν εκδήλωσιν απέναντι Ιταλών διότι πληροφορούμαι ότι στάσις ημετέρων αξιωματικών ναυτικού εν Κερκύρα δεν είνε η δέουσα καθ' ην στιγμήν πραγματοποιείται προσέγγισις με Ιταλίαν και υπάρχει μεγάλη ελπίς ότι θα φτάσωμεν φιλικώς εις λίαν ικανοποιητικήν συνεννόησιν».*¹⁸⁹

Οι Μ. Δυνάμεις αντέδρασαν θετικά στις ελληνικές διεκδικήσεις, με την Αγγλία και τη Γαλλία να συμφωνούν για την απόδοση της «Βορείου Ηπείρου» στην Ελλάδα και με τις Η.Π.Α. να υποστηρίζουν την προσάρτηση του Αργυροκάστρου και όχι της Κορυτσάς. Οι ελληνικές και οι αλβανικές προτάσεις συζητήθηκαν στα τέλη Φεβρουαρίου και διαπιστώθηκε έτσι διάσταση απόψεων στο ζήτημα των συνόρων, μιας και σύμφωνα με τον Βενιζέλο η κατάληψη του λιμανιού της Αυλώνας από τους

¹⁸⁷Βλ. Robert Elsie and Bejtullah Destani, *The Cham Albanians of Greece. A Documentary History*, εκδ. I. B. Tauris, London 2013, σσ. 44-54. Επίσης, βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 78.

¹⁸⁸Βλ. Miranda Vickers, *Οι Αλβανοί*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1997, σελ. 136.

¹⁸⁹Βλ. *A.Y.E., 1919, φ. Α/5/Π(6), αρ. 838*, 28 Ιαν. 1919.

Ιταλούς έδινε δικαίωμα απόκτησης της περιοχής από την Ελλάδα, βάσει του άρθρου 6 της Συνθήκης Λονδίνου που είχαν υπογράψει οι Ιταλοί με την Entente (Απρίλιος 1915).¹⁹⁰ Από την πλευρά τους οι Αλβανοί με τους αντιπροσώπους τους Τουρχάν Πασά Περμέτι, Μιχάλ Τουρτούλι και Μεχμέτ Μπέη Κόνιτζα, υποστήριζαν ότι οι διεκδικήσεις τους βασίζονται στην εθνικότητα του πληθυσμού, εξηγώντας ότι στις περιοχές της Κορυτσάς και του Αργυροκάστρου ο πληθυσμός είναι συντριπτικά αλβανικός, σύμφωνα με στατιστικές που είχαν πραγματοποιηθεί από τους ίδιους πριν την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων.¹⁹¹

Τον Ιούνιο του 1919 η ιταλική κυβέρνηση Orlando παραιτείται και τη θέση της παίρνει ο Francesco Nitti ως πρωθυπουργός, με υπουργό εξωτερικών τον Tommaso Tittoni. Πλέον οι Ιταλοί ήταν πρόθυμοι να διαπραγματευτούν με τον Βενιζέλο.¹⁹² Έτσι, οι συνομιλίες των δύο πλευρών κατέληξαν στην μυστική συμφωνία Tittoni-Βενιζέλου, η οποία ρύθμιζε τη στάση των δύο χωρών σχετικά με τις εδαφικές τους διεκδικήσεις κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στην Γαλλία. Ο Βενιζέλος με επιστολή¹⁹³ του στον Ρέπουλη τον ενημερώνει για την επίτευξη συμφωνίας με τους Ιταλούς αναφέροντας ότι, σχετικά με τα ελληνοαλβανικά σύνορα, συμφωνήθηκε: α. Η Ιταλία να υποστηρίξει τις ελληνικές διεκδικήσεις στην «Βόρειο Ήπειρο» και β. Η Ελλάδα δεχόταν την παραχώρηση της Αυλώνας και της αλβανικής ενδοχώρας στην Ιταλία.

Λίγο αργότερα έχουμε την επιστολή του Πολίτη προς το Υπ. Εξ., με την οποία ενημερώνεται το υπουργείο πως όλα τα ελληνοϊταλικά ζητήματα εξετάστηκαν και αποφασίστηκε να παρουσιαστούν στην Συνδιάσκεψη υπό αμοιβαίο πνεύμα συνδιαλλαγής. Συνεχίζει ο Πολίτης υπογραμμίζοντας ότι η συμφωνία αυτή σφραγίζει την επαναπροσέγγιση Ελλάδας και Ιταλίας σε κλίμα «ειλικρινώς εγκάρδιο» καλώντας τους Έλληνες να λησμονήσουν το παρελθόν και να εκφράσουν πλέον την φιλία και την εμπιστοσύνη προς τη γείτονα χώρα:

«Είμαι ευτυχής να σας αναγγείλω ότι αι προ ημερών αρχίσασαι διαπραγματεύσεις μεταξύ του κ. Βενιζέλου και του κ. Τιττόνι κατέληξαν εις συμφωνίαν, όπου όλα τα ιταλοελληνικά ζητήματα εξητάσθησαν και όπου απεφασίσθη να τα παρουσιάσουν εις την Συνδιάσκεψιν υπό αμοιβαίον πνεύμα συνδιαλλαγής. Χάρις εις αυτήν την συμφωνίαν αι δύο κυβερνήσεις θα βαδίσουν πλέον εν πλήρη ομοφωνία εις όλα τα ζητήματα τα οποία τους ενδιαφέρουν. Πρέπει να θεωρούμεν αυτήν ως μεγίστης σπουδαιότητος γεγονός δια την Ελλάδα διότι επανέρχεται, με την γείτονα Μ. Δύναμιν, εις σχέσεις αι οποίαί ήσαν κατά το παρελθόν ειλικρινώς εγκάρδιαι χάρις εις τας οποίας δυνάμεθα να

¹⁹⁰Βλ.Α. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σσ. 79-80.

¹⁹¹Βλ. Robert Elsie and Bejtullah Destani, *The Cham Albanians of Greece. A Documentary History*, εκδ. I. B. Tauris, London 2013, σσ. 44-54.

¹⁹²Βλ. ΓιάννηςΓιανουλόπουλος, ‘‘ Η ευγενής μας τύφλωσις...’’ *Εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα» από την ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σελ. 255.

¹⁹³Βλ. Α.Υ.Ε., 1919, φ. Α/5/Π, χ.α. 15-28 Ιουλ. 1919. Επίσης Βλ. Α. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 81.

προσβλέψωμεν μετ' εμπιστοσύνης το μέλλον που θα δημιουργηθή δι' ημάς από τας συνθήκας της ειρήνης».

Κλείνει την επιστολή τονίζοντας στο Υπ. Εξ. πως, μετά από οδηγία του Βενιζέλου, η συμφωνία θα πρέπει να παραμείνει μυστική έως ότου οι δύο χώρες ακολουθήσουν κοινή γραμμή πλευσης στην Συνδιάσκεψη.¹⁹⁴

Από τη στιγμή της υπογραφής της συμφωνίας μέχρι και την επανεξέταση του ζητήματος στην Συνδιάσκεψη, στις αρχές του 1920, η κατάσταση στην περιοχή παρέμενε στάσιμη, με τους Ιταλούς να κατέχουν ακόμη το τρίγωνο του Πωγωνίου. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά, με πρόσχημα τις ιταλικές καταπιέσεις σε βάρος των Ελλήνων της περιοχής, είχε προχωρήσει στη σύσταση ορισμένων ατάκτων ενόπλων ομάδων, τις οποίες ο Βενιζέλος διέλυσε το καλοκαίρι του 1919, διαβεβαιώνοντας τους μουσουλμάνους τη Ηπείρου για το σεβασμό των δικαιωμάτων τους από το ελληνικό κράτος.¹⁹⁵

Έτσι, η συμφωνία Tittoni – Βενιζέλου ανακοινώθηκε επίσημα στο Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο στο Παρίσι τον Ιανουάριο του 1920, με τους εκπροσώπους των Μ. Δυνάμεων να την αποδέχονται ως βάση για τον καθορισμό των ελληνοαλβανικών συνόρων και την Αλβανία να χάνει στο νότο την «Βόρειο Ήπειρο» και εδάφη του βορρά να παραχωρούνται στη νεότευκτη Γιουγκοσλαβία. Ωστόσο ο Βενιζέλος, παρά το γεγονός ότι ο παραπάνω διακανονισμός ευνοούσε την Ελλάδα, δεν διέταξε την κατάληψη των εδαφών αυτών, μιας και δεν είχε λάβει εντολή από τις Μ. Δυνάμεις.¹⁹⁶

Μόλις έγινε γνωστή η συμφωνία Tittoni–Βενιζέλου, οι Αλβανοί προχώρησαν στη σύγκληση εθνικού συνεδρίου, στη Λούσνια, στα τέλη του ίδιου μήνα, με στόχο την αντίσταση στον διαμελισμό της χώρας τους.¹⁹⁷ Έτσι, σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση υπό τον Σουλεϊμάν Ντελβίνα, η οποία προχώρησε άμεσα σε διαπραγματεύσεις με τους Ιταλούς, οι οποίοι, αφού την αναγνώριζαν, ξεκίνησαν την αποχώρησή τους από την Αλβανία, διατηρώντας μόνο την Αυλώνα και τους Αγ. Σαράντα, όπου είχε συγκεντρωθεί ο μεγαλύτερος όγκος του στρατού τους.¹⁹⁸

Οι επιδιώξεις των Αλβανών απασχολούσαν έντονα το ελληνικό κράτος, μια και η κυβέρνηση που προέκυψε από το Παναλβανικό Συνέδριο ενσωμάτωνε στις εδαφικές της διεκδικήσεις και περιοχές που επιθυμούσε η Ελλάδα. Ένα τηλεγράφημα του αξιωματικού Θεόδωρου Πάγκαλου προς το Υπ. Εξ. και το Υπ. Στρατιωτικών φαίνεται να επιβεβαιώνει τα παραπάνω, αφού, όπως γράφει ο Πάγκαλος, στόχος των

¹⁹⁴Βλ. *A.Y.E., 1919, φ. Α/5/Π, αρ. 6946*, 30 Ιουλ. 1919.

¹⁹⁵Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σσ. 81-82.

¹⁹⁶Βλ. ο. π., σελ. 84.

¹⁹⁷Βλ. Miranda Vickers, *Οι Αλβανοί*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 139.

¹⁹⁸Βλ. ο. π., σελ. 85.

Αλβανών είναι η ίδρυση της Αλβανίας βάσει της Συνθήκης Λονδίνου του 1913, πράγμα το οποίο συγκρούταν με τις ελληνικές βλέψεις στην περιοχή.¹⁹⁹

Λίγο αργότερα, με επιστολή του προς το Υπ. Εξ., ο Ορφανίδης ενημερώνει αρχικά για την κατάσταση στη «Βόρειο Ήπειρο» και εν συνεχεία υπογραμμίζει ότι ο ελληνικός στρατός πρέπει να καταλάβει την περιοχή, έτσι ώστε να εκμηδενίσει την ολοένα και καλύτερα προετοιμαζόμενη αλβανική αντίσταση. Επίσης, ζητάει από το Υπουργείο την τάχιστα συμπλήρωση των δυνάμεων και την άδεια να προελάσει, εάν οι διπλωματικές και πολιτικές συνθήκες το επιτρέψουν, προκειμένου να διασώσει το ελληνικό στοιχείο:

«Έχων υπ' όψει την διεξαγωγήν των επιχειρήσεων εν Ηπείρω, εν συνδυασμῶ προς τας συνθήκας των άλλων του Εθνικού μας στρατού μετώπων ένεκεν των επιτακτικῶν αναγκῶν (...) λαμβάνω την τιμήν να εξαιτήσωμαι (...) την διαταγήν, εάν αι πολιτικά και διπλωματικά συνθήκαι επιτρέπουσιν, ίνα προελάσω δια του υπ' εμέ στρατού και καταλάβω την Β. Ήπειρον εκμηδενίζων ούτω πάσαν Αλβανικήν αντίστασιν και ελπίδα και διασώζων υπό βεβαίου κινδύνου καταστροφής και σφαγής και εξαφανίσεως το Ελληνικόν στοιχείον (...).»²⁰⁰

Ακόμη, επιστολή της Γεν. Διοκ. Ηπείρου στο Υπ. Εξ. ενημερώνει και αυτή για την κατάσταση στην περιοχή, τονίζοντας ότι η νέα αλβανική κυβέρνηση στα Τίρανα προχωρά σε μεθοδευμένες κινήσεις εθνικοφρόνων Αλβανών που επιχειρούν να ματαιώσουν την αποδοχή της συμφωνίας Tittoni– Βενιζέλου. Συνεχίζει η επιστολή αναφέροντας ότι ασκείται έντονη προπαγάνδα στους ομογενείς πληθυσμούς, προκειμένου να αποδεχτούν την αλβανική κυριαρχία. Ωστόσο, αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον στην εν λόγω επιστολή είναι ότι παρατίθεται από τον Αχιλλέα Καλεύρα και η ιταλική θέση περί καταπιέσεων του ντόπιου στοιχείου. Οι Ιταλοί, σύμφωνα με τον Καλεύρα, υποστηρίζουν ότι έχουν εξασφαλίσει την ομαλότητα και την ασφάλεια στην περιοχή και πως όσες οικογένειες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, το έπραξαν κατόπιν ελληνικής προπαγάνδας, η οποία δημιούργησε τεχνητές πιέσεις, προκειμένου να αποδείξει ότι οι Ιταλοί καταπίεζαν τους κατοίκους της περιοχής.²⁰¹

Κλείνοντας, ο Καλεύρας γράφει ότι το επιχείρημα των Ιταλών είναι αστήρικτο, ωστόσο θα πρέπει να καταπολεμηθεί ουσιαστικῶς. Για αυτό το λόγο, ζητάει χρήματα από το Υπουργείο, προκειμένου να απομακρύνει προσωρινά άτομα που είχαν εμπλακεί στον «Βορειοηπειρωτικό αγώνα», αφού κάτι τέτοιο, εκτιμούσε, θα εξασφάλιζε τα ελληνικά συμφέροντα.²⁰²

Εκτός από την ενημέρωση που το ελληνικό κράτος επιθυμούσε να έχει αναφορικά με την περιοχή, ταυτόχρονα, λόγω της έντασης στις ελληνοτουρκικές και τις

¹⁹⁹Βλ. Α.Υ.Ε., 1920, φ. Α/5, αρ. 2941, 28 Φεβ. 1920.

²⁰⁰Βλ. ο. π., αρ. 5415, 7 Μαρ. 1920.

²⁰¹Βλ. ο. π., αρ. 3902, 15 Μαρ. 1920.

²⁰²Βλ. ο. π.

ελληνοβουλγαρικές σχέσεις και όλων των μετώπων με τα οποία ήταν αντιμέτωπη η Ελλάδα (Μ. Ασία, Θράκη, Ήπειρος), ήταν προτιμότερο αλλά και πιθανότερο ένα σχέδιο προσέγγισης με τους Αλβανούς, αφού αυτοί τότε θεωρούνταν «συγγενές» φύλο και ως εκ τούτου, μια ελληνοαλβανική προσέγγιση ήταν κατορθωτή. Τα παραπάνω επεξεργαζόταν τότε το Υπ. Στρατιωτικών και με σχετική επιστολή προς το Υπ. Εξ. ανέφερε ότι ο προσεταιρισμός των Αλβανών είναι πιθανός, δεδομένης της ύπαρξης «εις τους κόλπους της Ελλάδος υγιών αλβανόφωνων στοιχείων, δυνάμενων να προσφέρουν στο εν λόγω ζήτημα». Τα παραπάνω στοιχεία, αν εκπαιδευτούν καταλλήλως, είναι ικανά να συγκροτήσουν Ειδικό Σώμα που θα στοχεύει στην ελληνοαλβανική προσέγγιση. Αυτό που προτείνει το Υπ. Στρατιωτικών είναι η τοποθέτηση ειδικών ταγμάτων αλβανοφώνων που θα αντικαταστήσουν τα ήδη υπάρχοντα, «ώστε να ευρεθώμεν ομόγλωσσοι απέναντι αλλήλων». Κλείνει η επιστολή υποστηρίζοντας ότι η υλοποίηση των παραπάνω δύναται να πείσει τους Αλβανούς πέρα από τη γραμμή Φλωρεντίας, ότι η Ελλάδα εργάζεται για την ευημερία των δύο «συγγενών» λαών.²⁰³ Το Υπ. Εξ. συμφώνησε με την παραπάνω επιστολή και ζήτησε από το Υπ. Στρατιωτικών λεπτομερή αποστολή ενδεικνυόμενων μέτρων για την επίτευξη του σκοπού.²⁰⁴

Την ίδια περίοδο βέβαια, την Ελλάδα απασχολούσε και η θέση της Ιταλίας σχετικά με το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα. Η ελληνική πλευρά εκτιμούσε ότι η συμφωνία Tittoni- Βενιζέλου ήταν ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο, αφού, όπως πίστευε, και οι δύο πλευρές ικανοποιούνταν. Αυτήν την αίσθηση αφήνει και επιστολή του Υπουργείου Στρατιωτικών προς τον Ορφανίδη, όπου του γνωστοποιεί πως η Ιταλική κυβέρνηση προσανατολίσθηκε προς «*ημετέρας κυβερνητικής αντιλήψεις και πολιτικήν*» ως προς το ζήτημα της «*Β. Ηπείρου*». Συνεχίζοντας, λέει πως πιθανά ζητήματα που θα προκύψουν μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας δεν είναι ανησυχητικά.²⁰⁵

Ωστόσο, η αίσθηση αμοιβαιότητας με τους Ιταλούς που επικρατούσε στο εσωτερικό της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς και οι εκτιμήσεις της Ελλάδας περί της θετικής στάσης τους γρήγορα θα εξαφανίζονταν. Ο Βενιζέλος, με επιστολή του στο Υπ. Εξ. ανακοινώνει τηλεγράφημα που είχε αποστείλει στον έλληνα πρέσβη στη Ρώμη, όπου του ζητούσε να ξεκαθαριστεί εάν οι Ιταλοί θα τηρούσαν την συμφωνία που είχε υπογραφεί ένα χρόνο πριν:

«Παρακαλώ να ζητήσετε από Κονσούλταν να σας δηλώση σαφώς εάν νέα κυβέρνηση εμμένη εις περυσινήν Ελληνο-Ιταλικήν συμφωνίαν ή ου».

Ακόμη, τονίζει στο Υπουργείο πως είναι αναγκαίο για την Ελλάδα να γνωρίζει τις προθέσεις της Ιταλίας, προκειμένου να είναι σε θέση να διαμορφώσει τη δική της σε σχέση με τη «*Β. Ήπειρο*», τα νησιά και τη Μ. Ασία:

²⁰³Βλ. Α.Υ.Ε., 1920, φ. Α/5, αρ. 931/3753, 19 Μαρ. 1920.

²⁰⁴Βλ. ο. π., αρ. 3753, 23 Μαρ. 1920.

²⁰⁵Βλ. ο. π., αρ. 5519, 23 Απρ. 1920.

*«Είναι ανάγκη να γνωρίζωμεν σαφώς την Ιταλικήν πολιτικήν δια να κανονίσωμεν οριστικώς την ημετέραν, όσον αφορά εις τας νήσους και την Β. Ήπειρον και την Μ. Ασίαν».*²⁰⁶

Αναφορικά με τους Αλβανούς, αυτοί εργάζονταν για την αποτομή των Ιταλών και από την Αυλώνα, αλλά ταυτόχρονα επιδίωκαν την κατάληψη της Κορυτσάς, η οποία τελούσε ακόμη υπό Γαλλική κατοχή. Σχετικά με το πρώτο, η νέα ιταλική κυβέρνηση Giolitti αναθεώρησε τη θέση της στο Αλβανικό ζήτημα, μιας και αυτό που επιθυμούσε πλέον ήταν ο έλεγχος της νήσου Σάσωνος και η αποχώρηση των ιταλικών δυνάμεων από την περιοχή, δεδομένου και του ισχυροποιημένου πλέον αλβανικού εθνικού κινήματος. Έτσι, οι δύο πλευρές, μετά από διαπραγματεύσεις, κατέληξαν σε συμφωνία στα τέλη Ιουλίου 1920, με την οποία η Ιταλία αναγνώριζε την αλβανική ανεξαρτησία και δεσμευόταν να αποχωρήσει από την Αλβανία διατηρώντας ωστόσο τη νήσο Σάσωνα.²⁰⁷ Η παραπάνω συμφωνία έδωσε την ευκαιρία στη ιταλική κυβέρνηση να καταγγείλει τη συμφωνία Tittoni–Βενιζέλου, υποστηρίζοντας ότι πιθανή παραχώρηση της «Βορείου Ηπείρου» στην Ελλάδα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη Συνθήκη του Λονδίνου το 1913, που παραχωρούσε την περιοχή στην Αλβανία.²⁰⁸

Το Δεκέμβριο του 1920, και ενώ η Πρεσβευτική Συνδιάσκεψη δεν είχε λάβει ακόμη την απόφασή της για τα ελληνοαλβανικά σύνορα, η Αλβανία έγινε δεκτή στην Κοινωνία των Εθνών.²⁰⁹ Παρόλα αυτά, η ελληνική κυβέρνηση κατά το διάστημα Αυγούστου – Δεκεμβρίου 1920, σε ό,τι είχε να κάνει με το «Βορειοηπειρωτικό», είχε καταπιαστεί με την άσκηση πίεσης στην κυβέρνηση των Τυράνων, όταν αυτή προκήρυξε τη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη Αλβανικής Εθνοσυνέλευσης. Επιθυμία της Ελλάδας ήταν να μη διενεργηθούν οι εκλογές στη «Β. Ήπειρο», αφού η Συνδιάσκεψη δεν είχε αποφανθεί για τα ελληνοαλβανικά σύνορα.

Το Νοέμβριο του 1920 έχουμε επιστολή του Μητροπολίτη Ιακώβου προς το Υπ. Εξ., στην οποία υποστηρίζει ότι αν η συμμετοχή των Ελλήνων ομογενών στις εκλογές πρόκειται να βλάψει, από διεθνούς άποψης, τα ζητήματα Κορυτσάς και «Β. Ηπείρου», τότε επιβάλλεται να συσταθεί στον ελληνικό πληθυσμό να απέχει. Ωστόσο, συνεχίζει ο Μητροπολίτης, αν τα εθνικά συμφέροντα δεν βλάπτονται, θα ήταν προτιμότερο να συμμετάσχουν οι ομογενείς στις εκλογές, καθώς επίσης και να συνασπιστούν με τον εθνικιστικό συνασπισμό στην Αλβανία, αφού έτσι θα

---

²⁰⁶Βλ. *A.Y.E.*, 1920, φ. Α/4, αρ. 8172, 5/18 Ιουν. 1920.

²⁰⁷Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σσ. 88-89.

²⁰⁸Βλ. ο.π., σσ. 89-90.

²⁰⁹Βλ. ο.π., σελ. 90.

εξασφαλίσουν την ασφάλεια από τη μερίδα των Αλβανών που επιδίωκε την τουρκοποίηση της Αλβανίας.²¹⁰

Η Γεν. Διοικ. Ηπείρου με επιστολή της προς το Υπ. Εξ. φαίνεται λιγότερο διαλλακτική και προτείνει την περαιτέρω πίεση προς την κυβέρνηση των Τιράνων, ώστε αυτή να μη διεξάγει τις εκλογές στη «Β. Ήπειρο» αν πρώτα δεν τελεσιδικήσει το ζήτημα.²¹¹ Άλλη επιστολή της Νομαρχίας Κερκύρας προς το Υπ. Εξ. το ενημερώνει για τις ενέργειες της αλβανικής κυβέρνησης στην περιοχή, όπου, σύμφωνα με τη Νομαρχία, οι αλβανικές αρχές προέβησαν σε εσπευσμένη απογραφή και επιχείρησαν να παρακάμψουν τις διαμαρτυρίες των ομογενών μέσω της εφαρμογής αναλογικού εκλογικού συστήματος αντιπροσώπων. Η Νομαρχία προτείνει την άμεση επέμβαση, προκειμένου η αλβανική κυβέρνηση να ματαιώσει τις εκλογές στην περιοχή και την ίδια στιγμή προτρέπει την ελληνική κυβέρνηση να κοινοποιήσει διάβημα στη Συνδιάσκεψη και στην Κ.τ.Ε:

«Τολμώμεν υποβάλωμεν ευσεβάστως παράκλησιν υπέρ ενεργού αμέσου επεμβάσεως παρά Κυβερνήσει Αλβανίας όπως ανακαλούσα διαταγάς ματαιώση εκλογάς Β. Ηπείρου. Παρακαλούμεν επιπροσθέτως τηλεγραφικώς κοινοποιηθή άπασιν Ηπειρωτικοίς Σωματίοις εσωτερικού εξωτερικού, κείμενον διαμαρτυρίας προς Συνδιάσκεψιν και Κοινωνίαν Εθνών (...).»²¹²

Το ελληνικό κράτος θα επιχειρούσε κατά το 1921 να πετύχει μια ευνοϊκή συμφωνία για τη διευθέτηση του ζητήματος. Ωστόσο, η πλέον αρμόδια για τη λύση του ήταν η Πρεσβευτική Συνδιάσκεψη. Βέβαια, η Ελλάδα, σύμφωνα με αρχεία του Υπ. Εξ., δεν είχε παραιτηθεί από τις διεκδικήσεις της στην περιοχή. Έτσι, επιστολή του Υπ. Εξ. προς τη Γεν. Διοικ. Κοζάνης, της γνωστοποιεί ότι δεν τίθεται θέμα παραίτησης της ελληνικής κυβέρνησης από τις διεκδικήσεις της στην Αλβανία, καλώντας τη Διοίκηση να διαψεύσει τους ισχυρισμούς της αλβανικής κυβέρνησης περί παραίτησης της Ελλάδας από αυτές. Επίσης, τονίζεται ότι θα πρέπει η Αλβανία να λάβει διεθνείς υποχρεώσεις για την προστασία των φυλετικών, γλωσσικών και θρησκευτικών μειονοτήτων που υπάρχουν στο εσωτερικό της και, δεδομένης της ύπαρξης ισχυρής ελληνικής μειονότητας, πιθανές παραβιάσεις των δικαιωμάτων της θα πρέπει να τίθενται όχι μόνο στην κρίση της Κ.τ.Ε., αλλά και της ελληνικής κυβέρνησης.²¹³

Λίγο αργότερα, επιστολή του Υπ. Εξ. στη Γεν. Διοικ. Ηπείρου αναφέρει ότι θα πρέπει τα «ημέτερα» στοιχεία «να απέχουν από εκδήλωσιν Αλβανών.....», τονίζοντας παράλληλα πως οι ομογενείς οφείλουν να εκφράσουν, με κατάλληλο τρόπο, τα αισθήματά τους για την ένωση με την Ελλάδα.²¹⁴

²¹⁰Βλ. Α.Υ.Ε. 1920, φ. Α/5, αρ. 496, 20 Νοε. 1920.

²¹¹Βλ. ο.π., αρ. 16167, 1 Δεκ. 1920.

²¹²Βλ. ο.π., αρ. 300, 26 Δεκ. 1920.

²¹³Βλ. Α.Υ.Ε., 1921, φ. Α/5, αρ. 1795, 7 Μαρ. 1921.

²¹⁴Βλ. ο. π., αρ. 2736, 17 Μαρ. 1921.

Ενδιαφέρουσες είναι επίσης και οι επιστολές μεταξύ του Νομάρχη Θεσσαλονίκης και του Υπ. Εξ. τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Ο Νομάρχης αναφέρει στο Υπουργείο ότι, σύμφωνα με πληροφορίες του, η αλβανική κυβέρνηση, επιδιώκοντας να προλάβει την κατοχή της περιοχής από τον ελληνικό στρατό, διοργανώνει σε όλες τις πόλεις της νοτίου Αλβανίας συλλαλητήρια προκειμένου να δείξει στις Μ. Δυνάμεις το πόσο ικανοποιημένοι είναι οι Έλληνες ομογενείς από την αλβανική διοίκηση. Για τους λόγους αυτούς, ο νομάρχης, μετά από επικοινωνία που είχε με διάφορους Βορειοηπειρωτικούς συλλόγους, ζητάει από το Υπουργείο την συγκατάθεσή του για τη σύσσωμη διαμαρτυρία των συλλόγων αυτών ενάντια στα τεχνάσματα, όπως τα χαρακτηρίζει, της αλβανικής κυβέρνησης.²¹⁵

Σε απάντησή του, το Υπουργείο λέει ότι ενώ συμερίζεται τη γνώμη των συλλόγων περί εξουδετέρωσης των αλβανικών ενεργειών, αποκλείει την διεξαγωγή συλλαλητηρίων. Ωστόσο, συμβουλεύει τους συλλόγους να περιοριστούν σε ψηφίσματα υπογεγραμμένα από το προεδρείο τους και τα μέλη τους, αποστέλλοντάς τα στους πρωθυπουργούς των Μ. Δυνάμεων. Μάλιστα, το Υπουργείο υπαγορεύει και το περιεχόμενο των ψηφισμάτων αυτών, αφού θα πρέπει μέσα στα ψηφίσματα να τονίζεται πως, παρά τις ενέργειες της αλβανικής κυβέρνησης για εξαναγκασμό των Ελλήνων της περιοχής να διαδηλώσουν υπέρ της Αλβανίας, αυτοί διαμαρτύρονται, εκφράζοντας την θέλησή τους για ένωση με την Ελλάδα:

«Η έννοια του ψηφίσματος είναι ότι γνωστών γενομένων συλλαλητηρίων Βορείου Ηπείρου πείσει Αλβανικής Κυβερνήσεως προς εξαναγκασμόν εκδηλώσεων υπέρ Αλβανικού Κράτους, Βορειοηπειρώται διαμαρτύρονται διατρανώντες αδιάσειστον θέλησιν λαού Βορείου Ηπείρου προς ένωσιν προς Μητέρα Ελλάδα (...).»²¹⁶

Τον Οκτώβριο του 1921, η τοποθέτηση του Αλβανού αντιπροσώπου Fan Noli στην Κ.τ.Ε., για την δέσμευση της Αλβανίας ως προς τον σεβασμό των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας της «Βορείου Ηπείρου»²¹⁷, έρχεται να δείξει στην ελληνική κυβέρνηση ότι δύσκολα θα κέρδιζε κάτι παραπάνω αναφορικά με το εν λόγω ζήτημα. Ένα μήνα μετά, η Πρεσβευτική Συνδιάσκεψη αποφάσισε την αναγνώριση της Αλβανίας ως ανεξάρτητο κράτος, βάσει του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας το 1913, και την απόδοση των εδαφών της «Βορείου Ηπείρου» σε αυτήν. Μια ειδική επιτροπή ανέλαβε την ακριβή χάραξη των ελληνοαλβανικών συνόρων και έτσι το κεφάλαιο της «Βορείου Ηπείρου» θα έκλεινε οριστικά για την Ελλάδα.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μπορούμε να διακρίνουμε ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική παρουσίασε αλλαγές στην περίοδο που εξετάζουμε εδώ. Αρχικά, ο Βενιζέλος διεκδίκησε ολόκληρη την περιοχή της «Βορείου Ηπείρου», βασιζόμενος

²¹⁵Βλ. ο. π., αρ. 8389, 2 Αυγ. 1921.

²¹⁶Βλ. ο. π., αρ. 8744, 9 Αυγ. 1921.

²¹⁷Βλ. Β. Kondis- E. Manda (eds.), *The Greek minority in Albania. A documentary record (1921-1923)*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994, σσ. 27-29. Επίσης Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 91.

στην σπουδαιότητα της εθνικής συνείδησης για το διαμοιρασμό των εδαφών. Ταυτόχρονα, επιχειρήθηκε η προσέγγιση με τους Ιταλούς, ώστε αυτοί να άρουν τις αντιρρήσεις τους ως προς τις ελληνικές διεκδικήσεις, και η όσο το δυνατόν καλύτερη κατανόηση των αλβανικών προθέσεων.

Κατόπιν, όταν το ελληνικό κράτος αντιλήφθηκε την ισχυροποίηση του αλβανικού εθνικού κινήματος, επιχείρησε για τελευταία φορά να προσεταιριστεί τους Αλβανούς, θεωρώντας το στόχο αυτό εφικτό. Παράλληλα, η Ελλάδα προσπαθούσε να γνωρίσει εκ νέου τις προθέσεις των Ιταλών, δεδομένου ότι οι τελευταίοι είχαν έρθει σε συμφωνία με τους Αλβανούς για την εκκένωση των εδαφών που κατείχαν.

Στο σημείο αυτό, ωστόσο, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι για την Ελλάδα, τη δεδομένη χρονική περίοδο, προτεραιότητα αποτελούσε η διευθέτηση των ζητημάτων στη Μ. Ασία και στη Θράκη. Ως εκ τούτου, το «Βορειοηπειρωτικό» ερχόταν πια τρίτο και η Ελλάδα περιορίστηκε τελικά στην προσπάθεια εξασφάλισης -εντός του Συνεδρίου- των γλωσσικών, εκπαιδευτικών και θρησκευτικών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας, όπως αυτή καθορίστηκε στο τέλος του Συνεδρίου.

IV) Η περίπτωση της Κορυτσάς από το 1914 έως το 1921

Αναφορικά με την περιοχή της Κορυτσάς, αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους Αλβανούς αποτελούσε πάγια διεκδίκηση. Για την Ελλάδα, η Κορυτσά, λόγω της ύπαρξης μεγάλου αριθμού ορθοδόξων υπήρξε ανέκαθεν ελληνική, και οι ορθόδοξοι αλλά και οι Βλάχοι της περιοχής θεωρούνταν από το ελληνικό κράτος, λόγω της θρησκείας τους, ως αφομοιώσιμος πληθυσμός ή εν δυνάμει Έλληνες. Για τους Αλβανούς, η περιοχή είχε έντονο ενδιαφέρον, πρώτον, διότι ήταν τόπος καταγωγής αλβανών εθνικιστών που συνέβαλαν στην οικοδόμηση του αλβανικού εθνικιστικού κινήματος και δεύτερον, οι Αλβανοί θεωρούσαν ότι η ύπαρξη ορθοδόξων στην Κορυτσά δε σήμαινε απαραίτητα και την ελληνικότητά τους, αφού το μεγαλύτερο μέρος αυτών ήταν αλβανόφωνοι.

Κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, η περιοχή είχε καταληφθεί από τις ελληνικές δυνάμεις. Με την Συνθήκη του Λονδίνου και λίγο αργότερα με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, η περιοχή επιδικαζόταν στην νεοϊδρυθείσα, τότε, Αλβανία. Η Ελλάδα όφειλε να εκκενώσει την περιοχή από τα στρατεύματά της και η εκκένωση θα ξεκινούσε από την Κορυτσά. Έτσι, η Κορυτσά παραδόθηκε στους Αλβανούς τον Μάρτιο του 1914.²¹⁸ Τον Μάιο του ίδιου έτους είχαμε την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Κερκύρας, στο οποίο δεν συμπεριλαμβανόταν η Κορυτσά. Με πρόφαση την εξέγερση που είχε ξεσπάσει στην κεντρική Αλβανία, ο Ζωγράφος συναίνεσε στην κατάληψη της πόλης, η οποία, παρά τις αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης, έγινε τον Ιούλιο.²¹⁹

Όπως είναι γνωστό, με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα ανακατέλαβε τη «Βόρειο Ήπειρο», συμπεριλαμβανομένης της Κορυτσάς. Οι εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα την περίοδο που ακολούθησε (Διχασμός – Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης) και οι αστοχίες της φιλοβασιλικής κυβέρνησης σε διπλωματικό επίπεδο, με αποκορύφωμα την κήρυξη της ένωσης της «Βορείου Ηπείρου» με την Ελλάδα, ενίσχυσαν τις υποψίες της Entente, η οποία ζήτησε από την Ελλάδα να αποσύρει τον στρατό της από τη «Βόρειο Ήπειρο», προκειμένου αυτή να καταληφθεί από τους Ιταλούς. Έτσι, μέχρι το Νοέμβριο του 1916, ολόκληρη η περιοχή, πλην της Κορυτσάς που θα περάσει υπό γαλλική κατοχή, περιήλθε στους Ιταλούς.

Στην Κορυτσά, την ίδια περίοδο (Οκτώβριος 1916) υπήρξαν έντονες φιλοβενιζελικές διαδηλώσεις, οι οποίες ανάγκασαν τις φιλοβασιλικές αρχές να

²¹⁸Βλ.Κ. Χ. Σκενδέρης, *Ο Βορειοηπειρωτικός Αγών (1914)*, Τύποις Κωνσταντινουπόλεως, Αθήνα, 1929, σελ. 41.

²¹⁹Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σελ. 66. Επίσηςβλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 49.

εγκαταλείψουν την πόλη. Επιστολή του αξιωματικού Περικλή Αργυρόπουλου προς το Βενιζέλο αναφέρεται στη γενικότερη κατάσταση στην περιοχή, υποστηρίζοντας ότι μετά τη διαίρεση του «καθαρώς ελληνικού στοιχείου» σε φιλοβασιλικούς και φιλοβενιζελικούς η κατάσταση είναι πολύ επικίνδυνη, αφού, όπως λέει, οι αλβανιστές έχουν πολλαπλασιαστεί και η πόλη κινδυνεύει. Ακόμη, ενημερώνεται ο Βενιζέλος για την κατάληψη της Μοσχόπολης (Voskoroja) από αλβανούς ατάκτους, αλλά και για τις κινήσεις στις οποίες θα προχωρήσει ο Αργυρόπουλος προκειμένου να εξασφαλίσει την άμυνα της πόλης.²²⁰

Ο Βενιζέλος αποφάσισε τότε, υπό το φόβο κατάληψης της πόλης από τους Αλβανούς, την παράδοση της Κορυτσάς στους Γάλλους, και η πόλη καταλήφθηκε από τα γαλλικά στρατεύματα στα τέλη του 1916.²²¹ Οι Γάλλοι προχώρησαν μετά από λίγο διάστημα στην ανακήρυξη της «Αυτόνομης Αλβανικής Δημοκρατίας της Κορυτσάς». Ωστόσο, αυτή η κίνηση είχε μάλλον στρατιωτικό χαρακτήρα, αφού οι Γάλλοι, με τους Αλβανούς ατάκτους να βρίσκονται στην Μοσχόπολη, επιθυμούσαν να εξασφαλίσουν τη στρατιωτική τους ακεραιότητα, καθώς και να διασφαλίσουν τον ανεφοδιασμό της στρατιάς Θεσσαλονίκης.²²²

Το ενδιαφέρον της ελληνικής κυβέρνησης για την Κορυτσά δεν θα μπορούσε να εκλείψει και το Υπ. Εξ. λάμβανε πληροφορίες για τα τεκταινόμενα στην περιοχή είτε από τη Γεν. Διοικ. Ηπείρου, είτε από πρόσωπα όπως ο Κωνσταντίνος Σκενδέρης²²³. Οι επιστολές και των δύο αναφέρουν ουσιαστικά τις ίδιες πληροφορίες για την Κορυτσά και ενημερώνουν το Υπουργείο α) για την ανακήρυξη από τους Γάλλους της «Αυτόνομης Αλβανικής Δημοκρατίας της Κορυτσάς» και β) περιγράφουν την γενικότερη κατάσταση στην περιοχή.²²⁴

Για όσο διάστημα η Κορυτσά παρέμεινε υπό γαλλική κατοχή, αυτό που απασχολούσε την Ελλάδα ήταν ο τρόπος αντιμετώπισης των «ομογενών» από τους Γάλλους. Το Υπ. Εξ. μάλιστα, με επιστολές προς την ελληνική πρεσβεία του Παρισιού, τόνιζε την απογοήτευση των Ελλήνων της Κορυτσάς, αφενός για το σχολικό ζήτημα και αφετέρου για τη σύνθεση του συμβουλίου που προέκυψε με την αναγνώριση της Κορυτσάς ως «αυτόνομης Δημοκρατίας».²²⁵ Οι εν λόγω επιστολές αναφέρουν επίσης ότι το συμβούλιο δεν είναι αμερόληπτο απέναντι στο ελληνικό στοιχείο, καλώντας τον Έλληνα πρέσβη να τονίσει το παραπάνω επιχείρημα στο

---

²²⁰Βλ. *A.Y.E., 1916, φ. Α/5/ VII, χ.α., 24 Οκτ. 1916.*

²²¹Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 62.

²²²Βλ. ο. π., σελ. 63.

²²³Ο Κωνσταντίνος Σκενδέρης ανήκε στην ομάδα εκείνη των βουλευτών που είχε προκύψει όταν το ελληνικό κράτος είχε κηρύξει την ένωση της «Βορείου Ηπείρου» με την Ελλάδα.

²²⁴Βλ. *A.Y.E., 1917, φ. Α/5/X, χ.α., 25 Απρ. 1917.* Επίσης, βλ. *A.Y.E., 1917, φ. Α/5/VIII, χ.α., 14 Μαί. 1917.*

²²⁵Βλ. *A.Y.E., 1917, φ. Β/33, αρ. 6557, 29 Αυγ. 1917.*

γαλλικό Υπουργείο Εξωτερικών και να ζητήσει από τις γαλλικές αρχές να τερματιστεί αυτή η κατάσταση στην Κορυτσά.²²⁶

Ένα μήνα μετά, επιστολή του Γενικού Επιθεωρητή Εκπαίδευσης, Εφραίμ Γκίνη, προς τον Βενιζέλο, του γνωστοποιεί ότι η θέση των Ελλήνων της πόλης βελτιώθηκε, καθώς οι Γάλλοι συναίνεσαν στην επαναλειτουργία των ελληνικών σχολείων. Ακόμη, ο Γκίνης αναφέρει και τις προσπάθειες των Αλβανών για ίδρυση σχολείων.²²⁷ Άλλη επιστολή της Γενικής Επιθεώρησης Ι΄ Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Θεσσαλονίκης προς το Υπ. Εξ. υπογραμμίζει ότι είναι πιθανή η επαναλειτουργία των ελληνικών σχολείων στην Κορυτσά, ζητώντας από το Υπουργείο να εντείνει τις προσπάθειές του προς αυτή την κατεύθυνση, μιας και κάτι τέτοιο θα εξυπηρετήσει τα εθνικά συμφέροντα.²²⁸

Μετά το τέλος του πολέμου, οι Γάλλοι επρόκειτο να αποχωρήσουν από την Κορυτσά, προτείνοντας στην Ελλάδα την κατάληψή της. Ο Βενιζέλος με επιστολή του ενημερώνει το Υπ. Εξ., υπογραμμίζοντας ότι θα πρέπει η Ελλάδα να μεριμνήσει για την στρατιωτική δύναμη που θα στείλει, αλλά και για τον κυβερνητικό αντιπρόσωπο που θα αναλάβει το έργο αυτό:

«Επιβάλλεται επομένως να μεριμνήσωμεν αμέσως και περί της στρατιωτικής δυνάμεως ην θα στείλωμεν εκεί και περί του κυβερνητικού αντιπροσώπου εις ον θ' αναθέσωμεν το δύσκολον εκεί έργον».

Το Υπουργείο, συνεχίζει, θα πρέπει να ενεργήσει ταχύτατα για την αποστολή σώματος που θα καταλάβει την περιοχή, πριν αποχωρήσουν οι Γάλλοι. Θα πρέπει, τόνιζε επίσης ο Βενιζέλος, να αποφευχθεί κάθε παρεκτροπή του ελληνικού στρατού, αφού η λύση του ζητήματος εκκρεμούσε και πιθανά λάθη ίσως οδηγούσαν στη μη απόδοση της πόλης. Αναφορικά με τον κυβερνητικό αντιπρόσωπο, αυτός θα έπρεπε να είναι αλβανόγλωσσος προκειμένου να είναι σε θέση να επηρεάσει το αλβανικό στοιχείο.²²⁹

Τόσο σημαντική ήταν η κατάληψη της Κορυτσάς για την Ελλάδα, ώστε τονίστηκε από τον πρόεδρο του Υπ. Συμβουλίου, Εμμ. Ρέπουλη, στο Λεωνίδα Παρασκευόπουλο, διοικητή που ανέλαβε την κατάληψη, πως η κατοχή της πόλης θα γίνει εν ονόματι των Συμμαχικών Δυνάμεων, όπως και στη Σμύρνη. Η τήρηση της τάξης θα ήταν προτεραιότητα των ελληνικών αρχών και ο έλεγχος του στρατού κατοχής ήταν μεγάλης σημασίας:

«Έχομεν καθήκον να πείσωμεν τόσον τους εντοπίους, όσον και τους παρακολουθούντας και ελέγχοντας το έργον ημών ξένους, ότι ο Ελληνικός στρατός αποτελεί στοιχείον τάξεως και εγγύησιν ισονομίας γνωρίζων να είναι και ευπρεπής, όσον και γενναίος. Είναι ανάγκη να ριζωθή εις την συνείδησιν παντός στρατιώτου ότι

²²⁶Βλ. ο. π., αρ. 6467, 30 Αυγ. 1917.

²²⁷Βλ. ο. π., αρ. 546, 21 Σεπτ. 1917.

²²⁸Βλ. ο. π., αρ. 418, 23 Σεπτ. 1917.

²²⁹Βλ. Α.Υ.Ε., φ. Α/5/VII(1), αρ. 7814, 25/7 Αυγ. 1919.

οιαδήποτε πράξεις αυθαιρεσίας ή ανευλαβείας ισοδυναμεί επί του προκειμένου προς έγκλημα εσχάτης προδοσίας».

Αναφορικά με τους Αλβανούς, τονίζεται από τον Ρέπουλη ότι θα πρέπει να δοθούν εγγυήσεις για την προστασία της γλώσσας τους και της εθνικότητάς τους, εξασφαλίζοντάς τους τη διδασκαλία της πρώτης. Τέλος, επισημαίνεται στον Παρασκευόπουλο ότι το ελληνικό στοιχείο θα πρέπει να απέχει από αντεκδικήσεις και πως καθήκον του είναι να πείσει τους ντόπιους αλλά και όσους θα ελέγχουν την ελληνική κατοχή, ότι η Ελλάδα είναι ικανή να αποτελέσει εγγυητή τάξης και ισονομίας.²³⁰

Σε νέα επιστολή του Βενιζέλου προς το Υπ. Εξ., λίγες μέρες αργότερα, τονίζεται ότι ο αρχηγός της στρατιωτικής δύναμης για την κατάληψη της πόλης θα πρέπει να είναι άτομο που δε θα συμπεριλάβει στο δυναμικό του άτομα που συμμετείχαν στο βορειοηπειρωτικό αγώνα του 1914, μιας και οι παρεκτροπές και *«η έξαψις των παθών εκατέρωθεν καθιστούν ακατάλληλον πρόσωπον για μετάβαση στην Β. Ηπειρον»*.²³¹ Τα παραπάνω άτομα φαίνεται πως απασχολούσαν έντονα το Βενιζέλο, αφού με νέα επιστολή του, αυτή την φορά στον Ρέπουλη, τον καλούσε να διατάξει την απομάκρυνση φανατικών οπλαρχηγών από τη Φλώρινα, καθώς η παραμονή τους προξενούσε ανησυχία στους Αλβανούς της Κορυτσάς.²³²

Στο ίδιο μήκος κύματος και άλλη επιστολή του Βενιζέλου προς τον Παρασκευόπουλο, μιας και σε αυτήν υπογραμμίζεται ότι θα πρέπει να αποκλειστούν από το στράτευμα κατάληψης της Κορυτσάς αξιωματικοί και υπαξιωματικοί που συμμετείχαν στον αγώνα των Βορειοηπειρωτών, αφού *«τα μεταξύ αυτών και Αλβανών πάθη έχουν εξαφθή ένεκα αγώνος εκείνου και Αλβανοί θα έβλεπον αυτούς με κακόν όμμα»*. Επίσης, υπενθυμίζει στον Παρασκευόπουλο ότι από την συμπεριφορά του ελληνικού στρατού θα εξαρτηθεί η οριστική *«πραγματοποιήσις του εθνικού μας προγράμματος εν Βορεία Ηπείρω»*.²³³

Η ελληνική κυβέρνηση είχε εκπονήσει σχέδιο που αφορούσε στον τρόπο διοίκησης της Κορυτσάς. Ο Βενιζέλος, με επιστολή του προς τον Γεν. Διοικ. Ηπείρου, Αχ. Καλεύρα²³⁴, του ανέφερε ότι η διοικητική οργάνωση της πόλης θα παρέμενε ως είχε, με τους Έλληνες όμως επικεφαλής αυτής. Επίσης, οι ελληνικές αρχές όφειλαν να εξηγήσουν στους Αλβανούς ότι η θέση τους στην Ελλάδα θα ήταν προέχουσα, εξασφαλίζοντάς τους πως η αλβανική γλώσσα θα διδασκόταν στα σχολεία και πως η κυβέρνηση θα ήταν διατεθειμένη να παραχωρήσει ευρεία τοπική αυτονομία στη Β. Ήπειρο.

²³⁰Βλ. Α.Υ.Ε., φ. Α/5/Π, χ.α., 8 Αυγ. 1919.

²³¹Βλ. Α.Υ.Ε., φ. Α/5/VII(1), αρ. 8054, 14 Αυγ. 1919.

²³²Βλ. Α.Υ.Ε., φ. Α/5/Π, αρ. 8315/8732, 23 Αυγ. 1919.

²³³Βλ. Α.Υ.Ε., φ. Α/5/VII(1), αρ. 8490, 26 Αυγ. 1919.

²³⁴Βλ. ο. π., αρ. 8493, 26 Αυγ. 1919.

Με το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων να παραμένει μετέωρο, μιας και η Πρεσβευτική Συνδιάσκεψη δεν είχε αποφανθεί ακόμη, οι Γάλλοι, τον Μάιο του 1920, ενημέρωσαν την Ελλάδα ότι επρόκειτο να αποχωρήσουν από την Κορυτσά σύντομα. Η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από τους Γάλλους αναβολή της αποχώρησής τους για λίγες μέρες και οι τελευταίοι συμφώνησαν.²³⁵ Επείγον τηλεγράφημα του Βενιζέλου προς τον Υπάτο Αρμοστή της Ελλάδας στη Σμύρνη, Αριστεΐδη Στεργιάδη, ζητούσε την ταχύτατη αποστολή στρατιωτικού σώματος, ειδάλλως θα υπήρχε πιθανή απώλεια της Κορυτσάς:

*«Παρακαλώ επομένως να συγκαλέσης αμέσως στρατιωτικούς αρμοδίους ως και κυβερνήτας πλοίων και εξηγήσης εις αυτούς ότι αν στελλόμενον σύνταγμα δεν φθάσει εις Θεσσαλονίκην μέχρι μεσονυκτίου Δευτέρας το βραδύτερον θα καταστή αδύνατος έγκαιρος κατάληψις Κορυτσάς και τούτο θα σημάνη οριστικήν πιθανώς απώλειαν αυτής».*²³⁶

Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις είχαν συγκεντρωθεί στη Φλώρινα στα τέλη Μαΐου για την κατάληψη της Κορυτσάς. Ωστόσο, ο Βενιζέλος, με επιστολή του προς τη Γεν. Διοικ. Ηπείρου, γνωστοποίησε πως η Αγγλία, ερωτηθείσα για την Κορυτσά, υποστήριξε πως πιθανή κατάληψή της από την Ελλάδα θα δημιουργούσε δυσχέρειες στους Έλληνες. Κατόπιν τούτου, ο Βενιζέλος αποφάσισε τη μη κατάληψη της πόλης και τον περιορισμό στην γραμμή Φλωρεντίας.²³⁷ Έτσι, η Κορυτσά παραδόθηκε στους Αλβανούς.

Η παραπάνω κίνηση του Βενιζέλου θεωρούμε πως ήταν αναμενόμενη και αυτό για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν ότι την ίδια στιγμή ο ελληνικός στρατός βρισκόταν στην Μικρά Ασία και ο δεύτερος είναι ότι την ίδια περίοδο βρίσκονταν σε εξέλιξη οι διαπραγματεύσεις στις Σέβρες, γεγονός που η ελληνική κυβέρνηση έλαβε σοβαρά υπόψη της, καθώς είχε άμεση ανάγκη στήριξης από τους Βρετανούς σχετικά με τις εδαφικές της διεκδικήσεις στη Μ. Ασία.²³⁸ Οπότε, ο σκεπτικισμός των Άγγλων για την Κορυτσά ερμηνεύθηκε από την Ελλάδα ως άρνηση στις επιδιώξεις της. Για την Ελλάδα, προτεραιότητα είχε η Θράκη και η Μ. Ασία έναντι της «Βορείου Ηπείρου».

Λίγες μέρες αργότερα, Αλβανοί και Έλληνες θα υπέγραφαν το πρωτόκολλο της Καπεστίτσας (28 Μαΐου 1920), βάσει του οποίου κατοχυρωνόταν η οριστική

---

²³⁵Βλ. Α. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ 87. Επίσης βλ. *Α.Υ.Ε., 1920, φ. Α/5, αρ. 5909*, 18 Μαΐου 1920.

²³⁶Βλ. *Α.Υ.Ε., 1920, φ. Α/5, αρ. 6095*, 22 Μαΐου 1920.

²³⁷Βλ. ο. π., αρ. 6446., 28 Μαΐου 1920.

²³⁸Βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού απο τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σσ. 182-184.

παραμονή της Κορυτσάς στην Αλβανία, καθώς και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ελληνικού στοιχείου της περιοχής.²³⁹

---

²³⁹Βλ. Λ. Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006, σελ. 88. Επίσης βλ. Ε. Μαντά, «Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Βόρεια Ήπειρο και οι προετοιμασίες για τον αγώνα», στο: *1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου*, σειρά Ε Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011, σσ. 184- 186.

V) Ο Αλβανικός λόγος για το «Βορειοηπειρωτικό» Ζήτημα

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να αναφερθούμε στον αλβανικό λόγο αναφορικά με το «Βορειοηπειρωτικό» ζήτημα και στον τρόπο με τον οποίο η αλβανική βιβλιογραφία το προσεγγίζει και το εξετάζει. Θα πρέπει βέβαια να διευκρινιστεί εξ αρχής ότι οι Αλβανοί, ήδη από τον 19^ο αι., όταν άρχισε να οικοδομείται σταδιακά ο αλβανικός εθνικισμός, ενσωμάτωναν στις διεκδικήσεις τους όχι μόνο τη «Βόρειο Ήπειρο», αλλά και εδάφη που μετέπειτα συμπεριελήφθησαν σε κράτη όπως η Ελλάδα και, αργότερα, η Γιουγκοσλαβία.

Ειδικότερα, όμως, για το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων και το ένοπλο κίνημα των «Βορειοηπειρωτών» το 1914, η αλβανική βιβλιογραφία θεωρεί ότι κύριος υπαίτιος ήταν η Ελλάδα, η οποία θεμελίωσε τις μεγαλοϊδεατικές της διεκδικήσεις με θρησκευτικούς και όχι με εθνικούς όρους.²⁴⁰ Έτσι, οι Αλβανοί θεωρούν ότι η στάση της Ελλάδας απέναντι στο πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (1913) δεν ήταν η δέουσα, μιας και έμμεσα η κυβέρνηση Βενιζέλου το αμφισβήτησε και στήριξε ανεπίσημα τους Αυτονομιστές.²⁴¹ Η Ελλάδα, ενώ είχε δεσμευτεί να αποσύρει τον στρατό της, άφησε σκόπιμα, σύμφωνα με τους Αλβανούς, πίσω εκατοντάδες άντρες οι οποίοι προέβησαν σε σωρεία ωμοτήτων απέναντι στον αλβανικό πληθυσμό, με απώτερο σκοπό να δοθεί η εντύπωση στις Ευρωπαϊκές δυνάμεις πως υπήρχε ισχυρό ρεύμα αντίστασης απέναντι σε μια απόφαση που καταδίκασε την «ελληνικώτατη» περιοχή στους «βάρβαρους» Αλβανούς.²⁴²

Σχετικά με το πρωτόκολλο της Κερκύρας (1914), αυτό χαρακτηρίζεται από τους Αλβανούς ως μια «κραυγαλέα» απόφαση, αφού περιοχές όπως το Αργυρόκαστρο και οι Αγ. Σαράντα, όπου το σύνολο των κατοίκων ήταν αλβανόφωνοι, θα απολάμβαναν ένα καθεστώς αυτονομίας. Επίσης, το πλέον απαράδεκτο στοιχείο τη συμφωνίας ήταν η εισαγωγή της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε περιοχές που, πλην της ύπαρξης μιας πολύ μικρής ελληνικής μειονότητας, ο πληθυσμός τους μιλούσε μόνο αλβανικά.²⁴³

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της αλβανικής βιβλιογραφίας για το «Βορειοηπειρωτικό» είναι η αναφορά των ωμοτήτων και της προπαγάνδας στις οποίες προέβη ο ελληνικός στρατός κατά τη διάρκεια της πρώτης κατοχής της περιοχής, δηλαδή το πρώτο εξάμηνο του 1914. Οι Αλβανοί, βασιζόμενοι σε βρετανικά αρχεία, υποστηρίζουν ότι στη νότια Αλβανία ο ελληνικός στρατός διέπραξε σωρεία εγκλημάτων κατά μουσουλμανικών χωριών. Πιο συγκεκριμένα, ο Bejtullah Destani παραθέτει μεταξύ άλλων επιστολή του Βρετανού αντιπροσώπου της Διεθνούς

²⁴⁰Βλ. Sonila Boci, *Minoritetet ne Shqiperi, midis identitetit dhe integritetit 1939-1949*, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historise, Tirane 2012, σελ. 41.

²⁴¹Βλ. Stefanaq Pollo and Arben Puto, *The History of Albania from Its Origins to the present day*, εκδ. Routledge and Kegan Paul, London, σελ. 158.

²⁴²Βλ. ο. π., σελ. 158.

²⁴³Βλ. ο. π., σελ. 159.

Επιτροπής Ελέγχου, Harry Lamb, προς τον Eduard Grey, γραμματέα του Foreign Office, στην οποία αναφέρεται στην κατομεταχείριση που υφίστανται οι Αλβανοί κάτοικοι από τις ελληνικές αρχές.²⁴⁴ Στην επιστολή τονίζεται ότι οι Έλληνες έχουν ακολουθήσει τα «κακά» παραδείγματα των Βουλγάρων στη Μακεδονία, διορίζοντας σε κρίσιμες διοικητικές θέσεις άτομα όπως οι Τσόντος - Βάρδας και ο Κρομμύδας, περιβόητοι ληστές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τέλος, σύμφωνα με τον Lamb, ένα μεγάλο κύμα προσφύγων κατέφυγε στην Αυλώνα προκειμένου να σωθεί από τα ελληνικά άτακτα σώματα.

Ο Destani παραθέτει επίσης μια επιστολή του Raymond Duncan, υπαλλήλου παροχής πρώτων βοηθειών στην περιοχή, προς τον Grey, στην οποία του γνωστοποιεί πως εκπρόσωποι από αλβανόφωνα χωριά ζήτησαν την προστασία τους από τα ελληνικά σώματα. Ο Duncan τονίζει ότι υπάρχει άμεσος κίνδυνος των μουσουλμάνων, κάνοντας έκκληση για μέσα προστασίας.²⁴⁵ Με νέα επιστολή του προς τον Grey, του ζητάει να κάνει ό,τι μπορεί, μιας και, όπως υποστηρίζει, οι χριστιανοί είναι πλήρως εξοπλισμένοι και εξέφρασαν πως με την πρώτη ευκαιρία που θα τους δοθεί θα προχωρήσουν σε πυρπολισμό και σε δολοφονίες μουσουλμάνων.²⁴⁶

Αναφορικά με τα γεγονότα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Αλβανοί υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες χώρες που παραβίασε τη Συνθήκη του Λονδίνου και κατέλαβε αλβανικά εδάφη. Για τους Αλβανούς, η επεκτατική πολιτική των Ελλήνων ήταν αναμενόμενη, αφού οι συνθήκες παρείχαν τη δυνατότητα στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλα κράτη, να υλοποιήσει τους στόχους της.²⁴⁷ Ελληνική και Αλβανική βιβλιογραφία ενστερνίζονται, η κάθε μια για τους δικούς της λόγους, την άποψη περί ισχυρού ενδιαφέροντος Αυστρίας και Ιταλίας για την Αλβανία.²⁴⁸ Για τους Αλβανούς, το έντονο ενδιαφέρον των δύο αυτών δυνάμεων επέφερε την απώλεια ορισμένων αλβανόφωνων περιοχών, αλλά και την μετεξέλιξη της χώρας τους σε προτεκτοράτο, ενώ για την Ελλάδα, η Ιταλοαυστριακή εμπλοκή στα της Αλβανίας θα οδηγούσε στην απώλεια του μεγαλύτερου μέρους της νότιας Αλβανίας ή αλλιώς της λεγόμενης «Βορείου Ηπείρου».

Εν ολίγοις, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αυτό που κυρίως αναπαράγεται στην αλβανική βιβλιογραφία είναι η συνέχεια της ελληνοαλβανικής διαμάχης σε ζητήματα όπως α) η στήριξη του αυτονομιστικού κινήματος από την Ελλάδα και η

---

²⁴⁴Βλ. Robert Elsie and Bejtullah Destani, *The Cham Albanians of Greece. A Documentary History*, εκδ. I. B. Tauris, 2013, London, σσ. 14-15.

²⁴⁵Βλ. ο. π., σελ. 13.

²⁴⁶Βλ. ο. π., σσ. 14-15.

²⁴⁷Βλ. Stefanaq Pollo and Arben Puto, *The History of Albania from Its Origins to the present day*, εκδ. Routledge and Kegan Paul, London, σσ. 163-164. Επίσης βλ. Romeo Gurakuqi, *Principata e Shqiperise dhe Mbreteria e Greqise, 1913-1914, Cesthja e Shqiperise e Jugut ose "Vorio Epirit" (nga 11 gusht 1913 deri me 31 tetor 1914)*, UET Press, Tirane, 2011, σελ. 216.

²⁴⁸Βλ. Θάνος Βερέμης, « Η ίδρυση του Αλβανικού Κράτους και οι ελληνικές διεκδικήσεις», στο *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, επιμ. Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολακόπουλος, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 19. Επίσης βλ. Stefanaq Pollo and Arben Puto, *The History of Albania from Its Origins to the present day*, εκδ. Routledge and Kegan Paul, London, σσ. 163.

μετέπειτα στρατιωτική κατοχή αλβανικών εδαφών από τον ελληνικό στρατό, β) ο ακριβής προσδιορισμός της ελληνικής μειονότητας και γ) οι εχθροπραξίες του ελληνικού - αυτονομιακού στρατού απέναντι στο αλβανικό στοιχείο την παραγμένη εκείνη περίοδο. Για το πρώτο, οι Αλβανοί είναι σαφείς, υποστηρίζοντας ότι το ελληνικό κράτος ανεπίσημα στήριξε και εφοδίασε τους αυτονομιστές, ενώ για το δεύτερο ζήτημα οι δύο πλευρές είχαν μέχρι πρόσφατα μεγάλη διάσταση απόψεων τόσο για τον ακριβή αριθμό της ελληνικής μειονότητας, όσο και για τα κριτήρια απόδοσης της μειονοτικής ή ομογενειακής, βάσει της ελληνικής πρακτικής, ιδιότητας. Τέλος, αναφορικά με τις ακρότητες του ελληνικού στρατού, αυτές, χωρίς να θέλουμε να τις υποβαθμίσουμε ή αμφισβητήσουμε, υπερτονίζονται από ορισμένους αλβανικούς κύκλους, οι οποίοι είτε αποσκοπούν να οφεληθούν πολιτικά είτε επιδιώκουν την συντήρηση και καλλιέργεια κλίματος μίσους απέναντι σε έναν αναγκαίο, ίσως, για τους Αλβανούς «εχθρό».

Συμπεράσματα

Κλείνοντας το τρίτο μέρος, η άποψη που θα μπορούσε κάποιος να διαμορφώσει για την ελληνική εξωτερική πολιτική στο «Βορειοηπειρωτικό» κατά την διάρκεια των ετών 1914 – 1921 είναι περίπου η εξής: η λεγόμενη «Βόρεια Ήπειρος» αποτελούσε μια από τις πάγιες διεκδικήσεις της Ελλάδας προκειμένου να εκπληρωθεί το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, έως τη στιγμή που προτεραιότητα του ελληνικού κράτους έγινε η προσάρτηση των νησιών του Αν. Αιγαίου, χωρίς όμως να παραιτείται από τη «Βόρεια Ήπειρο».

Με το ξέσπασμα του Α΄ Π. Π. η Ελλάδα επαναπροσδιορίζει την πολιτική της και διεκδικεί εκ νέου την περιοχή με αποκορύφωμα την ανακατάληψή της. Η ελληνική κοινή γνώμη πίστευε ότι η «Βόρεια Ήπειρος» ήταν απίθανο να χαθεί, ωστόσο οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στη χώρα και ο εσφαλμένος χειρισμός του ζητήματος επιδείνωσε την θέση της Ελλάδας. Με την αποκατάσταση της ομαλότητας στην ελληνική κοινωνία, φτάνουμε στο τέλος του πολέμου, όπου στο Συνέδριο της Ειρήνης θα επιλυόταν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, το ζήτημα των ελληνοαλβανικών συνόρων.

Στο Συνέδριο η Ελλάδα θα ζητήσει την προσάρτηση της εν λόγω περιοχής με τις Μ. Δυνάμεις αρχικά να συνηγορούν σε αυτήν. Παρόλα αυτά, ο Βενιζέλος είχε συγκεκριμένες στοχεύσεις και θεωρούσε ότι η Ελλάδα όφειλε να διευθετήσει πρωτίστως τα ζητήματα της Μ. Ασίας και της Θράκης. Συνεπώς, η «Βόρεια Ήπειρος» δεν αποτελούσε κύριο μέλημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, τη στιγμή που και το αλβανικό εθνικιστικό κίνημα είχε ενδυναμωθεί αλλά και οι Ιταλοί εξέφρασαν την αντίρρησή τους. Έτσι, το «Βορειοηπειρωτικό» θα κλείσει οριστικά στα τέλη του 1920 με την απόδοση της περιοχής στην Αλβανία και με τα σύνορα να διαμορφώνονται βάσει του προ επταετίας υπογεγραμμένου πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας, με την Ελλάδα να εξασφαλίζει τον σεβασμό των εθνικών, γλωσσικών και θρησκευτικών δικαιωμάτων της μειονότητας.

Επίλογος

Για να εξετάσει κανείς στο σύνολό του τον «Βορειοηπειρωτικό αγώνα», θα πρέπει παράλληλα να ασχοληθεί και με το ίδιο το «Βορειοηπειρωτικό», όπως επιχειρήθηκε στην παρούσα εργασία. Το «Βορειοηπειρωτικό» είναι απόρροια των νικηφόρων για την Ελλάδα Βαλκανικών πολέμων και αποτελεί την πρώτη ανοιχτή σύγκρουση Ελλήνων και Αλβανών.

Ουσιαστικά, οι «Βορειοηπειρώτες» χρησιμοποίησαν το μόνο μέσο πίεσης που διέθεταν εκείνη τη χρονική περίοδο (Ιανουάριος - Μαΐος 1914), δηλαδή επέλεξαν την ένοπλη σύγκρουση με τους Αλβανούς. Σε αυτό το διάστημα, προσωπικότητες όπως ο Ζωγράφος και ο Δούμας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την εξέλιξη του ζητήματος. Με τον πρώτο να ηγείται της προσπάθειας και να συσπειρώνει εν μέρει τον πληθυσμό της περιοχής, οδηγηθήκαμε ύστερα από ισχυρές συγκρούσεις στην υπογραφή της συμφωνίας της Κερκύρας, με τους «Βορειοηπειρώτες» να κερδίζουν τοπική αυτονομία. Ο Δούμας διαδραμάτισε σημαντικότατο ρόλο, αφού ήταν ο βασικότερος εκπρόσωπος του «αγώνα» στην ελληνική επικράτεια και φρόντισε για την κάλυψη όλων των αναγκών του.

Αναφορικά με τον *Τύπο* της εποχής, αυτός, στο σύνολό του σχεδόν, επιδοκίμασε την προσπάθεια των «Βορειοηπειρωτών» και ταυτόχρονα άσκησε οξεία κριτική στην πολιτική Βενιζέλου. Οι περισσότερες εφημερίδες που εξετάστηκαν εδώ τοποθετήθηκαν υπέρ της προσάρτησης της εν λόγω περιοχής στο ελληνικό κράτος, ακόμη και όταν το τελευταίο εφάρμοσε πολιτικές που έρχονταν σε αντίθεση με την υλοποίηση του εθνικού οράματος των Ελλήνων (Μεγάλη Ιδέα). Με βασικό του όπλο τα ιστορικά δίκαια του Ελληνισμού και με μία επιθετική ρητορική απέναντι σε όσους τα αντιμάχονταν, ο *Τύπος*, σε καθημερινή σχεδόν βάση, προπαγάνδιζε υπέρ των «Βορειοηπειρωτών», με απώτερο σκοπό να ασκήσει πίεση στην ελληνική κυβέρνηση και να επηρεάσει την κοινή γνώμη.

Κλείνοντας, σχετικά με την ελληνική εξωτερική πολιτική επί του ζητήματος, αυτή όφειλε να προσαρμοστεί ανάλογα με τις εξελίξεις και τις συγκυρίες. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η προσάρτηση της «Βορείου Ηπείρου» από την Ελλάδα ήταν εφικτή σε συγκεκριμένες στιγμές, ωστόσο για τον Βενιζέλο πάγια προτεραιότητα αποτελούσε η κατάληψη της Μ. Ασίας και της Θράκης. Μετά το τέλος του Β΄ Π.Π., οι διεκδικήσεις της Ελλάδας συμπεριελάμβαναν και την «Βόρειο Ηπειρο», ωστόσο οι εξελίξεις (αλλαγή της Ιταλικής πολιτικής, ενδυνάμωση και ισχυροποίηση του αλβανικού εθνικιστικού κινήματος, πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου και ρήγμα στις σχέσεις Entente-Ελλάδας) οδήγησαν την Ελλάδα να επαναπροσδιορίσει την πολιτική της και να στραφεί προς τη Μ. Ασία. Έτσι, το κεφάλαιο της «Βορείου Ηπείρου» κλείνει οριστικά το 1921 και η ελληνική εξωτερική πολιτική περιορίστηκε στην κατοχύρωση των γλωσσικών, εκπαιδευτικών και θρησκευτικών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι) ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

1. ΑΡΧΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

α) Αρχείο Γεωργίου Δούμα, *αρ. εγγρ.* 136, 137, 150, 152, 157, 159, 166, 167, 168, 169, 307, 315, 316, 324, 326, 327, 334, 353, 3624, 26214, 524.

β) Αρχείο Μιχαήλ Φουρίδη, *αρ. εγγρ.* 15, 43, 187, 188, 189.

γ) Αρχείο Χειμάρρας, *φ.* 6, 7, 8.

2. ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

1914, *φ.* Α/5

1914, *φ.* Α/5 *τη*

1915, *φ.* Α/5

1916, *φ.* Α/5

1916, *φ.* Α/5/VII

1917, *φ.* Α/5/X

1917, *φ.* Β/33

1918, *φ.* Α/5 II 3

1918, *φ.* Α/5 II 4

1918, *φ.* Α/5 III 3

1919, *φ.* Α/5/II (6)

1919, *φ.* Α/5/II

1919, *φ.* Α/5/VII (1)

1920, *φ.* Α/4

1920, *φ.* Α/5

1921, *φ.* Α/5

3) ΤΥΠΟΣ

Ακρόπολις, Ιανουάριος – Μάιος 1914.

Εμπρός, Ιανουάριος – Μάιος 1914.

Ηπειρος, Φεβρουάριος – Μάιος 1914.

Νέα Ελλάδα, Ιανουάριος – Μάιος 1914.

Σκρίπ, Ιανουάριος – Μάιος 1914.

II) ΜΕΛΕΤΕΣ

1) 1914 Η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου, σειρά Ε- Ιστορικά, *Ελευθεροτυπία*, 2011

2) Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου. Από τις αρχές της οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2003

3) Γενικό Επιτελείο Στρατού/ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Βορειοηπειρωτικός Αγώνας*, Αθήνα 1997

4) Γιάννης Γιανουλόπουλος, “ *Η ευγενής μας τύφλωσις...*” *Εξωτερική πολιτική και «εθνικά θέματα» από την ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003

5) *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου. 1784-1974*, Δρούλια Λουκία-ΚουτσοπανάγουΓιούλα (επιμ.), ΕΙΕ , Αθήνα 2008

6) *Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και Ελληνοαλβανικές σχέσεις, Έγγραφα από το Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών*, (επιμ.) Β. Κόντης, τόμ. Ι-ΙΙ, Κοινοφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης, Βιβλιοπωλείον της ‘Εστίας’, Αθήνα 1995

7) *Η Ελληνική Μειονότητα της Αλβανίας*, (επιμ.) Κ. Τσιτσελίκης – Δ. Χριστόπουλος, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2003

8) *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, επιμ. Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολακόπουλος, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1995

- 9) Κ. Χ. Σκενδέρης, *Ο Βορειοηπειρωτικός Αγών (1914)*, Τύποις Κωνσταντινουπόλεως, Αθήνα, 1929
- 10) Λάμπρος Α. Φλιτούρης, *Popolo Albanese, Η Ιταλική Διπλωματία και η χάραξη των Ελληνοαλβανικών συνόρων*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2006
- 11) Sonila Boci, *Minoritetet ne Shqiperi, midis identitetit dhe integritetit 1939-1949*, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti I Historise, Tirane 2012
- 12) Robert Elsie and Bejtullah Destani, *The Cham Albanians of Greece. A Documentary History*, εκδ. I. B. Tauris, London 2013
- 13) Romeo Gurakuqi, *Principata e Shqiperise dhe Mbreteria e Greqise, 1913-1914, Cesthja e Shqiperise e Jugut ose "Vorio Epirit" (nga 11 gusht 1913 deri me 31 tetor 1914)*, UET Press, Tirane 2011
- 14) B. Kondis- E. Manda (eds.), *The Greek minority in Albania. A documentary record (1921-1923)*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994
- 15) Stefanaq Pollo and Arben Puto, *The History of Albania from Its Origins to the present day*, εκδ. Routledge and Kegan Paul, London
- 16) *The Greek minority in Albania: A documentary record (1921-1993)*, (επιμ.) B.Kondis & E. Manda, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1994
- 17) Miranda Vickers, *Οι Αλβανοί*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997